

Tisdagen den
24 maj 1977

Tisdagen den 24 maj

Kl. 13.00

§ 1 Herr talmannen meddelade att till kammaren inkommit läkarintyg för fru *Johansson* i Tidaholm, som var sjukskriven ytterligare under tiden den 21 maj–den 26 juni.

Erforderlig ledighet beviljades.

Herr talmannen anmälde att herr *Fransson* i Mariestad (s) även under denna tid skulle tjänstgöra som ersättare för fru *Johansson* i Tidaholm.

§ 2 Föredrogs och hänvisades

Proposition

1976/77:153 till jordbruksutskottet

§ 3 Föredrogs och hänvisades

Motion

1976/77:1670 till utrikesutskottet

§ 4 Föredrogs men bordlades åter

försvarsutskottets betänkanden 1976/77:13–15

trafikutskottets betänkande 1976/77:25

jordbruksutskottets betänkande 1976/77:32

näringsutskottets betänkanden 1976/77:41–43

arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1976/77:29 och 30

§ 5 Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1976/77:44 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

I detta betänkande hade utskottet beträffande omfattningen och inriktningen av arbetet med granskning av de protokoll som förts i regeringen under år 1976 anfört följande:

”Riksdagsvalen i september förra året ledde till att den socialdemokratiska regeringen avlöstes av en borgerlig trepartiregering. Härvid tillämpades för första gången den nya regeringsformens bestämmelser om utseende av statsminister m. m. Utskottet lämnar i betänkandet en redogörelse för proceduren i samband med regeringsskiftet. I anslutning härtill redovisas vissa organisatoriska förändringar inom regeringskansliet bl. a. uppdelningen av finansdepartementet i ett ekonomidepartement

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

och ett budgetdepartement. Beträffande regeringsärendenas beredning har utskottet bl. a. undersökt vilka ändringar i kommittéernas sammansättning m. m. som vidtagits efter regeringsskiftet.

En särskild undersökning har utförts beträffande omfattningen av enskilt statsråds beslutanderätt. På sedvanligt sätt har utskottet följt utvecklingen beträffande lagrådsgranskningen och propositionsavlämnandet till riksdagen. Utskottets granskning har som tidigare år även avsett författningarnas utgivning liksom behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen. I sammanhanget lämnas en redovisning av vissa förberedelser från regeringens sida för tillämpningen på den offentliga sektorn av den nya medbestämmandelagen, som riksdagen fattade beslut om våren 1976 och som trädde i kraft den 1 januari 1977.

Förra året genomförde utskottet en större undersökning av handläggningen av besvärärenden inom regeringskansliet därvid uppmärksamhet även ägnades frågor om publicering och information beträffande regeringsbeslut. I årets betänkande lämnas vissa uppgifter om åtgärder som vidtagits från regeringens sida i fråga om handläggningen av besvärärenden, författningsutgivningen, propositionsavlämnandet och publicering av regeringsbeslut m. m. En uppföljning har gjorts beträffande påpekanden och uttalanden som utskottet gjorde förra året i vissa frågor.

Ett antal särskilda ämnen beträffande regeringens handläggning har tagits upp till granskning. Bland dessa skall nämnas frågan om Stålverk 80. Vidare har behandlats den nuvarande regeringens handläggning av vissa energifrågor mot bakgrund av bl. a. den s. k. villkorslagen. Utskottet har granskat frågan om lokalisering av post- och järnvägsterminal inom Stockholmsregionen. Vidare har utskottet behandlat fråga om ersättning i ett enskilt fall. Slutligen har utskottet under avsnittet övriga frågor bl. a. behandlat frågor om disposition av väganslag samt garantiutfästelser beträffande leverans av viss flygmateriel.”

Utskottet hade för riksdagen anmält den granskning som utförts samt resultatet därav.

Vid betänkandet hade avgivits följande åtta reservationer av herrar Johansson i Trollhättan, Mossberg, Svensson i Eskilstuna, Karlsson i Malung och Nyquist samt fröken Nilsson och fru Ståhlberg (samtliga s)

1. beträffande avsnittet Den nya regeringens sammansättning samt vissa förändringar inom regeringskansliet såvitt avsåg samordning och personalförändringar, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

2. beträffande avsnittet Stålverk 80, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

3. beträffande avsnittet Regeringens handläggning av energifrågorna, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

4. beträffande avsnittet Fråga om lokalisering av viss post- och järnvägsterminal, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

5. beträffande avsnittet Ersättning i visst enskilt fall, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

6. beträffande avsnittet Övriga frågor, Dispositionen av visst vägan-slag, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

7. beträffande avsnittet Övriga frågor, Val av ledamöter i länsstyrelses styrelse, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

8. beträffande avsnittet Övriga frågor, Direktiv till socialutredningen, vari reservanterna ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Herr TALMANNEN:

Dechargede-batten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende, och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälda talare haft ordet övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger alltså rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Beträffande avsnittet Regeringsskiftet 1976, m. m. har ordet begärts av herr Johansson i Trollhättan.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Ett av de viktigaste avsnitten av årets granskning gäller handläggningsordningen inom den nya regeringen. Det råder inget tvivel om att det håller på att uppstå en ny form av parlamentarism. Den kan kanske betecknas som Fälldinparlamentarism. Mycket i granskningsbetänkandet belyser detta.

Det mest karakteristiska för denna Fälldinparlamentarism är att regeringen inte fungerar som en enhet. Parlamentarismen förutsätter att regeringen uppträder och handlar som en enhet. Det gör inte ministären Fälldin. Parlamentarismen finns som bekant inskriven i vår grundlag. I förarbetena markeras gång efter annan att regeringen utgör ett kollektiv, ett lag, en enhet. När konstitutionsutskottet i år behandlat ett särskilt statsråds beslutanderätt – det är en intressant studie som är nyttig att läsa i detalj – har utskottet konstaterat att regeringen kan bemyndiga statsråd att avgöra ett visst ärende eller en viss grupp av ärenden, och

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.:*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

granskningen på denna punkt som avser 1975 har inte gett anledning till någon erinran mot de beslut regeringen fattat härom. Men utskottet varnar:

”Mot bakgrunden av principen om kollektivt beslutsfattande inom regeringen vill utskottet framhålla att denna princip inte bör urholkas genom alltför vidsträckta bemyndiganden till enskilt statsråd. Liksom hittills bör därför enskilt statsråd utom i vissa undantagsfall endast ges beslutanderätt i frågor som har samband med departementsadministration och beredningsarbetet i vid mening.”

Detta uttalande är enhälligt, och jag hoppas att det också finns en enig mening om att parlamentarismen bygger på att regeringen i alla avscenden uppträder och handlar som en enhet.

För en koalitionsministär föreligger speciella behov av samordningsresurser. Den nuvarande regeringen har haft ambitionen att skaffa sig sådana. Framför allt har den anställt flera samordnare inom kanslihuset. Det egendomliga är att den valt att upprätta tre samordningskanslier men inte en enda samordningsinstans. De finns inom statsrådsberedningen, arbetsmarknadsdepartementet och ekonomidepartementet. Varje partiledare inom regeringen har sålunda fått sitt samordningskansli. Det betyder att det i realiteten inrättats tre partikanslier inom kanslihuset.

Varför har man då valt att bygga upp tre samordningskanslier? Det naturliga hade varit att skapa ett enda. Kai Hammerich ger delvis svaret i sin skildring av den nuvarande regeringens tillkomst i boken Kompromissernas koalition. Under regeringsförhandlingarna fördes vid olika tillfällen fram tanken att det skulle finnas en enda samordningsinstans. I en moderat promemoria, skriven av Carl Bildt, förklarades det som närmast självklart att statsrådsberedningen borde få en sådan sammanfattning att de olika partierna gavs möjlighet att direkt delta i dess arbete. Folkpartisten Carl Tham ifrågasatte om man inte måste ha en politisk representation i statsministerns kansli för de partier som ingick i regeringen. Gösta Bohman förde fram tanken att han och Per Ahlmark skulle bli konsulter med placering i statsrådsberedningen. Ministärbildningen var inte böjd för sådana lösningar. Hammerich sammanfattar:

”Hur samordningen skulle lösas i praktiken var en fråga som parterna – partiledarna samt Gunnarsson, Bildt och Bergström – först diskuterade mer i detalj i förhandlingarnas slutskede, måndagen, tisdagen och onsdagen den 4–6 oktober. Bohman och Ahlmark som konsultativa statsråd, särskilda samordningsministrar eller moderata och folkpartistiska staber i statsrådsberedningen var förslag som rann ut i sanden utan att ha blivit föremål för någon verklig utvärdering partierna emellan. Fälldin styrde det hän mot den lösning han hela tiden själv känt för: en lösare form av samordning.”

Med denna lösning blev det stora problemet hur man skulle samordna samordningskanslierna i kanslihuset. En konsekvens blev att regeringen måste ha många samordningsfunktionärer. Samtliga statssekreterare byttes ut, utom kabinetssekreteraren som dock får en efterträdare inom

en snar framtid. Informationssekreterarna har ersatts med nya, som har andra politiska förankringar än de avgående. Fyra nya informationssekreterarebefattningar inrättades. Den 1 mars fanns det i de tre samordningskanslierna anställda 19 personer, därav två som statssekreterare, en som kansliråd och 16 som sakkunniga. Utanför dessa kanslier har enligt departementens egna uppgifter förordnats ytterligare 18 sakkunniga med huvudsakligen politiska uppgifter. Det innebär nära en fördubbling på sex månader av antalet personer inom kanslihuset med väsentligen politiska uppgifter.

Jag kritiserar inte att regeringen knyter politiska rådgivare till kanslihuset. Ökningen är dock förvånansvärt stor, särskilt mot bakgrunden av de uttalanden man tidigare gjort från borgerligt håll. Tidigare har man anklagat socialdemokraterna för att ha velat politisera kanslihuset – framför allt kom dessa anklagelser från moderat håll. Tillkomsten av de nya samordningskanslierna och det stora antalet personer med huvudsakligen politiska uppgifter visar att de borgerliga fått en ny syn på problemet när de själva kom i regeringsställning.

De minnesgodas erinrar sig säkert vad som inträffade år 1961. Statsministern hade år 1959 fått en sekreterare, och statsverkspropositionen till 1961 års riksdag föreslog regeringen att en personlig tjänst som byråchef i Br 2 skulle inrättas för statsministerns sekreterare. Detta förslag utlöste våldsamma angrepp från borgerligt håll mot regeringen, socialdemokratin och statsministerns sekreterare. En högerman, som i andra kammaren gick emot anslaget, ansåg sig i kraftfulla ordalag böra ta avstånd från dessa angrepp. Han talade om "ett olämpligt och i delar rent infamt personangrepp".

I riksdagen väcktes det från höger- och folkpartihåll motioner om avslag på regeringens förslag. I statsutskottet fullföljdes dessa motioner på det sättet att två högerledamöter reserverade sig för avslag. Den tredje högermannen, utskottets ordförande, hade en blank reservation, och han lät i kammardebatten förstå att han hade betänkligheter men inte ville sträcka sig så långt som till ett avslag på Kungl. Maj:ts förslag. En folkpartiledamot hade också en blank reservation och anförde betänkligheter men hade inget yrkande. Från centerpartihåll gjordes inga invändningar mot inrättandet av tjänsten.

Man anförde flera skäl mot inrättandet av denna personliga tjänst. Man hänvisade till att författningsutredningen föreslagit att det skulle inrättas en tjänst som politisk handsekreterare åt statsministern och att man skulle avvakta behandlingen av författningsutredningens förslag i dess helhet. Man klagade över att det inte förhandlats på det sätt som är brukligt när det gällde tjänsten. Man hänvisade till kostnaderna – en ökning med 8 000 kr. En talare fruktade att tjänsten skulle kunna bli kvar om det blev en ny regering.

Nu har det blivit en ny regering, och det har skett en kraftig ökning av både antal och anslag, men jag har inte hört några liknande synpunkter. Kanske finns det en återklang av det förgångna i en motion som väcktes

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

i januari i år av tre moderata ledamöter med Bo Siegbahn i spetsen. Där förs fram tanken att en del av de i departementen politiskt tillsatta tjänstemännen tillfälligt fick tjänstemannastatus men betalades från vederbörande partier. Den tanken fullföljdes inte av ens de moderata inom konstitutionsutskottet. Det är sålunda ett historiskt faktum att uppfattningen om behovet av politiskt sakkunniga blivit en annan sedan man på borgerligt håll kommit i regeringsställning.

Trots den kraftiga ökningen av antalet politiska samordnare fungerar samordningssystemet på ett tungt och byråkratiskt sätt. Tre samordningskanslier måste alltid kopplas in när det gäller politiskt betydelsefulla frågor. Det behövs många moment innan en fråga är färdig för beslut. Ett departement delar sitt förslag med statsrådsberedningen och samordningskanslierna i arbetsmarknadsdepartementet och ekonomidepartementet. Har någon av kanslierna synpunkter måste detta anmälas till övriga kanslier. Därefter får synpunkterna lämnas och ställas samman. Det blir statsrådsberedningen som skall ge klartecken men det får inte ske utan att beredningen har fått grönt ljus från samordningskanslierna i arbetsmarknadsdepartementet och ekonomidepartementet. Går meningarna isär får man fortsätta att diskutera med varandra. Blir man inte överens på handläggarnivån får frågan gå vidare till samordningssekreterare och motsvarande. På detta sätt måste alltså frågorna gå runt på grund av att man har tre samordningskanslier. Frågan är om inte detta samordningssystem borde vara en värdig granskningsuppgift för någon av de byråkratiutredningar som regeringen har satt till.

Det är mycket lätt att bli denna samordningsapparats fånge. Kanske har vi här åtminstone en av förklaringarna till att statsministern så sällan gästar riksdagshuset. Samordningsapparaten producerar promemoria efter promemoria. Statsministern får sitta på sitt tjänsterum och läsa och begrundat dessa promemrior.

En konsekvens som vi utan vidare kan konstatera är att samordningsapparaten leder till en fördröjning av ärendena. Det mest framträdande exemplet på detta är kompletteringspropositionen. Den kom några dagar in i maj. Enligt riksdagsordningen skall kompletteringspropositionen avlämnas före utgången av april månad, om hinder ej möter. Jag kan inte se att det i vår förelegat något hinder av den typ som grundlagberedningen tänkte sig. Tydligen har samordningsapparaten malt långsamt. Eller finns det några andra skäl till att inte riksdagsordningens bestämmelse kunde följas?

Även innehållet i kompletteringspropositionen får delvis sin förklaring av att samordningen inom regeringen brister. En bättre sammanhållen regering skulle inte behöva presentera en budget i januari som var jämnt expansiv på det sätt som den nuvarande regeringens budgetförslag var. Det hade funnits möjligheter till utgiftsökningar på vissa punkter men återhållsamhet på andra. En bättre sammanhållen regering skulle inte heller behöva råka ut för att lägga en kompletteringsproposition som strider mot den tidigare budgetpropositionen på det uppenbara sätt som

den nuvarande regeringens gör. Den tvingas nu korrigera sig själv och även föreslå riksdagen att ändra tidigare fattade beslut, i vissa fall t. o. m. i överensstämmelse med socialdemokratiska motioner som den borgerliga majoriteten tidigare avslagit. Bristen i samordningen får sålunda politiska konsekvenser.

Inom ramen för samordningsfunktionerna frodas också ministerstyre. Jag skall närmare bevisa detta när jag senare skall tala om regeringens handläggning av energifrågorna.

Bristen på samordning har vidare lett till att statsråd gjort uttalanden som de eller deras kolleger tvingats korrigera därför att de inte varit förankrade i regeringen. Arbetsministern har talat utrikespolitik, sjukvårdsministern har gett sig in i löncärenden, de båda bostadsministrarna har gjort sina utspel, osv. Regeringen framträder inte som den enhet den skall vara enligt parlamentarismens grundregler.

Det mest anmärkningsvärda är dock att statsminister Thorbjörn Fälldin i en intervju i tidningen Arbetet den 10 maj i år förklarat att han inte förankrat sitt utspel om arbetsgivarfonder hos någon. Han säger: "Det rörde sig om ett manuskript som jag personligen bär mycket ansvar för." Inte ens statsministern talar alltså alltid på regeringens vägnar. Regeringen har tydligen inte ens ambitionen att svara mot parlamentarismens grundförutsättning, nämligen att en regering skall uppträda och handla som en enhet.

Samtidigt finns det en benägenhet hos regeringen att nonchalera riksdagen. I en tidigare debatt har man kunnat konstatera att det dröjer länge innan regeringen svarar på enkla frågor, långt över den tid riksdagsordningen förutsätter. Att statsråd ganska ofta är frånvarande när deras ärenden behandlas är ett annat känt faktum. I dag har jag läst i en här i Stockholm utkommen tidning att det skulle vara en skandal om inte statsråden sutte på sina platser. Jag kan inte se dem här, men jag använder inte ett så kraftigt ord – det kan ju finnas skäl till att de inte är närvarande – men efter att ha lyssnat till tidigare dechargedebatter föreställer jag mig att de följande borgerliga talarna i denna talarstol kommer att hårt angripa regeringen. Jag gör det emellertid inte i detta sammanhang. Däremot tycker jag att när andra ärenden behandlas här borde nog statsråden vara närvarande litet flitigare.

Man förutsätter också att saken är klar när man lagt en proposition – ja, i vissa fall sedan regeringen nått fram till en uppfattning. Jag skall belysa en sida av detta när jag behandlar regeringens handläggning av energifrågorna.

Ett annat mycket anmärkningsvärt exempel gäller valet av ledamöter i länsstyrelsernas styrelser. Samtliga landsting och fullmäktige som hade att välja tvangs att göra detta medan den gamla lagen ännu var i kraft. Tre landsting måste göra det innan riksdagen beslutat. De fick stöd för detta i ett cirkulärbrev som kommunministern sände ut. I ett brev från Landstingsförbundet talas det om att statssekreteraren skulle ta kontakt med de landsting som hamnade i denna situation och ge dem anvisningar.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Fortfarande gäller dock att riksdagen har den lagstiftande makten. Den skall, herr talman, inte reellt tas ifrån riksdagen. Man bör inte lösa tidsproblem genom att skjuta in orden "under förutsättning av riksdagens beslut". Man bör inte planera så dåligt – även om man av politiska skäl har bråttom – att det behöver uppstå en brådska av detta slag.

Under tidigare granskning har ofta inskräpts att författningar inte skall behöva gälla innan de nått dem som berörs av dem. I detta fall har endast ett enda landsting haft tillgång till författningen innan valet förrättades. Landstingen har fått nöja sig med propositionen och möjligen konstitutionsutskottets betänkande, kommunministerns brev och möjligen statssekreterarens anvisningar och dessutom med att lyssna på radio och att läsa i tidningar om vad riksdagen beslutat. När vi på socialdemokratiskt håll påtalat dessa brister har den borgerliga majoriteten i utskottet inte ens kostat på sig någon kommentar. Den skriver endast att det inom utskottet har tagits upp också vissa frågor rörande ett utfärdande av lagen om val av ledamöter i länsstyrelsens styrelse. Så liten respekt har man för riksdagen som lagstiftare och för de tidigare kraftiga uttalandena om författningarna, och så liten respekt har regeringen.

Sammanfattar jag det föregående kan jag konstatera att regeringen Fälldin inte svarar mot de krav på enhet i uppträdandet och handlandet som parlamentarismen förutsätter, att den är ineffektiv i sitt arbete, att statsministern inte träder fram i den politiska debatten på det sätt vi vant oss vid i Sverige och som är en naturlig del av parlamentarismen, att det förekommer ministerstyre och att riksdagen nonchaleras.

Troligen invänder man att regeringen har rätt att organisera sitt arbete som den själv vill. Detta är fel. Inom vissa gränser kan den visserligen skapa sina egna arbetsformer, men konstitutionsutskottet har dock en grundlagsenlig skyldighet att granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Det finns en skyldighet att kritisera regeringens handläggningsformer när de avslöjas som ineffektiva. Parlamentarismen är inskriven i vår grundlag. Den är en angelägenhet för oss alla. Man måste reagera när den hotar att urholkas. Fälldinparlamentarismen innebär en farlig urholkning som måste påtalas. Regeringens effektivitet är av betydelse för alla. Den minskning i effektiviteten som den felaktiga metoden för samordning leder till får konsekvenser för medborgarna i olika hänseenden. De har rätt att ställa krav på regeringens handlingskraft. Regeringen skall kunna lösa sin egna samarbetsproblem så, att den får kraft och förmåga att gripa sig an med nationens problem. Det gör inte ministären Fälldin.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga vid utskottets betänkande fogade reservationer.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning har även i år, som alla kan se, avsatt ett digert betänkande som berör en rad stora och små frågor.

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Vi har tidigare i anslutning till granskningsbetänkandet haft ett inledande meningsutbyte om den mera allmänna inriktningen av granskningsarbetet. I år hade vi från utskottet tänkt oss att mera direkt inrikta diskussionen på de sakfrågor som utskottet tagit upp till behandling, eftersom vi funnit att debatterna om inriktningen av granskningen tenderat att bli en aning stereotypa.

När jag nu har hört Hilding Johanssons inlägg kan jag inte underlåta att erinra om att Hilding Johansson i tidigare debatter i anslutning till dechargebetänkandet ständigt förmanade oss från den dåvarande oppositionen att vi strikt skulle hålla oss inom vad han kallade administrativ praxis och akta oss för politiska gränsöverskridanden. Jag tillät mig då att påstå att rågången inte var helt glasklar, och nu kan vi se att socialdemokraterna, när de hamnat i opposition, utan några som helst formella betänkligheter har gett sina reservationer till utskottsbetänkandet en klar politisk markering. Jag föreställer mig att inläggen i den fortsatta debatten från oppositionens sida liksom Hilding Johanssons nyss avslutade anförande kommer att ytterligare understryka det rent politiska syftet med socialdemokraternas agerande i den här debatten. Därmed skulle man kunna säga att den typ av målsättningsdebatt som vi tidigare fört fått en av omständigheterna betingad lämplig avrundning.

I en fråga vill jag dock av andra skäl än de jag nu varit inne på redovisa en viss principiell tveksamhet beträffande avgränsningen av utskottets granskningsverksamhet. Det gäller det ärende som rubricerats Ersättning i visst enskilt fall. Jag skall inte gå in på själva sakärendet, det kommer att ventileras senare i dag. Det är ett initiativ från socialdemokraternas sida. Vad som gör att jag är tveksam till om det är ett granskningsärende i grundlagens mening är, att det som där behandlas egentligen inte så mycket är en fråga om regeringsärendenas handläggning eller ett enskilt statsrådsagerande. Det är i stället i huvudsak en fråga om riksdagens kompetens och om den praxis som utformats i riksdagen vad gäller behandlingen av en viss typ av ärenden. Och detta kan knappast vara en fråga som konstitutionsutskottet i granskningssammanhang bör föreslå riksdagen att göra något uttalande i. Utskottsmajoriteten föreslår heller inte något uttalande i denna fråga, vilket däremot den socialdemokratiska minoriteten gör. Detta uttalandes innebörd är f. ö. dunkel, men vad som avses uppenbaras måhända under eftermiddagen när debatten hunnit dit.

I övrigt vill jag bara göra den allmänna kommentaren att granskningsarbetet i år präglats av att utskottet haft två regeringar att granska, vilket bl. a. lett till en viss ökad aktivitet från utskottets socialdemokratiska ledamöter, nota bene i frågor som handlagts av den nu sittande regeringen.

Herr talman! Bland de inledande sakavsnitt som jag tänkte beröra i mitt anförande intar just regeringsskiftet och en del frågor som hänger nära samman med detta en framträdande plats i utskottsbetänkandet. Det är naturligtvis väl motiverat av olika skäl. Det viktigaste skälet är att det är första gången den nya grundlagens bestämmelser om hur ett

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976. m. m.*

regeringsskifte skall gå till provats i praktiken. Vidare är det av intresse att redovisa organisatoriska förändringar i regeringskansliet i anslutning till bytet av regering.

Utskottets sammanställningar härvidlag är ganska omfattande, dels i utskottsbetänkandet, dels i en särskild promemoria i bilagedelen, och det finner jag vara värdefullt. Eftersom dessa sammanställningar i hög grad talar för sig själva, skall jag inte ge mig in på att återge sakinnehållet. Vad man helt allmänt kan konstatera är att regeringsskiftet gick smidigt och helt i överensstämmelse med vad grundlagen förutsätter.

Det förekom, som vi alla minns, i den allmänna debatten kring regeringsskiftet en hel del påståenden om att proceduren var utdragen och att det tog alltför lång tid att få bytet till stånd. Den redovisning som nu föreligger av händelseförloppet dag för dag ger inga belägg för dessa påståenden. Den visar i stället att proceduren kunde genomföras mycket snabbt, så snabbt som det med de bestämmelser som gäller över huvud taget var möjligt. Utskottet finner sig ha anledning att särskilt påpeka detta, därmed också avlivande en av de myter som man på sina håll försökt bygga upp kring regeringsskiftet. Det avgörande för att skiftet kunde genomföras så snabbt som skedde var naturligtvis, att de samverkande partierna under den blivande statsministerns ledning på den korta tid som stod till förfogande från valet till riksmötets samlande kunde driva de politiska förhandlingarna till ett konstruktivt resultat. Någon fördröjning av skiftet av politiska skäl blev det således inte.

Man kan alltså konstatera att grundlagens bestämmelser i det här sammanhanget fungerade bra när de nu prövades för första gången, men detta är naturligtvis inte någon garanti för att de kommer att fungera lika bra i alla lägen. Det kan tänkas situationer när regeringsbildningen är besvärligare än vad den nu var. Man kan ju föreställa sig att det skulle medföra en viss möda om de tre nuvarande oppositionspartierna i riksdagen skulle skriva sig samman om ett regeringsprogram. Bortsett från sådana ting kan man, tycker jag, fortfarande ifrågasätta om det är lyckligt att ha den nuvarande kombinationen med val i september och riksmötets begynnande ganska omedelbart därefter på hösten. Jag har i andra sammanhang förordat en övergång till vårval, och jag tycker alltför att det finns mycket som talar för en sådan förändring. Bl. a. skulle en ny regering med en sådan ordning få bättre tid på sig för arbetet med en ny budget.

När en ny regering tillkommer är det ganska självklart att denna nya regering ser över sådana ting som departementsindelningen, ärendefördelningen mellan olika statsråd och arbetsformerna i regeringskansliet i övrigt. Så har också skett i samband med det nu aktuella regeringsskiftet. Den viktigaste förändringen är att finansdepartementet delats i ett ekonomidepartement och ett budgetdepartement. En sådan delning har varit på tal tidigare, och den ansluter sig f. ö. till vad som förekommer i en hel del andra länder.

Regeringsskiftet innebär inte bara att statsrådsuppsättningen blir en

Tisdagen den
24 maj 1977*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Regeringsskiftet
1976, m. m.*

annan. En naturlig följd av regeringsskiftet är, som utskottet framhåller, vissa personalförändringar inom regeringskansliet. Hur genomgripande dessa förändringar borde vara kan diskuteras utifrån principiella och sakliga överväganden. I många andra länder innebär ett regeringsskifte mycket omfattande personalförändringar. Det finns en del goda skäl för detta. Men hos oss är traditionen en annan, och vad vi kan se av vad som nu hänt är att det är en mycket begränsad grupp tjänstemän som berörs. Det gäller i första hand statssekreterare och informationssekreterare. Dessa tjänster har kommit att betraktas som politiskt inriktade, och det är för den skull rätt givet att ett regeringsskifte medför personförändringar på flertalet av dessa poster. Vidare är det ganska självklart att det måste bli en hel del förändringar av personuppsättningen inom t. ex. statsrådsberedningen. Flertalet av de tjänster som funnits där har ju haft en klart politisk inriktning.

Utöver den ordinarie tjänstemannastaben i departementen har det sedan länge funnits en grupp personer med varierande arbetsuppgifter och anställningsformer. Dessa personer har helt allmänt brukat benämnas som sakkunniga. Det är en grupp som över en längre tidsperiod vuxit mycket kraftigt. Konstitutionsutskottet gjorde en sammanställning över den här gruppen i sitt granskningsbetänkande 1974. Utskottet kunde då bl. a. konstatera att antalet sakkunniga från 1956 till 1973 ökat från 45 till 220. De sakkunnigas andel av de inom departementen anställda var 1973 16 %. Utskottet hade den gången inga anmärkningar mot den här utvecklingen. Man menade att systemet med sakkunniga i och för sig var ett smidigt sätt att tillgodose växande behov inom de olika departementen och regeringen i dess helhet vad gällde expertis i frågor av såväl teknisk som mera politisk natur.

Jag har nämnt detta främst av det skälet att socialdemokraterna i reservationen I berör sakkunniginstitutionen och vill ge intryck av att just regeringsskiftet inneburit en våldsam expansion. Hilding Johansson var i sitt anförande också inne på denna tankegång. Så är det inte. Den stora tillväxten av antalet sakkunniga kom således under den gamla regeringen. I reservationen påstår socialdemokraterna bl. a. att vad gäller den begränsade gruppen s. k. politiska sakkunniga så skulle det ha skett en fördubbling efter regeringsskiftet. För det påståendet finns det inga säkra belägg. Det visade sig nämligen när utskottet försökte kartlägga den här frågan att det var besvärligt att få fram säkra uppgifter på hur många av den här kategorin som funnits under den gamla regeringen. De uppgifter som vi fick fram visade sig inte hålla vid en närmare granskning. Och eftersom utskottsmajoriteten inte ville redovisa uppgifter som var felaktiga så avstod vi från någon jämförelse på den här punkten. Sådana trivialiteter har dock inte hindrat reservanterna från att göra värderande uttalanden, som vi fick ytterligare utlagda av Hilding Johansson alldeles nyss.

Men även om det skulle vara så att antalet politiska sakkunniga ökat något kan jag inte se något fel i det. Jag finner det tvärtom ganska

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

naturligt att man i en ny regering, som tillträder efter ett rekordlångt socialdemokratiskt maktinnehav, har behov av att till departementen knyta ett antal personer med förankring i de partier som ingår i regeringen. Och från konstitutionell synpunkt kan det inte finnas skymten av anledning till anmärkning på den här punkten. Om det funnits anledning till kritik så skulle väl den i så fall med särskild styrka drabbat den gamla regeringen under vilken sakkunniginstitutionen introducerades och – som jag tidigare visat – genomgick en mycket kraftig expansion.

Den socialdemokratiska reservationen, som Hilding Johansson uppehållit sig vid, är som helhet märklig, oavsett om man ser den från konstitutionell synpunkt eller från politisk. Vad reservanterna med såväl magistrala som insinuanta tonfall uttalar sig om är arbetsformerna inom regeringen. Hilding Johansson har på ett adekvat sätt i sitt anförande följt upp denna inriktning i reservationen. Han byggde sitt anförande i övrigt på en recension av en bok, såvitt jag kunde förstå. Denna bok har inte, det vill jag gärna tala om, varit föremål för konstitutionsutskottets granskning.

Från konstitutionell synpunkt är reservationen förvånande redan av det skälet att det, när vi skrev den nya grundlagen, rådde bred enighet om att vi inte i grundlagen skulle gå in och göra någon detaljreglering av regeringens arbetsformer. Vi var ense om att varje regering skulle ha en betydande frihet att organisera sitt arbete så som den fann bäst. Den enkla och grundläggande motiveringen för detta var att vi ansåg att det var omöjligt att förutse vilka arbetsformer som var de lämpligaste under olika tänkbara regeringskombinationer. I grundlagspropositionen 1973 skrev dåvarande justitieministern Geijer bl. a. följande: "Arbetsformerna måste vara anpassade till regeringens funktioner och till dess karakteristiska uppbyggnad. De bör inte göras till föremål för en ingående grundlagsreglering som tynger regeringsarbetet med formaliteter och hindrar anpassning av arbetet till växlande förhållanden."

Men när den nu sittande regeringen valt att organisera arbetet på ett något annorlunda sätt än den socialdemokratiska, då är de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet – och Hilding Johansson i debatten här i dag – genast redo att ösa på med våldsamt kritik. De förutsättningar som enligt propositionen 1973 skulle gälla på det här området underkänns helt plötsligt. Den frihet att inom vida ramar organisera sitt arbete som grundlagen ger en regering skall tydligen, enligt reservanterna, bara gälla om vi har en socialdemokratisk regering. Reservationen är redan ur den aspekten ytterligare ett av de många bevisen på hur svårt man bland socialdemokraterna har att försona sig med att man tvingades lämna ifrån sig regeringsmakten. Från konstitutionell synpunkt finns det ingen formell grund för lamentationerna i reservationen eller i Hilding Johanssons anförande.

Reservationen är således att betrakta som ett rent politiskt dokument och ett uttryck för den allmänna grämlse inom socialdemokratin som vi numera så väl känner igen.

Reservanterna klagar, liksom Hilding Johansson gjorde nyss, över bristande samordning inom regeringskansliet. Han visste tydligen mycket om det, men han angav inte sina källor. Några bevis lägger man i varje fall inte fram i reservationen, och jag kunde inte hitta några i Hilding Johanssons anförande heller.

Ja, man kan kanske säga att reservanterna försöker sig på ett litet bevis, som Hilding Johansson gjorde stor affär av i sitt inlägg. Kompletteringspropositionen blev fördröjd en vecka. Se där, hur illa det står till, utropar socialdemokraterna med Hilding Johansson i spetsen. Detta är verkligen, Hilding Johansson, att sticka ut hakan. Konstitutionsutskottet har under en följd av år granskat propositionsavlämnandet, och det genomgående resultatet av denna granskning är att den socialdemokratiska regeringen år från år ohämmat överträtt de propositionstider som finns angivna i riksdagsordningen och de rekommendationer som utskottet med anledning av granskningen lämnat.

Årets granskning av propositionsavlämnandet visar bl. a. att den socialdemokratiska regeringen våren 1976 avlämnade nästan en fjärdedel av alla propositioner efter propositionstidens utgång. Vilka enorma brister i samordningen inom den dåvarande regeringen visar inte detta, om man nu skall använda propositionsavlämnandet som ett kriterium på samordningsförmågan! Det kunde således finnas all anledning för en ny regering att inte slaviskt kopiera den gamla härvidlag.

Det finns i och för sig mycket att säga om propositionsavlämnandet, men den frågan kommer att behandlas mera ingående av senare talare, så jag skall inte ytterligare gå in på den nu.

Reservanterna har – och det var ett ledmotiv också i Hilding Johanssons anförande – en del allmänna funderingar omkring parlamentarismen. Jag måste erkänna att jag inte tilltror mig att ha genomskådat varthän reservationen eller Hilding Johanssons anförande syftar härvidlag. På något sätt tycker man uppenbarligen att parlamentarismen fungerar sämre nu än tidigare. Men på vad sätt förblir höljt i dunkel.

Parlamentarismen förutsätter att regeringen uppträder som en enhet, säger man i reservationen, och det upprepade Hilding Johansson i sitt anförande, därmed antydande att det skulle den inte ha gjort. Såvitt jag vet har regeringen varit enig om alla de propositioner som framlagts i riksdagen. Några reservationer i statsrådsprotokollen har i varje fall inte jag kunnat upptäcka. Och i riksdagen har förslagen antagits med betryggande majoriteter. Men jag föreställer mig att det inom den här regeringen, liksom alla andra regeringar, i beredningsarbetet förekommer diskussioner om vilka handlingslinjer man skall välja – det vore märkligt annars. Och det är också självklart att en koalitionsregering, oavsett hur den är sammansatt, har att väga samman olika partisynpunkter med varandra. Men vad är det för konstigt i det? Större delen av världens fria demokratier regeras av koalitionsregeringar utan att detta på något sätt anses vara parlamentariskt betänkligt. Men det är klart att det kan vara svårt att acceptera för socialdemokrater i Sverige som så länge har

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

varit fixerade vid ett slags enpartifilosofi. Det var från olika synpunkter, inte minst parlamentariska, mycket nyttigt att vi äntligen fick ett regeringsskifte i det här landet – det blir alltmer uppenbart ju mer man lyssnar på socialdemokratiska talare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Svensk politik bjuder inte på regimskiften särskilt ofta på riksplanet, och det är därför helt naturligt att konstitutionsutskottet har granskat de former under vilka förra årets regeringsskifte ägde rum. För framtiden ligger det naturligtvis ett stort värde i att de konstitutionella aspekterna på regeringsförändringen särskilt belyses i utskottets granskningsbetänkande.

Utskottet konstaterar enhälligt att regeringsbildningsproceduren efter 1976 års val visar att de nya grundlagsreglerna fungerade på ett tillfredsställande sätt. Regeringsbildningen kunde sålunda genomföras på kortast möjliga tid.

Detta är ett viktigt konstaterande. Det är naturligt att ett totalt regimskifte kräver en viss tid, och detta gäller givetvis i särskilt hög grad om flera partier skall bilda en regering. Jag tycker att man i detta sammanhang gärna kan understryka att det under efterkrigstiden sällan har varit så att ett enda parti har haft total majoritet i riksdagen. För det mesta har det antingen varit en koalition eller också har ett parti tvingats förlita sig på stöd från ett mindre parti i riksdagen eller t. o. m. på lottens hjälp.

Då utskottet på denna punkt är enigt finns det ingen anledning för mig att i detalj gå in på de frågor som finns behandlade i konstitutionsutskottets betänkande angående formerna för regimskiftet.

Däremot finns det skäl för mig att något uppehålla mig vid reservationen I från de socialdemokratiska ledamöterna av utskottet. Den behandlar den nya regeringens arbetsformer. De socialdemokratiska ledamöterna är missnöjda med den ordning med skilda samordningskansli-er som har införts och skulle vilja ha en annan tingens ordning. Ett enda samordningskansli skulle ge regeringen en större handlingskraft, hävdas det i reservationen. Utskottets vice ordförande, Hilding Johansson i Trollhättan, sade för en liten stund sedan att de nya samordningsformerna har fungerat "på ett tungt och byråkratiskt sätt". Jag tycker inte det, herr talman, och måhända har de borgerliga ledamöterna i utskottet en större erfarenhet av samordningskanslierna än herr Johansson och hans partivänner har. Vi lider inte speciellt av de arbetsformer som i dag existerar inom kanslihuset – lidandet tycks vara på herr Johanssons sida.

Omtanken om den nya regeringens effektivitet från de socialdemokratiska ledamöterna är nästan rörande. I och för sig finns det all anledning att känna sig tacksam över intresset att ge den borgerliga re-

geringen goda möjligheter att verka och på så sätt regera ett bra tag framåt. Kanske skulle man vilja tillägga att det var annat ljud i skällan när den gamla regeringen avgick – då skulle de socialdemokratiska statsråden lägga nycklarna på skrivborden och lämna tomma lådor efter sig, och någon hjälp kunde de nya statsråden inte påräkna. Nu kommer socialdemokraterna med goda tips för hur olika funktioner skall skötas, och det är naturligtvis välkommet även om det är litet i senaste laget.

Det är nämligen på det sättet att den nya regeringen inte har suttit så länge att det torde gå att fälla några mera bestämda domar över dess effektivitet och förmåga att samordna sin politik på det nästan lättvindiga sätt som görs i den socialdemokratiska reservationen. Det tar naturligtvis alltid en viss tid för en ny regering att komma i gång med sitt arbete, och om detta är ingenting att säga. Motsatsen vore konstigt. Det socialdemokratiska resonemanget skulle om det drevs för långt – men jag vill understryka att jag inte anklagar socialdemokraterna för att göra detta – leda till att varje regimskifte skulle vara oönskat på grund av inkörningssvårigheterna. Eller också skulle det innebära att koalitionsregeringar alltid vore oönskade på grund av de speciella samordningsproblem som uppstår; och det kan väl heller inte vara meningen.

Herr talman! Man tvingas till samordning oavsett om man har en koalitionsregering eller ett enda parti i regeringsställning. Vi vet att den gamla regeringen ägnade sig åt samordning under lotteririksdagens tid. Då skedde en del av samordningen ute på Haga slott. Den skedde i ett rum inte långt härifrån, i regeringens sessionssal i det här huset. Det förekom partiledaröverläggningar regelbundet. Och jag skulle förmoda – men därom är jag inte sakkunig – att den gamla regeringen då och då hade samordningsöverläggningar med herr Werner. Man var ju ganska ofta tvingad att förlita sig på det kommunistiska partiets stöd.

Låt mig däremot gärna säga att riksdagen har rätten att kräva att regeringen fungerar tillfredsställande utifrån såväl parlamentarisk som rent praktisk synpunkt. Men därvidlag skiljer sig knappast den gamla regeringen från den nya. Jag skall här inte ta upp frågan om propositionsavlämnandet närmare. Min partikamrat herr Schött kommer strax att göra det. Men inte kan man säga att den gamla regeringen, trots att den bara bestod av ett parti, fungerade så mycket bättre i detta avseende.

Det är ett olyckligt exempel som herr Johansson i Trollhättan väljer när han nämner förseningen av kompletteringspropositionen. För just i det fallet berodde den måttliga förseningen på att det var vissa internationella åtaganden och resor för de statsråd som var inblandade och som ledde till att den här smärre förseningen uppstod. Även herr Johansson i Trollhättan måste väl vara medveten om att Sverige tvingas ta viss hänsyn till internationella valutaförhållanden etc.

De socialdemokratiska reservanterna gör ett väldigt stort nummer av att ett större antal sakkunniga anställts av den nya regeringen än den gamla anställde. Det kan knappast vara mot systemet i sak som man vänder sig, eftersom detta system har vuxit fram väldigt snabbt från

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

inte minst den tidpunkt år 1961 som herr Johansson återopade och nått en betydande omfattning under den gamla regeringens tid.

Låt mig understryka – härvidlag kan jag naturligtvis inte tala för alla nuvarande och föregående moderater – att jag under min tid i konstitutionsutskottet inte reagerat mot att regeringen använder olika sakkunniga för att driva sin verksamhet. Det är fullt naturligt och självklart. Jag har aldrig ifrågasatt detta.

Däremot finns det all anledning att ifrågasätta den teknik som tidigare använts, att på tjänster som skulle tillsättas uteslutande efter förtjänst och skicklighet tillsätta folk på rent politiska grunder och påstå att dessa tillsättningar är av opolitisk karaktär. Det finns anledning att skilja mellan tjänster som politiskt sakkunniga och tjänster som skall tillsättas på helt andra grunder. Det är den skiljelinjen vi måste hålla klar också i fortsättningen.

Sedan finns det anledning konstatera att den siffra som nämns i reservationen knappast torde vara korrekt. Siffran är inte bekräftad. Det har varit svårt att bedöma hur många som verkligen rekryterats av den nya regeringen jämfört med det tidigare läget. Det beror just på att den gamla regeringen inte hade klara kriterier i detta avseende. Vissa sakkunniga kallade man inte för sakkunniga utan för rådgivare. Vissa sakkunniga är inte politiskt sakkunniga utan exempelvis jurister, som kallas in för tjänstgöring till justitiedepartementet oftast för att medverka vid utformningen av vissa speciella nya lagar.

Ett annat påpekande som bör göras i detta sammanhang gäller kommittéväsendet. Av utskottets granskning framgår klart att det varit en total socialdemokratisk dominans vad avser de kommittéer som har letts av yrkespolitiker. Av de 69 kommittéer som letts av sådana har inte mindre än 67 haft socialdemokratiska ordförande. Detta torde med all önskvärd tydlighet visa att man från socialdemokratiskt håll inte har varit speciellt blyg när det gällt att ta ett fast politiskt grepp om det statliga utredningsväsendet.

Herr talman! Som jag underströk inledningsvis har en relativt kort tid gått sedan regimskiftet. Det är därför av praktiska skäl svårt att dra några konkreta slutsatser om hur den nya regeringen har fungerat rent arbetsmässigt. Som jag sade beträffande samordningsfrågorna tror jag att de borgerliga ledamöterna i utskottet därvidlag är mer kunniga än de socialdemokratiska när det gäller att bedöma konsekvenserna. Det blir emellertid anledning att återkomma på denna punkt, när mer fullständiga erfarenheter finns att tillgå.

Avslutningsvis vill jag notera med stor tillfredsställelse att den socialdemokratiska delen av konstitutionsutskottet plötsligt har upptäckt att statsråd är människor de också och kan begå fel, liksom att en regering kan utsättas för kritik. Den aktivitet som härvidlag har utvecklats från socialdemokratiskt håll är att hälsa med mycket stor tillfredsställelse. Den kontrasterar mot vad vi tidigare har varit vana vid. Regimskiftet har inneburit att också den socialdemokratiska riksdagsgruppen har fått

spela en ny roll. Både socialdemokraterna och de borgerliga partierna har genom regimskiftet fått anledning att bedöma olika händelser utifrån motsatta utgångspunkter jämfört med tidigare. Förhoppningsvis kan detta komma att leda till att bl. a. dechargearbetet får en något annorlunda inriktning i framtiden.

Tillåt mig till sist, herr talman, svara på den fråga som herr Johansson i Trollhättan ställde till de borgerliga ledamöterna. Han undrade om vi ansåg det vara lämpligt att statsråden är närvarande i kammaren då dechargeärendena diskuteras. Min personliga uppfattning är att det är av stort värde om berörda statsråd finns i kammaren. Det är också av stort värde om regeringens övriga ledamöter på lämpligt sätt – gärna här i kammaren – tar del av de dechargedebatter som förs.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Mycket av vad jag skulle säga har redan sagts av herrarna Fiskesjö och Björck i Nässjö. Men jag vill i alla fall göra några kommentarer på denna punkt.

Vid regeringsbildandet i höstas fick man – åtminstone om man läste viss press – det intrycket att det gick väldigt söligt och långsamt. Varför får vi ingen regering, klagades det – framför allt i socialdemokratisk press. Nu har alltså ett enigt utskott kunnat konstatera att det inte går fortare än så här för en regering att tillträda efter ett val. Däremot finns det ingenting som säger att det inte kan ta betydligt längre tid utan att det finns något som helst felaktigt i det. Jag tycker att det är nyttigt att vi får den saken fastslagen.

Regeringsskiftet i höstas visade också att parlamentarismen fungerar i Sverige. När vi fick en majoritet i parlamentet som önskade en annan regering blev det alltså ett regeringsskifte. Eftersom det var så länge sedan det hände senast och det faktiskt är några år sedan vi hade en majoritetsregering, vill jag snarast säga att parlamentarismen har blivit stärkt genom vad som hände i höstas.

Det är klart att en koalitionsregering kräver helt andra samordningsinsatser än vad en enpartiregering gör. Det är vi alla eniga om – även herr Johansson i Trollhättan anser det. Sedan kan man diskutera hur samordningsproblemen skall lösas. Jag vill för min del säga att det finns ingen given formel, inget givet system som är det enda saliggörande därvidlag.

Det finns självfallet anledning att diskutera om man skall ha ett enda samordningskansli, om man skall ha två eller tre, eller hur det skall vara. Det finns säkert för- och nackdelar med allting. Men regeringen har ju i motsats till herr Johansson i Trollhättan viss erfarenhet av hur det fungerar, och då tycker jag inte att det finns någon anledning att klaga på den nuvarande ordningen.

Herr Johansson i Trollhättan har tidigare alltid hållit fast vid den ordningen att vår granskning skall avse konstitutionella frågor och administrativ praxis. Här rör det sig knappast om en konstitutionell fråga,

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

utan Hilding Johansson sade att han inte tycker om den administrativa praxisen när det gäller samordningen av regeringsarbetet. Snarare är det väl en intern fråga för regeringen hur den löser problem av det slaget. Det kan inte riktigt vara riksdagens eller konstitutionsutskottets sak att lägga sig i detta.

Däremot har vi all anledning att lägga oss i saker som berör allmänheten och saker som angår myndigheter. Utskottet kan i årets granskningsbetänkande med viss tillfredsställelse konstatera att de anmärkningar, kritiska funderingar och påpekanden som vi framfört med anledning av regeringens behandling av besvärssärenden har haft avsedd effekt. Regeringen har – det är alltså den förra regeringen jag talar om – på ett förtjänstfullt sätt uppmärksammat de skall vi säga brister och ofullkomligheter som fanns i hanteringen och försökt råda bot på dem.

Herr talman! Vad jag nu sagt innebär ingen kritik mot den tidigare regeringen. Det var bara så att utskottet uppmärksammade saker som inte fungerade riktigt bra. Regeringen tog detta ad notam, och det tycker jag är värdefullt. Men jag har väldigt svårt att förstå att det förhållandet att det finns olika samordningskanslier kan utgöra någon rimlig grund för kritik.

I den socialdemokratiska reservationen I finns det en del andra konstifika saker. Reservanterna talar om att antalet sakkunniga med politiska uppgifter har fördubblats efter regeringsskiftet. Detta är ett påstående som saknar grund, men det är inte det enda påståendet i den reservationen som hänger i luften. Reservanterna vet uppenbarligen inte att det är så, och det är väl typiskt för hela reservationen.

Det är en sak som jag har lagt märke till de senaste dagarna. Det finns en sakkunnig som tidigare haft en tjänst med hög lön. Han har fått behålla denna lön när han flyttat över till regeringskansliet. I en del tidningar, typ Aftonbladet, har detta faktum, att en person får behålla sin gamla lön, gjorts till en insinuation om att den nya regeringen öser ut pengar och fördubblar lönerna och mer än det för dem som anställs som sakkunniga. Jag vill, herr talman, slå fast att denna insinuation är grovt felaktig, ja, jag skulle vilja säga lögnaktig.

De uppgifter vi inom utskottet kunnat ta fram tyder på att regeringen har följt exakt samma praxis som den tidigare regeringen hade. Jag ser ingen anledning att man på något sätt skall tycka att denna praxis, vare sig den utövas av den förra eller av den nuvarande regeringen, är anmärkningsvärd.

Herr talman! När det gäller länsstyrelsernas styrelser och en del andra frågor som herr Johansson i Trollhättan varit inne på finns det anledning att återkomma senare.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Sedan jag innevarande riksmöte återbördats till konstitutionsutskottet, som jag under tvåkammarriksdagens tid hade glädjen tillhöra ett flertal år, har jag åter haft tillfälle delta i granskningen av

statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Även om uppsättningen av såväl ledamöter som kanslipersonal till stor del varit en annan, har utskottsarbetet i stort varit sig likt.

Den förändring i arbetet som trots allt förelegat har helt naturligt sin förklaring i regimskiftet som en följd av valutgången i september 1976. För första gången på mer än 40 år har konstitutionsutskottet haft dels en borgerlig majoritet, dels uppgiften att granska två regeringar, både den gamla socialdemokratiska och den nya borgerliga. Detta har onekligen gjort årets granskningsarbete extra intressant. Arbetet har, som här framhållits av tidigare talare, också präglats av en helt annan aktivitet än tidigare från de socialdemokratiska ledamöterna.

Andra talare har att för kammaren redovisa ärenden där meningarna i utskottet gått isär. För min del skall jag endast i korthet beröra några frågor, där i huvudsak enighet numera råder, men som är av den betydelsen att de regelmässigt behandlas i dechargebetänkandet och där ett understrykande av konstitutionsutskottets syn är angeläget.

Den första frågan gäller punkt 5 i betänkandet – frågan om remisser till lagrådet.

Jag skall inte uppta kammarens tid med att i detalj återge de olika turer som denna fråga varit föremål för under gångna år. Låt mig endast erinra om att de borgerliga partierna motsatte sig slopandet genom riksdagsbeslut 1970 och 1971 av den s. k. obligatoriska lagrådsgranskningen och att dessa partier velat återinföra den som ett vidgat skydd för rätts-säkerhetsintresset och för enhetlighet, konsekvens och klarhet i rätts-systemet.

Med oro och ogillande har de noterat den markanta nedgången av antalet lagförslag som granskats av lagrådet. Av de under 1976 till riksdagen avgivna lagförslagen har således endast åtta blivit föremål för sådan granskning, medan motsvarande antal för år 1970 var omkring 60.

Nämnas bör här att under 1976 för första gången riksdagsutskott begärt lagrådets yttrande över propositioner. Det har skett i tre fall, alla på begäran av justitieutskottet.

Den dåvarande socialdemokratiska departementschefen uttalade i fjol, att han inte hade något att invända mot att lagrådets ställning blev föremål för en förutsättningslös utredning som gällde lagrådets uppgifter inom hela lagstiftningsområdet. Härtill kommer att den i år av den nya regeringen tillsatta utredningen om förstärkt skydd i regeringsformen för de medborgerliga fri- och rättigheterna enligt sina direktiv även skall pröva frågan om lagrådets framtida ställning, och vidare att till grund för kommitténs arbete härvidlag skall ligga en utredning som verkställs av en särskild utredningsman och skall vara avslutad vid halvårsskiftet 1977.

Det är under dessa förhållanden förklarligt att ett enigt konstitutionsutskott med hänsyn till det pågående utredningsarbetet inte funnit anledning att göra något särskilt uttalande om utnyttjandet av lagrådsinstitutet under 1976.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Så något om punkten 6 – frågan om utgivningen av Svensk författningssamling. På denna punkt skall jag fatta mig mycket kort.

Alla torde numera vara överens om framför allt det orimliga i att en författning träder i kraft före utgivningsdagen.

Ett enigt konstitutionsutskott framhåller också i anledning av årets granskning vikten av att informationskravet blir tillgodosett genom att erforderlig tid får förflyta mellan författningars utgivning av trycket och ikraftträdandet. Utskottet finner det vidare tillfredsställande att statsrådsberedningen i en den 6 september 1976 dagtecknad promemoria om rutinerna vid handläggningen av regeringsärenden m. m. förordat att den hittillsvarande allmänna minimitiden av en vecka mellan utgivningsdag och ikraftträdande förlängs till två veckor.

Utskottets granskning har vidare bl. a. utvisat att drygt 25 författningars ikraftträdande angetts till dag som regeringen bestämmer.

Enligt konstitutionsutskottets enhälliga mening är en till innehållet så obestämd ikraftträdandebestämmelse inte tillfredsställande från informationssynpunkt. Utskottet finner det därför angeläget att en sådan ordning inte används annat än i undantagsfall och när det av alldeles speciella skäl är befogat.

Under punkten 7 – propositionsavlämnandet till riksdagen – erinras i betänkandet om att konstitutionsutskottet vid fjolårets granskning kunde konstatera vissa förbättringar men att förhållandena trots detta inte var tillfredsställande, varför det för riksdagens arbete var nödvändigt med ytterligare förbättringar.

Vidare erinras om frågans belysning dels genom utredningen av riksdagens arbetsformer i dess år 1976 avgivna betänkande Riksdagsarbetets planering, dels av statsrådsberedningen som i sin tidigare omnämnda promemoria den 6 september 1976 understrukt vikten av att konstitutionsutskottets gjorda uttalanden och påpekanden angående propositionsavlämnandet beaktades.

Av utskottets granskning i år framgår bl. a. att under våren 1976 en osedvanligt stor andel propositioner lämnats under sista dagen av resp. propositionstid och även under sista veckan samt att nästan en fjärdedel av alla propositioner avlämnats efter propositionstidens utgång. Herr Fiskesjö har ju också i sitt anförande med rätta särskilt anmärkt på detta.

Granskningen har vid en jämförelse med 1975 visat att en del förbättringar skett men att det i vissa avseenden även inträffat klara försämringar. Således har exempelvis nästan hälften av alla propositioner avlämnats under sista veckan av propositionstiden.

Utskottet har funnit det angeläget framhålla att den propositionsförteckning som lämnas i januari blir så realistisk som möjligt, då den ju i mycket styr riksdagsarbetets planering.

Särskilt anmärkningsvärt är att under år 1976 30 propositioner avlämnats utan att ha varit upptagna i förteckningen.

Ett enigt konstitutionsutskott framhåller i sin sammanfattning det självklara kravet att riksdagsordningens tidsfrister bör respekteras och

vikten av att man undviker att koncentrera propositionsavlämnandet till några få dagar i slutet av propositionsperioderna.

Herr talman! Med det anförda vill jag understryka vad ett enigt konstitutionsutskott framhållit beträffande de viktiga frågor i vår samhällsstyrelse som remisserna till lagrådet, utgivningen av Svensk författningssamling och propositionsavlämnandet till riksdagen utgör. Samtidigt ber jag att med hänvisning till vad som anförts i utskottets betänkande från den borgerliga majoritetens sida, och nu här i kammaren av herrar Björck i Nässjö, Fiskesjö och Lindahl i Hamburgsund, få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Konstitutionsutskottets uppgifter när det gäller att granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning är fastställda i regeringsformen. Med de uppgifter som åvilar detta utskott borde det vara naturligt att alla partier som enligt gällande valordning blivit representerade i riksdagen också har möjlighet att delta i konstitutionsutskottets granskningsarbete. Av kända skäl har vänsterpartiet kommunisterna inte kunnat delta i utskottsarbetet. Möjligheter att framlägga alternativa förslag eller att påverka utformningen av uttalanden har sålunda inte funnits. Våra ståndpunkter får därför redovisas här i kammaren vid behandlingen av de enskilda avsnitten i granskningsbetänkandet. Jag hoppas dock, herr talman, att den säregna placeringen av vpk-representanterna på dagens talarlista inte är uttryck för någon viss linje. Rimligtvis bör nämligen samma regler gälla som om partiet vore representerat i utskottet.

Utan att föregripa den särskilda behandlingen av olika frågor, där f. ö. flera företrädare för vpk kommer att delta, vill jag gärna ha sagt att den uppdelning i majoritets- och minoritetsståndpunkter som förekommer i vissa frågor inte alltid på ett övertygande sätt blottar de verkliga problemen.

Om man, som de borgerliga gör, riktar kritik mot en herr Johansson i den förutvarande regeringen för handläggningen av Stålverk 80, är jag inte säker på att man angriper de verkliga problemen. Snarast blottar man sin negativa inställning till hela projektet. Om man, som socialdemokraterna gör, riktar kritik mot en herr Johansson i den nuvarande regeringen för handläggningen av energifrågorna, är jag inte heller säker på att man angriper de verkliga problemen. Det är inte regeringens svck i kärnkraftsfrågan man angriper genom talet om ministerstyre utan snarare att någon i regeringen åtminstone sökt ge sken av att fasthålla vid givna löften.

Proceduren i samband med regeringsskiftet 1976 ägnas betydande utrymme i granskningsbetänkandet. Den formella gången har kanske i stort sett följt gällande regler. Andra följder av de borgerliga partiernas övertagande av regeringsmakten – nog så allvarliga – faller i stort sett utanför granskningen denna gång. Vi instämmer emellertid i den kritik som fram-

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

förts i reservationen I mot fördröjningarna av beslutsprocessen inom regeringskansliet. Avlämnandet av kompletteringspropositionen nämns som ett exempel. Det har också blivit andra följder av regeringens sammansättning. Regeringspartiernas agerande i kammardebatter har stundom – så också i dagens debatt – gett intryck av att det inte är en regering utan tre som skall framträda för riksdagen. Däremot finns det anledning att ifrågasätta, om handläggningen av energifrågan, som f. ö. behandlas i en särskild reservation, är helt adekvat i detta sammanhang.

Konstitutionsutskottets redovisning av förändringar i kommittéväsendet efter regeringsskiftet är förvånande okritisk. Nedläggningen av vissa utredningar, förändrade direktiv och personsammansättningar, etc. kan ha haft effekter på frågornas lösning som borde ha motiverat en kritisk granskning från utskottets sida.

Den ständigt återkommande frågan om propositionsavlämnandet till riksdagen återkommer också i detta betänkande. Vpk har tidigare starkt reagerat mot anhopningen av propositioner i slutet av propositionstiderna. Ånyo understryker konstitutionsutskottet vikten av att man undviker att koncentrera propositionsavlämnandet till några få dagar i slutet av propositionsperioderna. I detta uttalande kan man instämma och hoppas att en klär förbättring skall komma till stånd.

Herr talman! Andra talare från vpk kommer att redovisa våra synpunkter på de olika delfrågorna i betänkandet. Beträffande reservationen I delar vi i huvudsak den kritik som framförs mot den bristande samordningen inom regeringen, och vi kommer därför att stödja denna reservation.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Av hänsyn för kammarens tid har jag valt att inte gå in i debatten efter de olika talarna utan att i stället göra det nu, när talarlistan är genomgången.

För mig spelar demokratins handlingsförmåga och parlamentarismens funktionsduglighet en utomordentligt stor roll, och det var från den utgångspunkten jag gjorde mitt föregående inlägg. I det sammanhanget kommer otvivelaktigt regeringsärendenas handläggning i centrum, och det ingår faktiskt i konstitutionsutskottets uppgifter att granska hur regeringsärendena handläggs. Man får då också ta upp frågan om organisationen av regeringsarbetet.

Jag delar den uppfattning som Bertil Fiskesjö gav uttryck åt tidigare, nämligen att en regering skall ha mycket stor frihet när det gäller att ordna sina angelägenheter. Detta underströk jag också när de nuvarande grundlagarna antogs, och jag håller fast vid denna ståndpunkt. Men redan då framhöll jag att om det visar sig att denna frihet får konsekvenser som jag inte kan godta, att ärendena går snett – eller hur jag skall formulera det – då återkommer jag med min kritik.

Nu tycker jag att handläggningen i den nuvarande regeringen inte har gått bra och att samordningen inte har fungerat på ett tillfredsställande

sätt – och då sätter jag in min kritik här. Och jag gör det från konstitutionella utgångspunkter, just med utgångspunkt i kravet på demokratis handlingsförmåga och parlamentarismens funktionsduglighet.

Tydligen ser man bland de partier som stöder regeringen litet olika på frågan om de tre samordningskanslierna. Bertil Fiskesjö var helt gripen av tanken att man skulle ha tre kanslier. Däremot var både herr Lindahl i Hamburgsund och herr Björck i Nässjö litet mera kritiska mot detta; de kunde i varje fall tänka sig att diskutera denna anordning. Och om Anders Björck uppfattar vad jag sade om detta i mitt föregående inlägg som ett tips till regeringen, så gärna för mig! Vill regeringen göra om organisationen, så kommer inte jag att kritisera det – då har ju den kritik jag här har framfört burit resultat.

Bertil Fiskesjö underkände min hänvisning till den framställning som Hammerich har gjort om tillkomsten av de tre samordningskanslierna. Han gjorde det med den utsökta formuleringen att "det inte ingick i konstitutionsutskottets uppgift att granska hans bord". Nej, det gör det uppenbarligen inte! Men ingen har kunnat bestrida att Hammerichs framställning stämmer med verkligheten!

Jag har försökt följa tidningsdebatten på denna punkt. Är den framställningen riktig i sina huvuddrag har vi en förklaring till den brist på samordning som kännetecknar den nuvarande regeringen. Den ger möjlighet till en partiprofilering, men den försämrar möjligheten att uppträda som den enhet parlamentarismen fordrar att en regering skall utgöra.

Man har ansett att det var ett olyckligt exempel jag valde när jag tog fram kompletteringspropositionen. Låt mig då fråga de föregående talarna: Vilket år har den föregående regeringen lagt fram kompletteringspropositionen efter den 1 maj? Att propositioner har kommit sent har även jag varit med om att kritisera, men här gällde det just kompletteringspropositionen, om vilken det finns särskilda regler i riksdagsordningen därför att riksdagen skall hinna med sin behandling av denna proposition.

Sedan står det också klart att det blir en rent formell behandling av kompletteringspropositionen här i riksdagen. Man går t. o. m. så långt – som jag har påvisat i mitt föregående anförande – att riksdagen får upphäva beslut som riksdagen tidigare har fattat, på grund av att man har ändrat standpunkt, och det ser jag som ett resultat av bristen på samordning. När hände detta sist?

Man anser också att det brister i fråga om utgivningen av Svensk författningssamling, och mycket av det som anfördes på den punkten vill jag helt instämma i. Jag har år efter år fört fram denna tanke och stött den. Men från den utgångspunkten förvånar det mig att det inte är fler som delar min kritik av tidpunkten för utgivandet av den författning som gäller val av länsstyrelsernas styrelser.

Vi brukar då och då resonera om statsråds närvaro i kammaren. Låt mig då registrera att nu har regeringen en företrädare här, nämligen herr Krönmark. Herr Lindahl i Hamburgsund brukade ofta kritisera stats-

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976. m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

rådens frånvaro i kammaren tidigare. Jag kunde inte höra den minsta kritik från herr Lindahl i dag.

Slutligen, herr talman, när det gäller de borgerligas hållning varslade herr Björck i Nässjö om att nu kanske det skulle bli en ny attityd här. Låt mig därför fråga: Varför har inte de borgerliga hittat några fel hos de nuvarande statsråden?

Herr FISKESJÖ (c).

Herr talman! Också jag noterade – som jag bl. a. berörde i mitt tidigare inlägg – att Hilding Johansson i dag efterlyste statsråd i kammaren under denna debatt. Det har Hilding Johansson aldrig gjort tidigare. Av det kan man dra slutsatsen att han är gladare över att se företrädare för den nya regeringen i riksdagens kammare än företrädare för den gamla.

Sedan kom Hilding Johansson också i sitt inlägg tillbaka till regeringens tillkomst, till frågan om samordningskanslier och liknande ting.

När det gäller att bedöma Hammerichs bok vill jag inte deklarerat några bestämda slutsatser. Jag vet inte hur mycket som är riktigt i den boken, hur mycket som är skicklig journalistisk konstruktion och hur mycket som är rent skvaller. Jag tycker att det över huvud taget är litet märkligt att man gör en skall vi säga maktspelebok av traditionell karaktär till ett slags huvudnummer i en dechargedebatt här i Sveriges riksdag.

Men oavsett hur det har gått till när man bestämde sig för arbetsformerna i den nya regeringen, vidhåller jag att detta är regeringens ensak. När vi tog den nya grundlagen var vi överens om att sådana här frågor skulle regeringen få ordna upp efter bästa förstånd och för att tillfredsställa de speciella behov som kunde finnas i olika typer av regering. När jag hörde Hilding Johanssons inlägg kom jag att undra om han nu vill lämna sin gamla ståndpunkt och förorda att vi skall ha en ingående och detaljerad reglering av hur det skall gå till i kanslihuset. Jag vill det inte; jag tror att en regering behöver en viss rörelsefrihet, och jag tycker att de nuvarande reglerna i grundlagen är helt tillfredsställande.

Av mitt inlägg drar Hilding Johansson den slutsatsen att jag var helt "gripen", som han uttryckte sig, av den typen av samordningskanslier som inrättats. Det har jag inte sagt! Jag sitter inte i regeringen, och jag kan inte avgöra hur den här formen av samordning fungerar. Det är heller inte min uppgift att göra det, utan det är de närmast berörda, dvs. statsrådskretsen, som får ta ställning till om den nuvarande ordningen är bra eller dålig och – om de tycker att den har brister – ändra på den. Jag är inte gripen av vare sig det ena eller det andra, utan jag har sett på frågan från rent konstitutionell synpunkt. Har man den utgångspunkten finns det ingen anledning att framsöka kritik.

Sedan återkommer Hilding Johansson till alla sina obestyrkta påståenden om att det har fungerat dåligt, att parlamentarismen på något vis skulle ha gått snett osv., men han kommer inte med några bevis för detta. Såvitt jag kan förstå har parlamentarismen fungerat alldeles utmärkt. Vad är det, om man utgår från parlamentarismen, som har

klickat sedan den nya regeringen tillträdde, herr Hilding Johansson? Plocka fram några bevis, så att vi konkret kan diskutera dem! Om Hilding Johansson bara helt allmänt tycker illa om den nya regeringen och den politik den för, så är det en sak för sig. Det är en politisk fråga, och herr Johansson har naturligtvis rättighet att ha vilka synpunkter han vill på den. Men vad jag ifrågasätter är om en diskussion om regeringens allmänna politik hör hemma i den debatt anordnad i anledning av konstitutionsutskottets granskning av regeringsärendenas handläggning.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Låt mig konstatera att herr Johansson i Trollhättan har fått sin önskan bönhörd i vad avser närvaron av ett statsråd; vi har herr Krönmark med här i kammaren. Men vi har ju också tre andra – f. d. – statsråd inne i kammaren, vilka vi inte hade glädjen att se i statsrådsbänkarna när vi tidigare diskuterade dechargefrågor. I dag är de dock här. Detta är naturligtvis glädjande, även om det är en smula senkommet. Jag har samma uppfattning i den här frågan nu som den jag redovisade i mitt första anförande.

Varför hittar vi inga fel hos den nya regeringen, undrade herr Johansson i Trollhättan. Som jag konstaterade har den nya regeringen suttit vid makten bara en kort tid, och om man vill vara clak kan man säga att den inte haft så förtvivlat stora chanser att ställa till med särskilt mycket. Om herr Johansson kommer tillbaka med denna fråga senare – om ett år eller två – är det möjligt att man skulle kunna ge ett annat svar, men nu får vi alltså avvakta tiden och se. Min ambition i dessa sammanhang är definitivt inte att till varje pris, till varje stavelse och till varje bokstav försvara regeringen bara därför att den råkar vara mig politiskt närstående. Men detta får vi återkomma till.

Jag tycker dock att herr Johansson i Trollhättan är en smula inkonsekvent. Han påstod i sitt första anförande att jag hyser viss tveksamhet när det gäller samordningskanslierna eller att jag åtminstone var beredd att diskutera dem, men i nästa andetag sade han att jag inte har det allra minsta av kritik att rikta mot dem. Detta hänger naturligtvis inte riktigt ihop.

Låt mig bara säga, herr talman – jag kan här instämma i vad herr Fiskesjö yttrade – att den nya regeringen parlamentariskt sett har fungerat väl. Några men för riksdagens arbete har sålunda icke uppkommit. Samordningskanslierna är regeringens instrument för att samordna sin politik inom sig just för att kunna uppträda enigt och slagkraftigt utåt. Det är ingenting märkvärdigt med det, och vi som har erfarenhet av de här kanslierna tycker inte att de, för att citera herr Johansson, skulle vara "tung och byråkratiska instrument".

Jag vill erinra kammaren om att när vi i andra sammanhang har diskuterat regeringens arbetsformer har vi varit oense. När det har gällt frågan om omröstningsregler inom regeringen har herr Johansson i Trollhättan med stor skicklighet och stor kraft hävdad att därvidlag skall riks-

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

dagen hålla fingrarna borta. Regeringen skall själv lösa sina samordningsproblem, sina omröstningsproblem och vad det kan vara fråga om – det har riksdagen icke med att göra.

Vi har haft en något annan uppfattning från borgerligt håll just i den speciella frågan, men vi kan ändå hoppas att herr Johansson härvidlag är konsekvent och lämnar åt den nya regeringen att klara av sina samordningsproblem på det sätt som den finner lämpligast. Och de här tre samordningsgrupperna är faktiskt inte några kanslier, som här har sagts: det för ju tankarna till stora enheter som styr och stretar åt var sitt håll, vilket det inte alls är fråga om. De fungerar just så som namnet anger för att på ett smidigt och effektivt sätt samordna olika frågor, så att samarbetet skall löpa snabbt och effektivt.

Det är ett olyckligt exempel – otur för herr Johansson i Trollhättan – att dra upp den mycket marginella förseningen av kompletteringspropositionen. Som jag sade i mitt förra anförande finns det skäl för den. Jag vill bara peka på en ytterligare synpunkt, nämligen den kursjustering som gjordes den 1 april och som ledde till att man fick räkna om stora delar av tabellverket i kompletteringspropositionen, vilket naturligtvis tog en viss tid. Jag tycker självfallet, som jag är övertygad om att kammarens ledamöter i övrigt gör, att det hade varit utmärkt om vi hade undvikit också de dagarnas försening, men när vi under tidigare år har kunnat konstatera att den gamla regeringen har haft stora förseningar i sitt propositionsavlämnande, anser jag ändå inte att det finns någon anledning att från socialdemokratiskt håll göra en stor sak av den här bagatellen.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Att propositionerna lämnas för sent är någonting som vi i konstitutionsutskottet tidigare har kritiserat, och jag antar att vi kommer att fortsätta med det. Jag hoppas att Hilding Johansson även framgent kommer att ha den åsikten, och det finns heller ingenting här som tyder på att han skulle ha ändrat mening. Men att som bevis för att samordningen inte fungerar inom regeringen ta att en proposition har kommit några dagar för sent är ändå att gå ganska långt.

Herr talman! Detta är snarast ett led i den mytbildning som oppositionen ägnar sig åt. Man driver två teser:

1. Sveriges ekonomi blev dålig dagen efter valet på grund av att det blev ny regering.

2. Den nya regeringen fungerar inte.

Bevis för den senare saken är alltså en proposition som kom tre eller fyra dagar för sent. Jag tycker att det talar för sig självt.

Sedan frågade herr Johansson om min inställning till om statsråden skall vara närvarande. Den är oförändrad. Jag tycker att de skall vara här. I motsats till herr Johansson anser jag alltså att det är bra att vi har statsråd närvarande i kammaren just nu.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag har inte efterlyst statsråd vid dessa debatter. Men jag har ju år efter år upplevt hur andra har gjort det och riktat hård kritik mot det förhållandet att det inte suttit statsråd på statsrådsbänken. Sedan jag nu tagit upp detta har jag, såvitt jag förstår, åtminstone av två av talarna från de nuvarande regeringspartierna fått höra att de vidhåller sin uppfattning på denna punkt. Det noterar jag.

När Bertil Fiskesjö menar att jag gör Kai Hammerichs bok till ett huvuddokument här i debatten, så är det helt fel. Jag citerade honom på en punkt. Bertil Fiskesjö har inte kunnat vederlägga mitt citat. Och nog är det, herr talman, tillåtet att citera andra skrifter än utskottsbetänkanden i kammarens debatt.

Låt mig sedan säga att jag fortfarande har den uppfattningen att man inte i grundlagen skall skriva in en rad bestämmelser för hur regeringen skall handla. Det är regeringens uppgift att ordna detta, men det är samtidigt i varje fall oppositionens roll att granska hur denna apparat fungerar och rikta kritik mot den om man finner att den fungerar dåligt. Nu anser jag att den gör det, och därför framställer jag kritiken. Men jag drar inte den slutsatsen att jag tänker väcka några motioner om ändring av regeringsformen på den här punkten.

När man efterlyser belägg för mina påståenden om att parlamentarismen håller på att urholkas, kan jag helt kort hänvisa till det första anförande jag höll. Men jag kan också rubrikmässigt ta upp något ur detta. Det är den omständigheten att statsråden går ut i den allmänna debatten med påståenden som inte är förankrade i regeringen. Det främsta exemplet ges i statsministerns eget uttalande i det stycket i tidningen Arbetet, där Bertil Fiskesjö och andra själva kan läsa vad herr Fälldin förklarade. Det är den omständigheten att statsministern inte träder fram som en politisk ledare här i kammaren. Det är detta att vi har ministerstyrelse, som jag senare skall belysa mera ingående. Det är den nonchalans man visar mot riksdagen i olika hänseenden, när man utgår från att saken är klar i och med att man tagit ståndpunkt i ministären.

Detta är några exempel på det som jag tycker är dålig parlamentarism och som kommit med ministären Fälldin. Sedan har den majoritet här, och den lutar naturligtvis på sin majoritet. Men det säger ingenting om parlamentarismens funktionsduglighet.

Anders Björck menar att det var för tidigt som jag tog upp frågan varför man inte riktar kritik mot de nuvarande regeringsledamöterna från borgerligt håll; de har ju suttit så kort tid. Det sista är helt sant. Men låt mig få lägga till: Jag skall faktiskt komma igen med den här frågan, och då hoppas jag att Anders Björck och andra lever upp till den ambition som han gav uttryck åt i sitt anförande här nyss.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! För att avsluta diskussionen om Hammerichs bok vill jag bara säga att jag inte anser mig ha någon som helst anledning att

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

försöka vare sig bestyrka eller vederlägga vad han skriver. Jag har inget material som ger mig grund för detta, och jag tycker inte att det över huvud taget har någon betydelse för den debatt som vi för här i kammaren i dag.

Det var bra att höra att herr Johansson i Trollhättan inte vill ändra på grundlagens bestämmelser om regeringens arbetsformer, och jag noterar det med tacksamhet. Vi är ju annars vana vid att socialdemokraterna i och med att de har kommit i opposition ideligen intar ståndpunkter som går stick i stäv med vad man tidigare har arbetat för när man varit i regeringsställning.

Sedan gav Hilding Johansson en rad exempel på kritik mot regeringen som skulle bevisa att parlamentarismen inte fungerar. Jag förstår fortfarande inte relevansen i de exemplen i vad det gäller parlamentarismen. Det är klart att Hilding Johansson och socialdemokraterna har andra uppfattningar i sakfrågor än vad den nuvarande riksdagsmajoriteten har – det är all right. Men Hilding Johansson säger att det inte finns en sammanhållen regering. Jag gick ju igenom detta i mitt inledningsanförande och visade att vi inte kunnat konstatera någon splittring i regeringen i alla de frågor som lagts fram för riksdagen, och förslagen har dessutom antagits med stor majoritet av riksdagen som sådan.

Sedan kommer Hilding Johansson in på statsråd som är ute och håller tal. Vart syftar Hilding Johansson? Har inte statsråd både rätt och skyldighet att hålla tal? Vill Hilding Johansson ålägga statsråden några slags konstitutionella restriktioner vad gäller deras tal? I så fall tycker jag att Hilding Johansson är inne på en mycket betänklig väg.

Hilding Johansson åberopar ett konkret exempel och anklagar statsminister Fälldin för att han inte förankrat ett anförande i regeringen. Det är ett påstående som jag inte på något sätt kan uttala mig om, för jag känner inte till fakta i målet. Jag har i varje fall inte hört någon kritik mot statsminister Fälldin från andra regeringsledamöters sida för detta tal. Det är ett sådant allmänt svepande påstående som Hilding Johansson nu föredrar att röra sig med.

Det utövas ministerstyre, säger Hilding Johansson, och ger därmed en antydning om att hela den kollektiva beslutsform som är föreskriven i grundlagen nu skulle ha slagits sönder och samman. Han har inte gett ett enda exempel på ministerstyre i sitt anförande men utlovar att han skall återkomma till detta vid behandlingen av energiärendet. Det blir med verklig spänning som jag skall lyssna på hans utläggning för att höra hur han kan konstruera fram ministerstyre på grundval av det material som redovisats för utskottet i den frågan.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag skulle inte ha kommit igen om det inte hade funnits anledning att ta upp ett par saker som Bertil Fiskesjö nu nämnde.

Det är inte fråga om vilken politik regeringen för. Om den kan man ha delade meningar, och det har vi självfallet, men parlamentarismen

skall ju fungera oberoende av vilken politik en regering för. Min huvudanmärkning är att det har uppstått en ny form av parlamentarism, en Fälldinparlamentarism, som innebär en urholkning av parlamentarismen. Och på det har jag gett exempel.

Sedan frågade herr Fiskesjö om inte statsråden skulle få hålla tal. Självfallet har de lika stor rätt som alla andra att hålla tal, men nog är det en elementär parlamentarisk fordran att statsråden i dessa tal uttrycker regeringens mening och att det inte är personliga reflexioner som förs fram. Sådana kan de föra fram inom det egna partiet, inom den egna riksdagsgruppen och på de egna partimötena, men vi måste ju veta vad som är regeringens mening i de offentliga sammanhangen.

När det gäller statsministerns anförande har jag intervjun tillgänglig. Den står i tidningen Arbetet den 10 maj 1977. Journalisten frågade: "Hade du förankrat förslaget hos moderaterna?" På det svarade Thorbjörn Fälldin enligt detta referat: "Jag hade inte förankrat det hos någon. Det rörde sig om ett manuskript som jag personligen bär mycket stort ansvar för."

Jag gjorde tidigare i mitt huvudanförande den reflexionen att nog borde en statsminister i en så viktig fråga ha förankrat sin uppfattning i regeringen. Enligt detta intervjuuttalande för Arbetet ansåg statsminister Fälldin sig tydligen inte ha plikten att göra det.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag skall inte ytterligare kommentera det exempel som Hilding Johansson återkommer till, helt enkelt därför att jag inte har material som underlag för att göra det. Det vill jag gärna erkänna. Jag vill bara tillägga i den frågan att om man från socialdemokratisk sida menar att alla manuskript till föredrag som statsråd är ute och håller skall cirkulera i hela statsrådsgruppen och på något sätt godkännas vid ett regeringssammanträde – då tror jag att man är ute efter en väldigt byråkratisk ordning, som över huvud taget inte skulle fungera i praktiken.

Sedan återkommer Hilding Johansson till att parlamentarismen har urgröpts och att den inte fungerar. Jag är mycket intresserad av de här frågorna om parlamentarismen – både i teori och praktik – och jag kan inte finna att någonting av det som Hilding Johansson sagt, på någon punkt, bestyrker hans påstående att vi skulle gå mot något slags parlamentarismens förfall i det här landet efter regeringsskiftet. Hela hans bevisföring hänger fullständigt i luften, såvida det inte är på det sättet – men det vill jag helst inte tro – att Hilding Johansson över huvud taget inte har reflekterat närmare över vad parlamentarism innebär.

Herr TALMANNEN:

Sedan alla under avsnittet Regeringsskiftet 1976, m. m. anmälde talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Stålverk 80.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringsskiftet
1976, m. m.*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Herr NYQUIST (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottets betänkande nr 44 innehåller ett avsnitt nr 10 som behandlar Stålverk 80. Utskottsmajoritetens skrivning i detta avsnitt utmynnar i "att det föreligger anledning till kritik mot det ansvariga statsrådet i vad gäller ärendets beredning".

Några fakta: NJA:s styrelse tog ett enhälligt beslut i januari 1974 att bygga Stålverk 80. Utredningen, daterad den 24 januari 1974, inkom till departementet den 1 februari samma år. Tillstyrkan från Statsföretags styrelse förelåg även när beslutet om proposition 1974:64 togs vid regeringssammanträde den 15 mars. Näringsutskottet var i sitt betänkande 1974:40 enhälligt i sitt ja, men herrar Regnéll och Siegbahn hade reservation i fråga om finansieringen. "Frågetecknen i marginalen", som det sades senare i riksdagsdebatten. En enhällig riksdag bestämde den 28 maj 1974 att Stålverk 80 skulle byggas i Luleå. Någon erinran mot ärendets beredning fanns ej i detta sammanhang. Reservationen från moderata samlingspartiet om andra finansierings- och ägandeformer avslogs. I reservationen anfördes bl. a.: "Andra svenska stålverk kan beräknas spara resurser genom att de inte, såsom förut i vissa fall varit aktuellt, har anledning att anlägga egna handelsstålverk. Det bör undersökas huruvida de är beredda att genom aktieteckning i viss utsträckning ställa dessa resurser till förfogande för Stålverk 80." Jag anser att det markerade en positiv tro på projektet men förvisso en misstro mot staten som ägare.

Mot denna faktabakgrund kan det väl med fog påstås att en tillfredsställande beredning skett i industridepartementet och att det inte finns någon grund för utskottsmajoritetens skrivning. Skrivningen är emellertid ett faktum, liksom s-reservationen. Denna reservation är utförlig, men jag vill ändå göra en del kommentarer.

Förre bruksdisponenten i Sandviken, Wilhelm Haglund, tillskrivs ju rollen som idégivare när det gällde uppslaget att man i Sverige, närmare bestämt Luleå, skulle förädla en större del av våra lappländska malmtillgångar. Man borde inom landet omvandla malmen till tackjärn och/eller stålämnen. Men redan landshövdingen O. W. Lövgren hade långt tidigare ansett det vara nationalekonomiskt vanvett att bara skicka malm från landet. Den tanken kunde och kan nog fortfarande omfattas av många. När malmexporten startades vid seklets början var Sverige ett fattigt land. Men att ett rikt och tekniskt välutvecklat land skulle fortsätta i samma banor årtionde efter årtionde är väl inte lika självklart. Vare sig tankarna kan tillskrivas en bestämd person eller ej – kanske var det ett normalt utslag av rutinmässiga framtidsstudier inom industrin – så initierades de direkta planerna inom NJA våren 1973. Motiveringen var att man därigenom skulle förbättra NJA:s ekonomiska resultat. Dessutom skulle nya sysselsättningstillfällen skapas.

Det senare var verkligen nödvändigt, och jag vet att Kerstin Nilsson på Norrbottensbanken kommer att beröra såväl den demografiska utvecklingen i länet som prognoserna för efterfrågan på stål vid den aktuella

tidpunkten. Jag avstår därför från att anföra synpunkter i dessa avsnitt.

Några andra påpekanden i stället.

Om utarbetandet av 1974 års proposition i stålverksfrågan säger utskottsmajoriteten att det är uppenbart att arbetet skedde med en påfallande forcering. Det beror naturligtvis på vad man relaterar till. Gällde det förhållanden inom den privata industrin skulle det säkerligen inte anses uppseendeväckande. Det här resonemanget från majoritetens sida är väl egentligen ingenting annat än en variant på det gamla temat att beslutet om Stålverk 80 "smögs fram".

I själva verket kan man väl snarare ställa frågan: Har egentligen någon industriinvestering i Sverige utsatts för en mer långdragen debatt och en mer närgången granskning? Jag skall inte försöka att värdera t. ex. Industriförbundets insats härvidlag, men vi kan väl vara överens om att förbundets insats var unik! En underlig debatt fördes även senare under sommaren 1974, men det är egentligen en annan historia.

Stålverk 80-projektet hade drivits med intresse och sakkunskap från NJA-ledningens sida sedan våren 1973. En referensgrupp fanns, tillkallad av industriministern i slutet av 1973, närmare bestämt den 30 november. Den hade sitt sista sammanträde den 21 februari 1974. I referensgruppen deltog både branschmän och ekonomer. Eftersom departementet följt arbetet i NJA, kan inte tiden för propositionsskrivandet anses anmärkningsvärt kort.

Det samarbete som förekom mellan NJA och industridepartementet är utskottsmajoriteten också kritisk emot. Det är en källa till förundran. Det måste väl ändå anses nödvändigt att industriministern följde utredningsarbetet och därmed bevakade statens ägarintresse? Är det för övrigt inte bra att det gavs informationer och att ett samarbete förekom? Det finns i den här historien exempel på motsatsen, som sannerligen inte har varit bra för någon part. Malmpriser, malmfrakter kan nämnas. Halsstarrighet är aldrig någon lämplig ingrediens när man tillsammans skall utveckla idéer för framtiden. Per Skölds roll är kluven. Han deltog i NJA:s beslut utan reservation. I Statsföretags styrelse lämnade han sin föredragning som bilaga till protokollet.

Statsföretag sattes på mellanhand, heter det. Här var det ju ändå fråga om ett ärende, där det tidigt stod klart att finansieringen väsentligen måste ske vid sidan av Statsföretag. Dessutom var det så att styrelsens ordförande, dess vice ordförande samt verkställande direktören ungefär varannan vecka sammanträffade med industriministern. Statsföretags VD var ju ända fram till senhösten 1974 styrelseordförande i NJA. Det fanns alltså gemensamma möjligheter att följa projekteringsarbetet och slå larm om något märkligt hade inträffat.

Man har väldigt svårt att släppa tanken att från utskottsmajoritetens sida är det mest fråga om att vädra en gammal aversion mot ett statsägt företag.

I en intervju har Wilhelm Haglund berättat hur han upplevde det när han tillfrågades om att ingå i NJA:s styrelse: "Jag var ju medveten

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

om den motvilja man känt inom svensk järnhantering mot NJA. Men NJA fanns ju och hade kommit till för att ge sysselsättning – och jag har alltid haft den övertygelsen att industrin är till för människornas skull och inte tvärtom. Jag kände inga principiella hinder mot åtagandet.” Har inte den motvilja som Haglund beskriver, delats av de borgerliga partierna?

Det kanske är nödvändigt att påpeka att tidsperioden före Stålverk 80-utredningen och beslutet gav underlag för flera överväganden att öka stålproduktionen i landet. Stora Kopparberg lär ju ha gjort en egen utredning om ett stålverk som skulle producera 4 miljoner ton råstål. Jernkontoret hade framkastat tankar på ett masugnsbaserat specialstålverk med kapacitet upp till 2,5 miljoner ton och ett nytt handelsstålverk för 2 miljoner ton, och det skulle vara kustbaserat – det gällde västkusten. Vid den tidpunkten var det ingen som stod upp och talade om stålindustrins överkapacitet i världen. Vem kunde i det skedet vara tillräckligt förutseende?

Först i senare tid har man kunnat göra en del jämförelser om den snabba kapacitetstillväxten. Enligt uppgift var världsproduktionen av stål 1955 – Kina exkluderat – 270 miljoner ton. Den japanska produktionen var då 9,4 miljoner ton. På toppen av högkonjunkturen 1974 hade världsproduktionen ökat till något mer än 680 miljoner ton. Japans produktion hade då ökat till 119 miljoner ton. Så skedde de väldiga prisökningarna på olja, och industriländernas produktion och ekonomi kom i olag. Men det skall noteras att t. o. m. under lågkonjunkturåret 1976 har Japan ökat sin export med 23 %. Det är alltså inte utan orsak som Japan, med bl. a. världens största stålföretag Nippon Steel, anses vara orsak till lågkonjunkturen på stålmarknaden. Det kan bli värre. Det finns nämligen tillväxtplaner i Australien, Canada och Sydafrika och det finns utvecklingsplaner i Brasilien, Mexico, Venezuela, Iran och Saudi-Arabien. De gamla stålländerna är generösa nog att erbjuda teknologi och exportkredit. Det var väl mot bakgrunden av dessa senare fakta som styrelsen för NJA hösten 1976 tog sitt beslut om att uppskjuta Stålverk 80-projektet.

Det kan inte hjälpas, herr talman, man tvingas registrera att det ligger ett drag av småttighet och man frestas säga förföljelselusta i utskotts-majoritetens yrkande. Jag ber att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr BOO (c):

Herr talman! Projektet Stålverk 80, som det presenterades i propositionen år 1974, var Sveriges största samlade investeringsprojekt. Självklart skulle detta projekts genomförande eller eventuella misslyckande beröra många på ett avgörande sätt. Det gällde kommuner, verksamheter och enskilda människor.

Den politiska bedömningen skall ske och har skett i annat sammanhang. Resultatet härav har blivit att det i 1974 års beslut innefattade förslaget har lagts åt sidan och att stora insatser har gjorts av den nya regeringen och riksdagen för att klara gamla NJA och rädda sysselsätt-

ningen i Luleå och Norrbotten.

Konstitutionsutskottet har att granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Vid denna granskning, som alltså här närmast tagit sikte på ärendets beredning i industridepartementet, har utskottet funnit anledning till kritik på några punkter.

Granskningen har gett klart belägg för vad många i denna kammare säkert misstänkt, nämligen att det beslutsunderlag som förelades riksdagen 1974 långt ifrån var så fullständigt berett som man kunnat kräva för en så stor satsning som detta stålverksprojekt. Sålunda forcerades propositionsskrivandet på ett sätt som nu förefaller märkligt. Den utredning inom NJA som låg till grund för propositionen blev i stort sett inte alls utsatt för någon kritisk granskning under beredningen.

Det tillsattes visserligen en referensgrupp som hade en allsidig sammansättning. I denna ingick generaldirektör Bertil Olsson, ekonomen Rudolf Meidner, chefen för Jernkontoret Lars Nabseth, direktören för Höganäs AB Ernst Geijer, bruksdisponenten Wilhelm Haglund, förbundsordföranden Bert Lundin m. fl. Dess värre tycks det som om referensgruppen bara tillsattes som en vacker gest från den dåvarande industriministerns sida. Av brev som Geijer och Nabseth skrev till industriministern efter gruppens sista sammanträde i januari 1974 framgår klart att gruppen egentligen inte fyllde någon uppgift i sig. Jag skall citera avslutningarna i de båda breven.

Nabseth skrev: "Undertecknad skulle därför inte på grundval av det presenterade materialet över huvud taget ha någon möjlighet att ta ställning vare sig för eller emot ifrågavarande projekt. Såsom framhållits muntligt vid sammanträdena, var detta heller inte avsikten. Jag finner det emellertid viktigt inför den fortsatta handläggningen att denna synpunkt på detta sätt också framföres i skriftlig form."

Geijer avslutade för sin del brevet med följande: "Den information vi fick angående det företagsekonomiska berättigandet av projektet var för inkomplett för att möjliggöra några mer kvalificerade synpunkter och kan alltså inte ligga till grund för en tillstyrkan av detta efter svenska förhållanden så enorma projekt."

Under ärendets beredning inhämtades också synpunkter från nationalekonomisk expertis – nuvarande professorn i nationalekonomi Peter Bohm – angående vilken inverkan stålverksprojektet kunde ha på landets betalningsbalans. Utlåtandet går ut på att projektet i det avseendet skulle sakna nämnvärd betydelse. Den fråga som uppstår är: Varför har detta utlåtande inte alls berörts i 1974 års proposition?

En annan fråga som utskottet har fäst avseende vid under sin granskning är Statsföretags roll i sammanhanget. För att belysa den problematiken vill jag först citera några uttalanden i samband med Statsföretags bildande 1969. Departementschefen anförde vid det tillfället bl. a. följande:

"Genom inrättandet av ett förvaltningsbolag för statens företagsintressen i allmänhet avlastas Kungl. Maj:t det ägaransvar som är direkt inriktat på de olika företagens skiftande verksamhet. Bolaget har då upp-

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

giften att uppställa mål för de många olika företagen, att följa måluppfyllelsen och att sörja för att de samverkansmöjligheter som föreligger inom hela företagsgruppen blir effektivt utnyttjade. Den ägarfunktion som Kungl. Maj:t efter tillkomsten av ett förvaltningsbolag har att utöva kan koncentreras på förvaltningsbolaget självt. Att uppställa målen för detta bolag och följa dess verksamhet och därmed indirekt den statliga koncernens långsiktiga utveckling samt att integrera den statliga företagsgruppen i den allmänna näringspolitiska planeringen blir då den huvudsakliga uppgiften vid utövandet av Kungl. Maj:ts ägarfunktion. Man bör på så sätt efter tillkomsten av ett förvaltningsbolag kunna skilja mellan sådana beslut av mer allmän innebörd, vilka fattas av den politiskt ansvariga instansen i förhållande till förvaltningsbolaget, och beslut som huvudsakligen är ekonomiskt-tekniskt motiverade, vilka förvaltningsbolaget fattar vid utövandet av sitt ägaransvar gentemot dotterbolagen. Detta tar jag som en avgörande fördel med förslaget."

Av intresse i detta sammanhang är också vad statsutskottet anförde och riksdagen senare ställde sig bakom. Statsutskottet skrev:

"I förhållande till departementens organisation och arbetsformer erbjuder bolagsformen uppenbarligen vissa fördelar när det gäller förvaltning, kontroll och samordning av statens företagsintressen.

Genom att det föreslagna förvaltningsbolaget inrättas blir det möjligt att i större utsträckning än nu hänföra politiska beslut av verkställande natur till skilda organ, vilket innebär praktiska fördelar och står i överensstämmelse med traditionen inom svensk förvaltning. — — —

Den föreslagna ansvarsuppdelen mellan Kungl. Maj:t och förvaltningsbolaget ser utskottet som ett nödvändigt led i vad avser en rationell ledning av de statliga företagen. Kungl. Maj:t har fortfarande huvudansvaret för skötseln av den statliga företagssektorn. Utskottet anser inte att den föreslagna ansvarsuppdelen begränsar riksdagens möjligheter att erhålla upplysningar om de olika statliga bolagen. Sådana möjligheter kommer bl. a. att finnas dels genom riksdagens medverkan vid revision av förvaltningsbolaget, dels genom att riksdagsledamöter bereds tillfälle delta i förvaltningsbolagets bolagsstämmor och där kan ställa frågor, dels i anslutning till den redogörelse om den statliga koncernen, som årligen avses föreläggas riksdagen, dels genom interpellationer och enkla frågor."

Såvitt utskottsmajoriteten kunnat finna har den roll Statsföretag spelat i stålverksprojektet inte alls överensstämt med dessa motivuttalanden. Det måste visserligen redan från början ha stått klart att finansieringen till viss del måste ske utanför Statsföretag. Detta förklarar emellertid inte att utredningsarbetet bedrivits med ett så gott som fullständigt förbigående av Statsföretag. I propositionen uttrycks detta på så sätt att "utredningsarbetet har bedrivits i nära samarbete mellan NJA och industridepartementet". Av den hearing utskottet haft med Per Sköld har också klart framgått att Statsföretag kommit på mellanhand.

Statsföretags styrelse beslöt den 27 februari 1974 att tillstyrka stålverksprojektet. Mot detta beslut var Per Sköld skiljaktig — en omstän-

dighet som knappast kan anses oväsentlig. Per Sköld underrättade också omedelbart industriministern om detta. Hade det inte varit på sin plats att också omnämna skiljaktigheten i propositionen? I den socialdemokratiska reservationen görs gällande att Per Skölds avvikande mening inte hade någon särskild tyngd med hänsyn till att han någon månad tidigare varit med om att i NJA:s styrelse tillstyrka projektet. Detta har också herr Nyquist framhållit i debatten. Enligt min mening har Per Sköld själv lämnat en helt godtagbar förklaring till sitt handlingssätt. Om han i NJA:s styrelse yrkat bordläggning av ärendet, hade det funnits risk för att Statsföretag fått ännu kortare tid än tre veckor på sig för att analysera utredningsmaterialet.

Herr talman! Jag vill också något beröra det samarbete som förekom mellan NJA och Kruppkoncernen i Tyskland om att skapa ett gemensamt ägt valsverk i Luleå. Såvitt framkommit ansåg man från NJA-ledningens sida redan 1974 att valsverksprojektet var nödvändigt för att stålverksplanerna skulle kunna fullföljas. Detta skulle i sin tur medföra en mångdubbel fördyring av projektet. Trots att detta således var känt redan 1974 finns det ingen antydning i 1975 års budgetproposition om någon ändrad inriktning av planerna. Budgetpropositionen var f. ö. på denna punkt mycket kortfattad. Det sades endast "att projektplanerna enligt vad som inhämtats pågår i enlighet med uppgjord tidsplan, att tekniska specifikationer håller på att utarbetas och att anbud inhämtats för vissa markarbeten".

Som utskottsmajoriteten funnit borde man från industridepartementet ha klargjort för riksdagen att projektplanerna höll på att ändras. Detta hade givetvis inte behövt medföra att Kruppkoncernens medverkan avslöjades. Nu blev den ändrade inriktningen av projektet känd före riksdagsavgörandet men efter det att näringsutskottet lagt sitt första betänkande. Detta ledde till, som alla vet, att kammaren återförvisade ärendet till utskottet för ny behandling.

Till sist, herr talman! Utskottsmajoriteten har inte velat påstå att mera allsidiga eller grundliga analyser skulle ha ointetgjort stålverksprojektet från början. Men det är enligt vår uppfattning ytterst betänkligt att ärendet beretts på ett så ofullständigt sätt inom industridepartementet. Vi tänker då på de allvarliga konsekvenser projektet medfört för det svenska samhället och särskilt för Luleå kommun och på de förhoppningar om ökad sysselsättning som väckts bland människorna i regionen. Vi är alla i denna kammare, hoppas jag, överens om att stora satsningar måste göras för att rädda sysselsättningen, inte minst i Norrbotten, men sådana satsningar måste självfallet vara noga förberedda och väl genomarbetade, om den målsättning skall uppnås som alla vill ha infriad.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Stålverk 80 har många gånger livligt diskuterats i denna kammare utifrån ekonomiska och lokaliseringspolitiska aspekter. Avsikten i dag måste vara att ur en annan synvinkel se på detta projekt. Det

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

ankommer på konstitutionsutskottet att i sin granskning anlägga konstitutionella synpunkter på de ärenden som är föremål för dechargebehandling.

Jag har velat göra denna inledande anmärkning, då en debatt av detta slag lätt svävar ut och blir en granskning i sak av Stålverk 80:s mångskiftande historia och problem. Det är knappast meningen med konstitutionsutskottets befattning med ärendet.

Projektets upprinnelse och historia finns noga redovisad i utskottets betänkande, bilaga 10. Det står alldeles klart att den dåvarande socialdemokratiska regeringen såg Stålverk 80 som ett politiskt matnyttigt projekt. I valrörelsen 1973 förekom projektet som ett skimrande löfte, vars snara förverkligande skulle bli beroende av ett fortsatt socialdemokratiskt regeringsinnehav.

När valet var över forcerades arbetet på en proposition. Från NJA-ledningen, enkannerligen chefen disponent Edström, drevs projektet hårt. Kritiska röster hade svårt att komma till tals. Projektet skulle drivas fram, och man hade ett starkt stöd i dåvarande industriministern Rune Johansson.

Det har framgått klart att chefen för Statsföretag, Per Sköld, redan från början var skeptiskt inställd till projektet. Han har i en rad sammanhang inom NJA, där han fram till 1974 var styrelseordförande, och inom Statsföretag varnat för ett fullföljande av projektet på de lösa boliner som var för handen. Men hans många varningar störde uppenbarligen såväl disponent Edström som industriministern och den socialdemokratiska regeringen.

Direktör Sköld har framträtt inför utskottet. Av hans uttalanden inför utskottet att döma så har han, trots att han under den mest akuta tidsperioden var ordförande i NJA:s styrelse, konsekvent motarbetats av sin egen verkställande direktör, disponent Edström i NJA. Detta har tagit sig sådana uttryck, enligt vad direktör Sköld uppgivit inför utskottet, som att han inte fått tillgång till relevant material från NJA om Stålverk 80-projektet, och att hans medarbetare likaså konsekvent utestängts från den information som de behövde för att kunna handlägga ärendet för Statsföretags räkning. Per Sköld har alltså, enligt vad som framgått i utskottet, trots åtskilliga försök inte ens fått tillgång till ett tillfredsställande underlag för beredningen av ett av Sveriges största industriprojekt, som han ytterst var ansvarig för både som ordförande i NJA:s styrelse och som VD i Statsföretag.

Orsaken är lätt att förstå. Sköld hade kritiska synpunkter som var grus i såväl NJA:s som industridepartementets maskineri. Att dessa kritiska synpunkter var i hög grad välgrundade vet vi, och det är så här efteråt bara att konstatera att Sköld fick rätt. Knappast någon torde vilja bestrida detta i dagens läge, det har framgått av uttalanden också från hans motståndare. Om hans synpunkter hade fått komma fram på lämpligt sätt och det tagits vederbörlig hänsyn till dem, så hade stora problem kunnat besparas staten, Luleå kommun, liksom också det socialdemo-

kratiska partiet och den socialdemokratiska regeringen.

Att Sköld inte fick tillgång till den information han önskade kände industriministern till. Sköld redovisade sin avvikande mening om Stålverk 80-satsningen i Statsföretags styrelse för industriministern. Men industriministern underlät att omnämna detta för riksdagen. Därigenom blev det inte den allsidiga information till riksdagen som borde ha förekommit. Riksdagen fördes alltså delvis bakom ljuset.

Industriministern hade god information om Skölds i hög grad kritiska synpunkter. Enligt den ordning som då tillämpades sammanträffade Statsföretags ledning var fjortonde dag med industriministern för genomgång av frågor som berörde koncernen, och man kan utgå ifrån att Sköld vid upprepade tillfällen framförde sina åsikter om projektet.

Man frågar sig varför industriministern inte ingrep och såg till att Sköld fick den information från NJA:s ledning han önskade. Varför redovisades inte hans kritiska synpunkter i samband med industridepartementets och industriministerns förslag för riksdagen?

Regeringen i övrigt kan inte ha varit ovetande om problemen. Sköld har uppgivit för utskottet att han tagit kontakt med såväl dåvarande statsministern Palme som dåvarande finansministern Sträng. Uppenbarligen har hans avsikt varit att varna dem för vad som höll på att hända. Men de ville inte göra något – eller kunde kanske inte, vad vet jag? Projektet rullade vidare. Man kunde t. ex. annars ha väntat sig att Statsföretags ledning inför den samlade regeringen skulle fått redogöra för sina synpunkter och farhågor inför Stålverk 80. Det rörde sig dock om en gigantisk industrisatsning. Detta fick man inte. Däremot fick den andra parten i målet, disponent Edström och hans medarbetare, framträda inför den samlade regeringen och ge sin information om projektet – en information som visade sig leda till att man gjorde denna gigantiska felsatsning.

Inget fick alltså störa planerna på ett Stålverk 80. Kritiska synpunkter viftades bort. Kostnaderna rusade i höjden.

Också när det gäller kontakterna med den tyska Kruppkoncernen finns det anledning att peka på den bristande informationen till riksdagen. Därvidlag ledde de knapphändiga informationerna till att näringsutskottets betänkande återremitterades. Ännu ett exempel på att riksdagen inte fick den nödvändiga informationen utan måste tvinga sig till den!

Herr talman! Kontentan av Stålverk 80-projektet – förutom de kostnader som har förorsakats bl. a. för Luleå kommun – är enligt mitt sätt att se följande:

1. Projektet var ett "politiskt projekt", avsett att bl. a. skaffa den socialdemokratiska regeringen goodwill.
2. När kritiska röster hördes från Statsföretags ledning stoppades väsentlig information till Statsföretag av NJA-ledningen.
3. Statsföretag sattes därefter på mellanhand, och projektet handlades sedan i praktiken av NJA och industridepartementet gemensamt.
4. Trots att direktör Skölds kritiska synpunkter var väl kända av såväl

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

dåvarande statsministern som finansministern och industriministern drev regeringen projektet vidare, och man lät t. ex. NJA:s ledning framträda inför hela regeringen och ge sin syn på projektet. Däremot fick inte direktör Sköld och hans medarbetare framträda inför regeringen.

5. Hela tiden skedde en våldsam forcering tidsmässigt av projektet, vilket ledde till att man ständigt tvangs revidera sina kalkyler med ständigt ökande kostnader som följd. Kalkylerna var också i många fall otillfredsställande gjorda.

6. Undan för undan slutade nyckelpersoner i NJA-ledningen då de såg att projektet rullade vidare utan den realism som kunde krävas i kalkyler och planering.

7. Riksdagens information var hela tiden bristfällig, och kritiska synpunkter på projektet inom Statsföretags ledning undanhölls riksdagen.

Herr talman! Den självklara slutsatsen från utskottsmajoriteten mot denna bakgrund blir att den funnit anledning till kritik mot det närmast ansvariga statsrådet. Den kritiken bör indirekt också drabba hela den socialdemokratiska regeringen som ytterst var ansvarig för Stålverk 80-projektets handläggning. Och jag tycker, herr talman, att den karakteristik som herr Nyquist nyss gjorde i sitt inlägg, nämligen att ärendet hade beretts tillfredsställande och att det inte fanns någon grund för kritik utan att det var fråga om småttighet och förföljelselusta hos utskottsmajoriteten, borde falla på sin egen orimlighet, när man har fakta för ögonen och har deltagit i konstitutionsutskottets granskning av ärendet.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Jag kan instämma i vad herrar Boo och Björck i Nässjö nyss har sagt.

Debatten om Stålverk 80, som vi nu för, får ju inte bli en debatt om huruvida det var bra eller dåligt med ett stålverksprojekt som sådant. Vi har, som tidigare sagts, bara att diskutera: Hur har ärendet handlagts? Och jag måste säga, herr talman, att jag blev rent förskräckt över vad som kom fram under utskottets arbete med denna fråga.

Man har som grund för det hela haft en marknadsundersökning, vilket är ett ovanligt förskönande ord för den lilla opinionsmätning man gjorde genom att åka runt nere på kontinenten och fråga ett antal stora stål företag om de var intresserade av att köpa råämnen. De sade självfallet ja, för det hade ju varit lämpligt för dem att kunna fylla ut med detta någon gång när de själva i högkonjunktur har lågkapacitet eller åtminstone inte tillräcklig kapacitet. De skulle då kunna fylla ut toppen med vad de kunde få någon annanstans och sedan kunna tappa det när det blir sämre tider. Då behövde de inte själva ligga ute med kapitalkostnaderna. Det gjordes alltså inga försök till analys av de olika marknaderna. Man kontrollerade egentligen ingenting utan hade i stort sett bara detta att bygga på när det gällde marknadsförutsättningarna samt det att man rent statistiskt räknat fram trenderna. Man tog de dåvarande tillväxttrenderna, beräknade tillväxtkurvorna därefter och sade att här finns det en marknad,

här finns det utrymme.

Så får det inte gå till när man skall handlägga ett investeringsärende av den här enorma storleksordningen. Det måste finnas tid och möjlighet att kritiskt granska varenda punkt och se efter om det verkligen håller. Här skulle de svenska skattebetalarnas pengar satsas på någonting som man inte ens gav sig tid att undersöka ordentligt.

Man ställde den dåvarande ordföranden i NJA åt sidan. Det var ju så illa ställt att han inte ens fick interna ekonomiska rapporter från det företag i vilket han själv var ordförande. Jag tycker att det hade varit angeläget att ägaren-staten och dess representant i regeringen, enkanerligen industriministern, hade försökt lösa de här problemen. Men här skulle det pressas på, här skulle det byggas Stålverk 80. Att försöka reda ut företagets redan förut stora problem fanns det inte tid för.

Ett litet exempel på hur illa det förhöll sig är att ordföranden i NJA Per Sköld, tillika VD i NJA:s moderföretag Statsföretag, fick information om NJA:s kontakter med den tyska Kruppkoncernen, inte genom NJA, utan vid ett sammanträffande med industriministern Rune Johansson. Detta är minst sagt häpnadsväckande och tyder sannerligen inte på att det har fungerat som det skall.

Sedan fick alltså NJA lägga fram sitt förslag. Statsföretag fick tre veckor på sig att gå igenom detta, innan svar skulle lämnas till regeringen. Ett par veckor därefter var alltså propositionen klar. På tre veckor, herr talman, hinner man inte mer än ytligt granska ett förslag av denna storleksordning.

Statsföretags nuvarande styrelseordförande Bertil Olsson, han var styrelseordförande också då den här saken var aktuell, sade: Ja, det är egentligen inte företagsekonomiskt motiverat, men det är ett politiskt projekt. Referensgruppen, som tillsattes av industriministern, sade: Det finns inte några regionalpolitiska skäl, men om det är företagsekonomiskt motiverat – vilket gruppen inte fått någon möjlighet att kontrollera – är det tänkbart. Men ett regionalpolitiskt beslut skulle ju inte ha betytt att människorna i Norrbotten skulle ha fått bo kvar, utan att de skulle ha blivit tvungna att flytta till Luleå.

Herr talman! Det här projektet, Stålverk 80, har blivit synnerligen dåligt förberett. Man har forcerat det. Man har inte sett på det från de synpunkter man måste se på det. Detta har lett till stora kostnader, inte minst för Luleå kommun. Jag har hela tiden haft den känslan att vi i riksdagen inte fått den information som behövdes och, herr talman, tyvärr anser jag att konstitutionsutskottets granskning har bekräftat denna misstanke.

Herr Nyquist sade att NJA-ledningen drev frågan med intresse och sakkunskap. Tillåt mig instämma i att den drev frågan med intresse. Sakkunskapen tror jag inte fick så mycket med saken att göra.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i denna del.

Fröken NILSSON (s):

Herr talman! I konstitutionsutskottets betänkande 1976/77:44 granskas den förra regeringens handläggning av Stålverk 80-projektet. Den bor-

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

gerliga utskottsmajoriteten företar därvid en skrivning fylld av motsägelser. Inledningsvis konstateras att Stålverk 80 tillstyrktes av en enhällig riksdag. Utskottsmajoriteten anför emellertid avslutningsvis att det föreligger anledning till kritik mot det ansvariga statsrådet vad gäller ärendets beredning.

Med den utsagan går man inte bara ifrån sitt eget ställningstagande i frågan, utan i själva verket underkänner man det. Enligt praxis avgör nämligen det beslutande organet självt om det anser att ärendets behandling varit tillfyllest. I och med att riksdagen fattat beslut har man därmed samtidigt godkänt ärendets beredning.

I och för sig är det därför rätt ointressant att i efterhand diskutera frågan om ärendets beredning. Också ur konstitutionell synpunkt är det irrelevant att i efterhand efter riksdagens beslut leverera kritik mot ärendeberedningen. Det måste alltså föreligga andra skäl till att man tar upp den här frågan. Herr Björck i Nässjö sade att Stålverk 80 var ett politiskt matnyttigt projekt, men det anser jag vara ett cyniskt uttalande.

Jag går nu att beskriva sakernas tillstånd före beslutet år 1974, och då blir jag tvungen att använda mig av de ekonomiska termer som då var och alltför är aktuella.

Kungl. Maj:t uppdrog i februari 1967 åt länsstyrelsen i Norrbotten att genomföra en försöksplanering med lokaliseringspolitisk inriktning. Denna fick namnet Länsplanering -67. Till den fogades en prognosdel kallad BD -80, som presenterade demografisk utveckling och prognoser, med en framskrivning av befolkningstalet till år 1980.

År 1965 hade Norrbotten en folkmängd på ca 260 000 invånare. En framskrivning av befolkningstalet visade ett invånarantal på 300 000 år 1980, om arbetstillfällen skapades. Utredningen visade samtidigt att länet hade ett näringsliv med sådan sammansättning att befolkningen inte kunde försörjas år 1980 om den inneboende växtkraften reproducerades. Länet skulle komma att drabbas av en ännu högre arbetslöshet än den rådande, som vid undersökningens genomförande var mer än 10 % högre än genomsnittet för landet som helhet. Alternativt skulle mer än 100 000 personer tvingas lämna länet, om inte statsmakterna var beredda att nyskapa bestående sysselsättning. Nu tillgänglig statistik visar att Norrbotten under 1950-talet hade en flyttningstförlust på 12 000 invånare och under 1960-talet 30 000. Det gäller då människor i yrkesaktiv ålder, framför allt unga människor, som tvingats lämna länet och bosätta sig 100–150 mil från ursprungsmiljö och anförvanter. Flyttningrörelserna visade att Luleå ofta fungerade som mellanstation för utflyttande.

Samtidigt med denna export av unga människor har under årtionden skett en gigantisk utvinning av Norrbottens naturtillgångar: elkraft, skogsråvaror och mineralfyndigheter. Det har skett en gigantisk export av malmfältens järnmalm i oförädlad skick på i genomsnitt 25–30 miljoner ton årligen.

Mot den bakgrunden växer planerna fram på en vidareförädling av den norrbottniska malmen. Norrbotten har produktionsfaktorerna arbets-

kraft och naturtillgångar. Ett industriprojekt för vidareförädling av järnmalm till stål kräver dock stora insatser av realkapital och har hög kapitalintensitet. Av de tre produktionsfaktorerna torde dock kapitalet vara det lättroiligaste.

Sedan mitten av 1950-talet har utredningar och kommittéer sysslat med planer på utbyggnad av stålindustrin. Har det varit kortsiktiga vinstintressen i gruvhanteringen som hämmat inhemsk förädling?

Utredningar och prognoser som gjordes i början av 1970-talet pekade på en fortsatt omstrukturering av världens stålindustri mot en metallurgisk sektor för ämnestillverkning plus en valsverkssektor för färdigprodukter samt kustlokalisering av stålverk.

Miljöproblemen på den europeiska kontinenten har blivit så svåra att utbyggnad av industri möter motstånd. Tysk stålindustri tvingas investera stora kapital för att lösa miljökrav efter ny miljölag. Samtidigt som mellaneuropeiska verk i allt högre grad måste importera malm ökar brytningskostnaderna för kol i Mellaneuropa, så att dessa verk inte längre är konkurrenskraftiga. Energitillgångar i form av elkraft är starkt begränsade i Mellaneuropa, liksom vattentillgång. Dessutom föreligger svårigheter att anskaffa arbetskraft.

Prognoser som gjordes av internationella organ, Internationella stål-institutet (IISI), ECE och OECD, talade för en ökning av efterfrågan på stål med 4 à 5 % årligen. 1973 ökade konsumtionen av stål med 10 %. Under de tidigare decennierna hade efterfrågan legat på i genomsnitt 6 %. En bristsituation skulle uppstå i slutet av 1970-talet, då investeringstakten varit låg på grund av svårigheter att finna lämpliga lokaliseringssorter för nyetablering av stålverk. Samtidigt talade stordriftsfördelar för en satsning på stålverk, tre fyra gånger större än vad som ansågs optimalt under förra decenniet.

Mot den bakgrunden utreds möjligheten att av sysselsättningspolitiska, företagsekonomiska och miljöskäl lokalisera ett svenskt ämnesverk till Luleå, med en kapacitet av 4 miljoner ton stålämnen. NJA bedömde att vid normal konjunkturutveckling skulle investeringarna vara återbetalda på åtta år. Exportintäkterna skulle bli 1,8 miljarder kronor och ge ett tillskott till handelsbalansen på ca 1 miljard kronor. Det talade för att stålinvesteringen i Luleå var väl motiverad.

I andra länder projekteras mångdubbelt större stålverk, i Japan för en produktion av 12 miljoner ton, i Australien för 5–10 miljoner ton, Iran bygger ett stålverk med en kapacitet av 6 miljoner ton.

Snett mot Luleå, på andra sidan Bottenviken, bygger Rautakiiriverket ut sin metallurgiska kapacitet till 1,6 miljoner ton råjärn och 1,7 miljoner ton råstål för att förädla inhemska naturtillgångar.

Planeringen av ett ämnesverk påbörjades inom NJA under våren 1973. Yngve Nyquist har här redogjort för beslutsprocessen. Man kan säga att ingen industriinvestering i Sverige har varit föremål för större öppenhet i redovisning – relativt sett skulle det möjligen kunna vara stambanan, som byggdes på 1850-talet och som tillkom med hjälp av kapitalimport.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

I sin skrivning kritiserar utskottsmajoriteten vidare att industridepartementet inte i propositionen redovisade de synpunkter som inhämtats av nationalekonomisk expertis. Det har här framförts av utskottets ordförande herr Boo. Därvid åsyftas professor Bohms utredning om "vilken inverkan Stålverk 80 skulle ha på vårt lands betalningsbalans". Även detta fanns med i beredningsarbetet och talade på intet sätt mot projektet. Utskottsmajoriteten skriver emellertid att det hade "för riksdagens ställningstagande varit av värde om utlåntagandet i fråga redovisats i propositionen".

Detta anförs som ett sakska! för att Stålverk 80-frågan inte varit föremål för den grundliga beredning som i vårt land anses så betydelsefull för statsmakternas handlande. Låt mig därför, herr talman, något närmare gå in på detta utlåtande. I sin analys förutsätter Bohm att Luleå och angränsande kommuner under projektperioden, även om Stålverk 80-projektet inte förverkligades, skulle kännetecknas av full sysselsättning. Därvid utgår Bohms betalningsbalansutlåtande från helt andra premisser än dem som var avgörande när beslutet fattades om lokalisering av ett ämnesverk till Luleå. Den lokaliseringspolitiska aspekten för projektet avsåg att skapa sysselsättningsstillfållen för en hel *region*, inte enbart för länscentret, som dock också kännetecknades av undersysselsättning.

Antalet arbetstillfällen som skulle skapas direkt av investeringar i Stålverk 80 skulle genom multiplikatoreffekten och spridningseffekten mångdubblas. Bohm finner dock i sitt utlåtande "att någon korrigering av kalkylräntan eller någon komplettering av den företagsekonomiska kalkylen inte skulle vara påkallad." Vidare "torde den företagsekonomiska projektvärderingen i allt väsentligt fånga också projektets samhållsekonomiska konsekvenser sett i relation till den alternativa användningen av de resurser projektet skulle disponera".

F. ö. anser Bohm att NJA betalar alltför höga fraktkostnader för LKAB:s malm och att SJ tar in överfrakter på malmbanan. Kritiken mot projektets höga kapitalintensitet och argumentet att alternativa investeringar skulle ge högre sysselsättningseffekt bemöter Bohm med följande: "Detta argument, som möjligen har betydelse på mycket kort sikt och i ett land med en kraftlös sysselsättningspolitik, är emellertid knappast relevant i det tidsperspektiv det här gäller. En ekonomi med full sysselsättning och effektiv hushållning med knappa resurser kännetecknas inte av att alla investeringar har samma låga kapitalintensitet."

När Bohm kommer in på betalningsbalansargumentets relevans skriver han: "I runda tal kan valutaintäkterna netto uppgå till ca 1 miljard kr. per år under driftsperioden. Projektet skulle således ge ett väsentligt bidrag till den svenska valutareserven." I fortsåttningen diskuterar han om ett sådant valutatillskott har ett självständigt ekonomiskt värde. I ett låge med knapp svensk valutareserv skulle detta bidra till att öka Sveriges köpkraft i utlandet och öka tilltron till den svenska valutan.

I ett annat låge med stor valutareserv skulle ökade valutaintäkter skapa spekulation i svensk appreciering, revalvering. Bohm avfårar betalnings-

balansargumentet som merkantilistiskt. Det saknar, menar han, relevans för de ekonomisk-politiska mål som uppställts i Sverige om full systerställning.

Utskottsmajoriteten har i det här sammanhanget presterat en dunkel kritik när den skriver: "Detta sakkunnigutlåtande, som går ut på att projektet i förevarande hänseende skulle sakna nämnvärd betydelse, har inte berörts i propositionen."

Menar den borgerliga utskottsmajoriteten att Bohm 1974 ansåg att Stålverk 80 inte skulle ge några ökade exportintäkter och inte ha någon positiv inverkan på landets handelsbalans? Eller menar man att en aktiv bytesbalans skulle motverkas av ökad import eller valutajusteringar som i ett längre tidsperspektiv justerar betalningsbalansen? Vad menar egentligen utskottsmajoriteten i det här stycket? Man frestas att använda det klassiska uttrycket: "Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta."

Utskottsmajoriteten anför vidare att budgetpropositionen 1975 måste anses ofullständig, då kontakterna med Kruppkoncernen i Tyskland inte redovisats.

Ponera att NJA varit ett privat företag! Skulle man då från nuvarande regeringshåll ha ställt dessa höga krav på insyn? Var och en, i synnerhet från borgerligt håll, kan förstå att det är ett orimligt krav när det gäller utveckling, innovationer eller fusionsbildning inom denna internationellt sett av hård konkurrens bevakade industrisektor. Det är ju inom den här sektorn, stålbranschen bl. a., som man numera talar om industri-spionage.

Inledningsvis går den borgerliga utskottsmajoriteten till häftigt angrepp; det yvs man över i kraft av maktens sötma. Sedan övergår beslutsamhetens friska hy i eftertankens kranka blekhet. Den borgerliga utskottsmajoriteten skriver sedermera i samma betänkande: "Detta hade, såvitt utskottet kan finna, inte behövt innebära att frågan om ett samarbete med Kruppkoncernen vid den tidpunkten bringats till offentligheten mot koncernens uttryckliga önskan." Man frågar sig hur det hade varit möjligt att dels redovisa kontakterna, dels inte bringa dem till offentlighet. Det är i sanning, lindrigt sagt, motsägelsefullt.

Sverige kännetecknades av en konjunktursvacka 1971-1972, som sedan vände till en stark konjunkturuppgång i slutet av 1973 och 1974 med en exceptionellt hög utlandsefterfrågan på svenska varor och en gynnsam exportutveckling, inkluderande en mycket stark vinstökning på järn- och stålområdet och en allmän optimism inom företagavärlden.

Vid årsskiftet 1974-1975 inbröt oljekrisen – med industriländernas svårigheter att betala oljan, som på ett år blev fyra gånger dyrare. Efter en period av uppgång stagnerade industriproduktionen. Samtidigt inträffade en internationell inflation på upp till 25 % i vissa industriländer. Det var en ny typ av ekonomisk kris, som ekonomerna omväxlande benämnde stagflation och stagnationskris. I samband med sitt nobelpris i december 1974 varnade professor Myrdal för en depression värre än på 1930-talet, ty det fanns ingen beredskap i industriländerna att angripa

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

problemen. Tidigare kännetecknades ju lågkonjunkturer av deflation. Nu rådde i stället det omvända förhållandet, inflation, och man kunde inte använda tidigare konjunkturstyrande medel.

Den ekonomiska krisen drabbade NJA hårt. Oljekrisen initierade den svåraste internationella konjunkturedgången för stålindustrin sedan 1930-talet. En stor del av NJA:s produktion hade tidigare gått till varvsindustrin. Varvskrisen gjorde att NJA bl. a. miste sin marknad för fartygsprofiler.

I det läget skedde en omprövning i slutet av 1975. Då utlandsmarknaden inte längre var tillgänglig fick man revidera planeringen för avsättning på den inhemska marknaden, en planering som sedan godtogs av riksdagen våren 1976.

Då den här frågan, beslut om Stålverk 80, egentligen var aktuell för tre år sedan riktades ingen som helst kritik mot ärendets beredning. Det framgår av att riksdagen ansåg sig ha tillräckligt underlag för att fatta beslut i frågan.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Bara en kommentar till Kerstin Nilssons anförande.

Den första delen av anförandet var ju en politisk redovisning, och jag vill hänvisa till att vi har att granska regeringens handläggning av ärendena i den här debatten.

När det gäller ambitionen att skaffa ökad sysselsättning för Norrbotten hoppas jag, som jag underströk tidigare, att den är till finnandes hos alla ledamöter i denna kammare. Men det skall självfallet ske på sådana premisser att det verkligen blir de effekter som man avser och icke tvärtom.

Jag skall kommentera den del av Kerstin Nilssons tal där hon anknyter till frågan om Kruppkoncernen och den redovisning som inte kom fram i 1975 års budgetproposition. Jag vill framhålla att vad som saknades där var redovisning av de kostnadsfördyringar som ändå förelåg och som av regeringen var kända i slutet av 1974. Det nämndes icke ett ord om dem i 1975 års budget. Det var det som var det tunga i den här delen av debatten.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Denna dechargedebatt är något absolut säreget, och därför blir mitt inlägg också av ett måhända ovanligt slag.

Jag håller nämligen före att de ärenden som gjorts till huvuddelar för dechargegranskningen i dag över huvud taget inte har i en dechargedebatt att göra.

Jag håller före att både borgare och socialdemokrater missbrukar den konstitutionella granskningen för ovidkommande ärenden och irrelevanta syften.

Jag håller före att detta sker bl. a. för att hindra en debatt om det som verkligen hör hemma här – nämligen den tilltagande laglösheten

och korruptionen inom rättsväsende och offentlig förvaltning.

Jag skall precisera vad jag avser med dessa omdömen.

Vad är innebörden av dechargen? Det är ju att pröva huruvida regeringens och statsrådets handlande varit i enlighet med grundlagen och i övrigt i överensstämmelse med de regler och principer som gäller för offentliga instansers handlande. Dechargen är alltså en formell, en konstitutionell granskning. Den är inte en granskning av det politiska innehållet eller den politiska lämpligheten av olika regeringsåtgärder. Den granskningen sker ju i vanlig ärendebehandling och i politiska ämnesdebatter. Den har ingenting med den konstitutionella granskningen att skaffa.

Vad som i dag sker är att man fyller upp dechargedebatten med politiska tvistefrågor, som egentligen inte kan bedömas, från konstitutionell synpunkt. Man gör dechargedebatten till en sorts politisk remissdebatt. Man skjuter undan rättsaspekten och förvandlar dechargen till ett relativt ordinarie politiskt slagsmål.

Det lär visserligen ha förekommit under den s. k. frihetstiden på 1700-talet, att riksdagens granskning utvecklades till en bedömning också av det politiska innehållet i rådsherrarnas beslut. De stridande partierna anklagade då växelvis varandra för att ha vanskött rikets affärer, och de klädde dessa anklagelser i juridiskt-konstitutionell dräkt. Men på den tiden var detta ett sätt att utkräva en allmän parlamentarisk ansvarighet – något som inte kunde ske på annat sätt eftersom man saknade regeringsbildningsmekanism och saknade politiska förtroendeomröstningar.

I dag finns givetvis inte det motivet. Att förvandla dechargen till en allmänpolitisk diskussion tjänar ju bara till att spela upp en partipolitisk cirkus för massmedia.

Tag nu t. ex. de borgerliga försöken att lägga konstitutionella aspekter på behandlingen av Stålverk 80-frågan! Det är enligt min mening en fullständigt meningslös frågeställning. Den har inte det ringaste med konstitutionella frågor att göra.

De borgerligas anklagelse mot Rune Johansson är ju rent politisk och inte alls konstitutionell. Den går i huvudsak ut på att Rune Johansson borde ha redovisat Statsföretagsledningens kritiska hållning till Stålverk 80 för riksdagen. Men bästa borgerliga representanter i konstitutionsutskottet! Det är ju nonsens att tala så.

I sina propositioner har regeringen att redovisa sin syn – som regering – och sina förslag för riksdagen. Regeringen gjorde en politisk-ekonomisk bedömning av Stålverk 80. Att ta fram helt motstridiga argument mot sin egen bedömning ankommer rimligen inte på regeringen. Det ankommer i så fall på näringsutskottet och kammaren. Att Rune Johansson inte särskilt påtalat Statsföretagschefens kritik menar jag är en fullständigt befängd anmärkning. Per Sköld uttalade ju sin kritik vid flera tillfällen fullt offentligt. Den var också väl känd för näringsutskottet. Utskottet hörde f. ö. Per Sköld särskilt i ärendet. Jag var närvarande då, eftersom

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

jag tillhörde utskottet på den tiden. Och Per Sköld lade vid det tillfället sannerligen inga band på sin tunga. Dessutom avsåg hans kritik väl i huvudsak den tyngd som projektet skulle utgöra för Statsföretag, om Statsföretag skulle så att säga få ställa upp på det med sina resurser inom de tidigare givna ramarna. Men det var inte den förutsättningen Rune Johansson hade tänkt sig. I hans version skulle tillskottet till Stålverk 80 komma direkt från statskassan, och det gjorde att det hela inte skulle inkräkta på Statsföretags övriga planer. Det var alltså inte ens formellt nödvändigt att särskilt redovisa Skölds kritik på den punkten.

Visst kan man säga, herr talman, att Stålverk 80 – i varje fall nu i efterhand – framstår som ett stort socialdemokratiskt valjippo. Visst kan man tycka att det är något av hyckleri när framstående socialdemokrater i Norrbotten nyligen demonstrerar för ett projekt som de redan har beslutat sig för att överge. Visst kan man säga i efterhand att det var verklighetsfrämmande att tro att Sverige skulle kunna bli massexportör av tunga produkter, som andra kan göra billigare och bättre. Visst var det på sätt och vis också falskt att inbilla folk att denna kopiöst dyra produktion skulle kunna ge några större sysselsättningstillskott i Norrbotten.

Men det är ju politiska värderingar och politiska bedömningar, och poängen är att de borgerliga hela tiden var med om samma sak som de nu anklagar socialdemokraterna för. Att möjligen moderaterna alltid har kverulerat över Stålverk 80 beror ju uteslutande på deras allmänna fobi mot statlig företagsamhet, inte alls på att de haft någon bättre insikt om projektets natur och lämplighet än vad några andra haft. Centern, det nu ledande regeringspartiet, stödde ju hela tiden det projekt som man nu försöker komma socialdemokratiska statsråd till livs på i dag. Jag skall väl vara uppriktig och säga att även för vpk dröjde det innan vi blev på det klara med de verklighetsfrämmande elementen och i våra motioner ställde krav på en satsning som var långt mer förädlingsinriktad. Men alla dessa ting rör ju uteslutande politisk-ekonomiska bedömningar och sakens politiska innehåll och har inte med den konstitutionella granskningen att göra.

Jag håller före att de borgerliga har dragit upp denna fråga som en ren skenfråga för att göra ett politiskt utspel mot Rune Johansson. Om nu de borgerliga är så angelägna att dölja sin egen industriministers totala inkompetens, så bör de åtminstone inte missbruka dechargedebatten till sådana manövrer. Vpk för sin del betraktar inte denna fråga som en dechargefråga. Debatten i sak är sålunda egentligen ovidkommande på den här punkten.

Bedriver de borgerliga taskspeleri just i det här avsnittet, så menar vi att socialdemokraterna delvis gör detsamma i en annan stor fråga – den om kritiken mot energiministern. Detta smakar alltför mycket av hämnd, att ge igen – Johansson mot Johansson om man så får uttrycka det. Jag går inte in i sakgranskningen eftersom den hör till ett kommande avsnitt av dechargedebatten. Men att en minister inte skulle ha rätt att

diskutera uppdragsfrågor med i branschen verksamma tycker jag är ett löjligt påstående. Att det skulle vara "ministerstyre" är också befängt. Som om ministern skulle ha överlämnat detta åt någon civilbyråkrat och därmed undgått kritik! Här upprepar socialdemokraterna de många beskyllningar om s. k. ministerstyre som de borgerliga på sin tid riktade mot de socialdemokratiska statsråden så snart dessa aktivt och offensivt skötte sitt arbete. Också ni socialdemokrater gör politiska värderingsfrågor till konstitutionella formfrågor, vilket är ett missbruk av dechargen. Det gör ni enbart för att det ingår i er taktik att driva energifrågan på ett bestämt sätt.

Med dessa konstruerade debatter, herr talman, menar jag att de borgerliga och socialdemokraterna döljer det stora konstitutionella problemet i Sverige av i dag, nämligen det som jag i början påtalade: den tilltagande laglösheten bland landets myndigheter, den växande klyftan mellan lagstiftarna och lagens tillämpare, den omfattande rättskorruption som växte fram under den förra regeringens senare år och som nu under den nya regeringen starkt accelererar.

Var och en som gör en djupdykning i byråkratins praxis kommer nämligen till samma skrämmande insikt. Landet blir i allt högre grad korrupt. Detta döljs med dimmigt och idylliskt tal om den svenska rättssäkerheten.

Varför exempelvis upprätthålls inte tryckfrihetsförordningens bestämmelser i förvaltningen? Varför personkontrolleras folk i strid med lagen när de begär fram offentliga handlingar? Varför registreras de? Varför har försvarsstabens säkerhetsavdelning kunnat inköpa en hemlig dator för det ändamålet? Varför får sådant ske när det strider mot datalagen? Varför bevakar departementen inte sådant? Varför gäller inte grundlagens auktoritet?

Riksdagen har t. ex. fastställt att den s. k. terroristlagen inte får innefatta begreppet indirekt skuld. Varför utvisas då personer just till följd av sådana påstådda indirekta samband? Regeringsdeklarationer i riksdagen har fastslagit att en som anklagas enligt terroristlagen alltid skall få bemöta anklagelserna. Varför utvisas personer då på basis av uppgifter från polisagenter som aldrig redovisas i tid och rum och följaktligen inte kan bli föremål för motbevisning? Varför är praxis en annan än den regering och riksdag har bestämt?

Enligt svensk lag har en icke-vårdnadshavande förälder rätt till umgänge med barnet. Det är en rätt som inte kan upphävas utom i mycket speciella fall. Varför understöder då lokala myndigheter så ofta tredskande vårdnadshavare? Varför finns det föräldrar som i två-tre år inte får se sina barn, därför att myndigheter i strid med lagen saboterar den lagstadgade rätten?

Hur kan man tillåta att 20 000 personer tvångsintars på mentalsjukhus årligen? Hur kan man tolerera den vidsträckt misshandeln och förolämpningarna mot arresterade som aldrig påtalas på rättslig väg? Bara en enda dags slumpvisa axplock i en enda ort i Sverige gav mig i två rättsärenden

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stälverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stälverk 80

exempel på sju grova och uppenbara lagbrott och procedurfel. Det är regeringens uppgift här i landet att tillse att grundlagens auktoritet hävdas mot alla och envar, att inte laglöshet och godtycke breder ut sig. Men jag har under mina år i riksdagen aldrig varit med om att regering eller konstitutionsutskott verkligen har bekämpat de allt vanligare lagbrotten och övergreppen mot medborgare från myndigheters sida. T. o. m. de mest uppenbara fel och övergrepp har undantagslöst godkänts av konstitutionsutskottet.

Jag förmenar att häri ligger ett verkligt konstitutionellt problem och jag förmenar också att existensen av ett växande sådant problem kan undergräva förtroendet bland medborgarna. Det ligger här en farlig rättslöshetstendens, som i framtiden kan framkalla reaktioner i glistrupsk eller i öppet fascistisk anda. En demokrati som inte förmår att själv hålla sig ren löper alltid risken att ruttna inifrån. Ett konstitutionsutskott som ständigt skjuter rättskorruptionens problem ifrån sig fyller heller inte sin uppgift. Det är hög tid att förvandla dechargen från ett politiskt spel för galleriet till en verklig granskning – och en verklig debatt kring den tilltagande rättskorruption här i landet som drabbar medborgarna. Tystnad och byråkratisk solidaritet har alltför länge fått bestämma den konstitutionella granskningens utformning och regeringens handlande.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr NYQUIST (s):

Herr talman! I inledningen av mitt tidigare anförande poängterade jag skälen till den behandling det här ärendet fått i utskottet – som rimligtvis inte borde ha lett till någon kritik mot statsrådet. Men eftersom kritik framställts finns det anledning till ytterligare några ord kring den socialdemokratiska reservationen.

Herr Boo nämnde några namn i den referensgrupp som tillkallades under hösten 1973. Sedan näringspolitiska rådet hade haft sitt sammanträde den 15 november tillkallades denna referensgrupp, och det kan vara intressant för kammarens ledamöter att höra samtliga namn, eftersom sammansättningen av gruppen har en viss betydelse. Tony Hagström var ordförande. I referensgruppen ingick vidare professorn Ragnar Bentzel, planeringschefen Erik Höök, disponenten Haglund, byråchefen Östen Johansson, Metalls förbundsordförande Bert Lundin, doktor Rudolf Meidner och Statsföretags styrelseordförande doktor Bertil Olsson. Dessutom ingick Ernst Geijer och Lars Nabseth. Det är de två som anmält avvikande mening, men hela den övriga raden av deltagare i referensgruppen hade också en mening, som debattörerna här inte alls har åberopat. Genom att tillhöra denna referensgrupp hade också Bertil Olsson i Statsföretag en ordentlig insyn i projektets handläggning.

Herr Boo åberopade vad statsutskottet uttalade då Statsföretag kom till. Jag hoppas att kammarens ledamöter observerade en mening där

som är ganska intressant. Det heter där nämligen: "— — — Kungl. Maj:t har fortfarande huvudansvaret för skötseln av den statliga företagssektorn". Det hade statsrådet Rune Johansson klart för sig vid sitt agerande i det förberedande arbetet och i sina kontakter med NJA under hela tiden.

Herr Björck i Nässjö har sammanfattat hur han ser på det här i sju punkter. Jag hinner inte beröra dem alla. Han säger bl. a. att NJA var ett politiskt projekt. Ja, det uttalandet får stå för honom. Det finns synpunkter på hur hans partivänner har agerat; de har säkerligen upplevt det som ett politiskt projekt.

Jag har tidigare citerat Wilhelm Haglund, och jag kan göra det en gång till. Han har berättat hur förvånad han blev när Burenstam Linder berättade för honom att han ställt ett öppet brev till Arne Lundberg och Per Sköld med begäran att de skulle ange sina skäl mot projektet. Sköld var ordförande i NJA:s styrelse. För Haglund tycktes det ovärdigt "t. o. m. för en politiker", som han uttryckte det, att då provocera Sköld att offentligt ta avstånd från ett beslut som han själv hade varit med om att fatta. Haglund ansåg att det var att överskrida det anständigas gräns att utnyttja Sköld i den motsättning som man visste fanns mellan vd och styrelseordförande. För Haglund var det betydelsefullt att det fanns ett gott samarbete mellan de båda funktionärerna i bolagets tjänst.

Herr Björck har också efterlyst underlag för beslutet. Efterfrågan på stål kan väl karakteriseras med en ständigt stigande kurva fram till 1974. Jag har i mitt tidigare anförande försökt belysa att den stegringen bestod ända fram till oljekrisen. Det var ingen som då vågade ha en annan uppfattning än att man skulle få uppleva en fortsatt utveckling på det området.

Herr Lindahl gjorde ett par rätt egendomliga kommentarer. Vad menar han egentligen med marknadsundersökningar? Vilka krav har herr Lindahl på en marknadsundersökning? Kräver han att det skall föreligga kontrakt? Om man åker runt hos presumtiva kunder och begär att få veta vad de tror om sina framtida behov är det klart att de skisserar en framtid, men ingen av dem är naturligtvis – väl vetande att konjunkturen kan förändras – beredd att i det skedet teckna kontrakt.

Sedan säger herr Lindahl – och det är som jag uppfattar det riktat mot Edström – att NJA leddes utan sakkunskap. Ja, i det sammanhanget kan man väl erinra om att Edström var professor i järnets metallurgi innan han så småningom kom till NJA, och han ansågs vara en av de bästa stålblandarna här i landet. Så nog fanns det sakkunskap.

Jag tycker att vi borde kunna vara överens om att en ordentlig beredning har förekommit.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Herr Nyquist fortsätter att hävda att projektet Stålverk 80 har handlagts på ett fullt tillfredsställande sätt. Den uppfattningen må han naturligtvis ha, men jag tror att alla som har följt debatten om

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Stålverk 80 från projektets tillkomst och alla som har läst konstitutionsutskottets dechargebetänkande har en helt annan uppfattning – om man nu inte av rent partipolitiska skäl till varje pris vill slå vakt om sina partivänner och deras handläggning av ärendet. Det ankommer naturligtvis inte på mig att bestämma hur herr Nyquist skall argumentera i sådana här sammanhang, men tillåt mig ändå säga att nog hade det även från herr Nyquists synpunkt varit bättre om han ändå hade kunnat medge att det vid handläggningen av detta projekt, som alltså nu på goda grunder har avbrutits, finns inslag som är otillfredsställande, att vissa misstag har begåtts och att kritikerna av projektet – främst företrädda av Per Sköld – fick rätt.

Också här i riksdagen har ju stark kritik riktats mot projektet. Herr Burenstam Linders namn nämndes, och han har varit en av kritikerna. Från moderat håll ville vi redan från början ha en annan inriktning av projektet, och det redovisades också i utskottet när frågan var uppe där för några år sedan.

Tillåt mig också påpeka att oljekrisen, som här har återopats, kom hösten 1973 och alltså var ett faktum när beslutet om Stålverk 80 togs på våren 1974. Så den hade man alltså goda möjligheter att ta med i bedömningen av projektets framtid.

Herr talman! Både fröken Nilsson och herr Nyquist har reagerat mot att uttrycket "politiskt projekt" har använts i sammanhanget. Men visst har det varit ett politiskt projekt, det insåg inte minst Statsföretags verkställande direktör Per Sköld, som på ett mycket tidigt stadium, 1973, såg sig föranlåten att varna dåvarande statsministern Palme för att göra utfästelser om Stålverk 80 som skulle kunna leda till att han och den socialdemokratiska regeringen ställdes inför ett nytt Stekenjokk. Det var alltså Per Skölds varning till Olof Palme. Han ville inte lyssna till den, den socialdemokratiska regeringen ville inte lyssna till den. Det finns bara en förklaring till att man gick emot de många kritiska röster som höjdes, nämligen att man fann andra skäl avgörande. Vi kan kalla dem regionalpolitiska, vi kan kalla dem renodlat politiska, men det var helt andra skäl än företagsekonomiska som ledde till att beslutet drevs igenom och att den socialdemokratiska regeringen, uppbackad av NJA-chefen Edström, så intensivt drev detta projekt ända tills det inte längre var möjligt att göra det utan man fick blåsa av det. Då hade redan mycket pengar satsats, vilket hade kunnat undvikas om man från början hade givit Stålverk 80 en annan och mera moderat inriktning.

Herr JOHANSSON i Ljungby (s):

Herr talman! Det hör ju inte till vanligheterna att den som är anklagad går upp till försvar i denna debatt, men det heter ju i författningen att statsråd har rätt att delta i debatten. Och det har av herr talmannen uttytts så att även f. d. statsråd vars ämbetsutövning är granskad får säga ett par ord.

Jag tänkte inte göra den här debatten politisk. Jag skulle bara till herr Björck i Nässjö vilja säga att om hans och de borgerligas bedömning skulle vara att det här var ett politiskt projekt så måste jag påpeka att det omfattades av hela riksdagen. Vid 1974 års riksdag var det ett enhälligt beslut i den här frågan.

Men låt mig gå till dokumenten från den tidpunkt då det här ärendet diskuterades. Herr Björck säger att det spelade en stor roll i 1973 års valrörelse. Jag skall citera ur två tal som jag höll, ett tal vid Metallkongressen den 30 augusti 1973, och ett tal i Borlänge så sent som den 12 september samma år.

I det ena talet sade jag bl. a.: "Det nya projektet planeras, förbereds och granskas inom Statsföretag. Skall vi gå längre i förädling av en viktig naturtillgång? Frågan är ställd. Det verkar förnuftigt. Det kan ge mer av arbete och inkomst. Men det är en stor satsning och måste prövas noga. Jag hoppas att det skall visa sig vara riktigt och möjligt."

I det andra talet sade jag: "Tanken bakom projektet förefaller mig mycket förnuftig. Avgörande för hela projektet är emellertid att man klart kan konstatera att det finns en marknad för en så kraftigt ökad stålproduktion."

Efter beredning i regeringen skrev jag ett brev till Statsföretags styrelseordförande. Självfallet var detta ställt till Statsföretags hela styrelse. Jag skrev bl. a.: "Det preliminära underlag som hittills framtagits tyder på en företagsekonomisk lönsamhet i projektet. De marknadsanalyser som gjorts av NJA och även de som utarbetats på industridepartementets initiativ tyder på tillräckliga avsättningsmöjligheter. Mer detaljerade undersökningar av projektet är emellertid nödvändiga för ett slutgiltigt ställningstagande." Och det är det vi begärde att Statsföretag och NJA:s styrelse skulle föranstalta om.

Här kommer alltså in den vidgade marknadsundersökning som företogs genom direktkontakt med företagen, och jag ställer också frågan till herr Lindahl i Hamburgsund: Hur långt skall man gå i sådana marknadsundersökningar? Man kan gå till att diskutera om hur mycket företag är beredda att beställa om man bygger, och det var det som NJA:s ledning gjorde. Det följdes sedermera upp av preliminära kontrakt.

Men jag återvänder, herr talman, till frågan om det materialunderlag som vi presenterade var tillräckligt för att näringsutskottet och riksdagen skulle kunna ta ställning. – Jag har redan sagt att det blev ett enhälligt ställningstagande för projektet.

Vad säger då utskottet? Jag citerar: "Utskottet har vid sin behandling av propositionen varit i tillfälle att ta del av det fullständiga utredningsmaterialet i ärendet, vilket ställts till förfogande av industridepartementet. Utskottet har vidare fått projektet presenterat genom särskilda förredragningar med tonvikt på hur det bedöms inom NJA och inom NJA:s moderbolag Statsföretag AB."

I detta besked till riksdagen ligger också att bl. a. Statsföretags verkställande direktör herr Sköld varit i utskottet och också där fått lämna

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

sin uppfattning om hur han bedömde Stålverk 80. Riksdagen undanhölls alltså ingenting av dessa uttalanden.

Skulle vi ha gjort en fullständig redovisning hade den också behövt omfatta att samma Statsföretags verkställande direktör, som var ordförande i NJA:s styrelse, hade varit med om att där tillstyrka förslaget. Det är en konstruktion i efterhand när det görs gällande att om en bordläggning beslutats inom NJA:s styrelse skulle det ha uppstått svårigheter med att få fram propositionen i tid. Glöm inte att vi ändå hade utomordentligt nära kontakter med NJA:s dåvarande ordförande – inte under tre veckor utan från det att detta ärende över huvud taget togs upp till behandling.

Låt mig citera ytterligare av vad näringsutskottet sade i sitt betänkande 1974:

”Efter sin prövning av projektet ansluter sig utskottet till uppfattningen att detta bör genomföras. I övrigt har utskottet inga kommentarer till de förslag i ekonomiskt och organisatoriskt hänseende som redovisas i propositionen.”

Utskottet hade alltså funnit underlagsmaterialet tillräckligt. Utskottet hade tagit del av det och kommit till samma uppfattning som vi i fråga om förutsättningarna för att genomföra detta projekt.

Låt mig såsom en mycket kort kommentar till herr Boos uttalande beträffande förhandlingarna med Krupp och att vi borde ha tagit in detta i vår proposition hänvisa till vad herr Regnéll sade i debatten den 22 maj 1975:

”Utskottet har för sin del fått tillfälle att ta del av väsentlig information, som man inte tidigare haft tillgång till, och bedöma den. — — Det har klart framkommit att departementet, när budgetpropositionen skrevs, inte hade tillgång till sådan information som skulle ha motiverat väsentligt längre utläggningar än de som gjordes i budgetpropositionen.”

Detta sades alltså av herr Regnéll, som var ledamot av näringsutskottet.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Ljungby har givit sig in i denna debatt, vilket jag tycker är alldeles utmärkt. Det finns ingenting som säger att statsråd eller f. d. statsråd inte skulle gå in, när ärenden som faller inom deras nuvarande eller tidigare fögderi diskuteras. Rimligtvis bör de ha en del att tillföra debatten.

Jag vill peka på att den enighet som herr Johansson talade om när det gällde beslutet om Stålverk 80 våren 1974 ju faktiskt inte var alldeles fullständig. I näringsutskottet avgavs en reservation från de båda moderata ledamöterna. Den gick ut på att Stålverk 80 borde vara ett från NJA fristående företag och att man borde göra en undersökning av huruvida fristående andra bolag skulle få möjligheter att teckna aktier i NJA. Jag tror att en sådan ordning skulle ha lett till att behandlingen av detta stora projekt fått en annan inriktning på ett mycket tidigt stadium. Det har alltså funnits kritiska röster, som jag tycker att man bör

erinra om i detta sammanhang.

Får jag sedan också säga att de anföranden som herr Johansson redovisade och som han hade hållit under 1973 naturligtvis innehöll vissa reservationer. Men alla socialdemokrater var inte lika försiktiga som herr Johansson, utan det skapades ett allmänt intryck av att en socialdemokratisk valseger skulle leda till att Stålverk 80 snabbt kunde förverkligas och att det var den socialdemokratiska regeringen – om den fick sitta kvar – som var en garant för detta. Det var den bild som väljarna fick. Det är möjligt att herr Johansson och hans kolleger i regeringen blev en smula förfärade över att debatten och förhoppningarna fick en sådan omfattning, men de hade sannerligen själva i stor utsträckning medverkat till att det blev som det blev.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Både herr Nyquist och herr Johansson i Ljungby har undrat vad jag menar med marknadsundersökning. Ja, med en tillfredsställande marknadsundersökning menar jag inte att man tittar i statistiken, skriver fram trenderna, åker runt och frågar en del möjliga kunder om de är intresserade av att köpa – de svarar naturligtvis ja, för de vore dumma annars – och sedan går hem och säger: Jo då, det finns en stor marknad. – Så får det inte gå till.

Marknadsundersökning är ju att man först gör en sådan här snabbtitt för att se om det över huvud taget kan tänkas finnas några möjligheter att sälja och att man därefter kontrollerar marknadsdel för marknadsdel, sektor för sektor, land för land och varje möjlig kund. Sedan får man försöka ta reda på vad eventuella konkurrenter har i tankarna och vad det kan finnas för ersättningsmedel. När man gjort detta får man försöka komma fram till sannolikhetsbedömningar – punkt för punkt, kund för kund – av hur pass konkurrenskraftig under vissa givna förutsättningar ens egen produkt är.

Allt det här saknades. Man hade bara genomfört det första stadiet. Sedan pratar man om en ordentlig marknadsundersökning!

Herr Nyquist anser att det hela sköttes med stor sakkunskap. Att göra en analys av det slag jag har talat om är att förbereda en investering av denna storleksordning med sakkunskap. Det har ingenting att göra med hur duktig man är att göra stål, för det var inte den sakkunskapen det var fråga om vid just detta tillfälle.

Därför tycker jag det var helt riktiga saker som Rune Johansson läste upp från sina anföranden – att stora satsningar måste prövas noga och att det avgörande är att det finns en marknad. Det är helt riktigt, men det är ju just detta som man har missat så kapitalt. Man har nöjt sig med de statistiska framskrivningarna. Vi kan väl ändå vara överens om att genom att titta i backspegeln får man inte någon särskilt god uppfattning om vad som ligger framför en.

Rune Johansson har uppenbarligen en annan uppfattning än Per Sköld om hur det var med samarbetet och Per Skölds förmåga och möjligheter

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

att vara med och ge sina synpunkter till känna. Det är bara att konstatera att uppfattningarna är rakt motsatta.

Herr JOHANSSON i Ljungby (s):

Herr talman! Då det gäller marknadsundersökningar tror jag man skall vara försiktig med att uttala sig om själva metodiken. Två internationella institut undersökte prognoserna för den framtida stålförbrukningen i världen, naturligtvis med speciell uppmärksamhet på industriländerna. Den första undersökningen gjordes 1972. En ny undersökning utfördes 1976 på begäran av handelsstålutredningen. Det intressanta är att undersökningarna kom fram till ungefärligen samma resultat vad beträffar ökningstakten i fråga om stålåtgången runt om i världen.

Att man som komplement till detta måste göra mera noggranna undersökningar av förutsättningarna för avsalu genom kontakt med kunderna ansåg vi i regeringen vara riktigt. Vi begärde detta, vilket också genomfördes.

Herr Björck i Nässjö säger att vi gav ett intryck av i 1973 års valrörelse att förutsättningen för att Stålverk 80 verkligen skulle realiseras var en socialdemokratisk valsoger. Ja, det har sannerligen besannats av den senare utvecklingen, när vi fick lämna ifrån oss regeringsinnehavet efter valet 1976.

Till herr Svensson i Malmö, som anser att projektet nu är övergivet, vill jag säga: Nej, det är fel. Det är inte övergivet från vår sida, herr Svensson. Vi har uppfattat att den konjunkturneutrala bedömningen ger möjligheter för svensk järn- och stålindustri att konkurrera med andra länders industrier, men det förutsätter att vi bygger upp en konkurrenskraftig industri, en samordnad industri, som även går längre i förädlingsledet.

Det är också intressant att handelsstålutredningen i sitt betänkande kommer fram till resultatet att vi måste försöka pressa tillbaka importen av järn, stål och plåt, som i dag är ungefär 55 %, genom att själva bygga ut en industri som levererar materialunderlaget till vår förnämliga verkstadsindustri. Om vi skall göra det, då behöver vi också bygga ett varmbandvalsverk. Och då måste vi även ha ett utbyggt stålämnesverk bakom detta.

För detta krävs både vilja och kapital. Vi menar att det är riktigt att satsa på denna linje. Gör vi inte det – satsar vi inte på svensk järn- och stålindustri på det sätt som jag här talar om – får vi räkna med att denna del av vår basindustriella verksamhet kommer att förtvina, till förfång för åtskilliga 10 000-tal människors möjligheter till sysselsättning.

Kom ihåg alltså att frågan är större än vad ni nu försöker göra den till! Ni gör nu en efterhandskonstruktion. Men gå då till handlingar och protokoll och se vad som sades också från alla de övriga partiernas sida när vi diskuterade dessa frågor! Då var stämningssläget och uttalandena annorlunda.

Därför är min bedömning, herr talman, av de skrivningar som har presenterats av den borgerliga majoriteten i konstitutionsutskottets betänkande, att det är ett ynkedomens dokument.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Får jag med anledning av vad herr Johansson i Ljungby sade om den socialdemokratiska inställningen till Stålverk 80 fråga herr Johansson: Hade Stålverk 80 fullföljts enligt de planer och med de metoder som vi har fått uppleva nu ett antal år, om den socialdemokratiska regeringen hade fått sitta kvar? Anser Rune Johansson att det beslut som togs i NJA:s styrelse i oktober förra året, efter valet, att skjuta projektet på framtiden var ett felaktigt beslut, som icke borde ha fattats?

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Herr JOHANSSON i Ljungby (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi hade stått fast vid riksdagens beslut från 1976.

Herr BOO (c):

Herr talman! Jag begärde egentligen en replik till herr Johanssons i Ljungby tidigare anförande.

Jag vill bara kort säga att tyngdpunkten i konstitutionsutskottets granskning har varit förberedelserna och Statsföretags roll i sammanhanget. Med den roll som Statsföretag har tilldelats är det ju ändå anmärkningsvärt att företagets styrelse hade tre veckor på sig att förbereda ärendet i propositionsledet. Även om det förekom personalunion och det således fanns kontakter direkt mellan NJA och regeringen, är det självklart så att Statsföretag inte under denna korta tid hade möjlighet att spela den roll som en enig riksdag en gång hade tilldelat Statsföretag.

Sedan gällde frågan Kruppkoncernen och diskussionerna om utvecklingen av projektet när den var inne i bilden. Både i mitt första inlägg och senare har jag sagt att vad som brast var en redovisning i 1975 års budgetproposition om att kostnadsläget inte var som det tidigare redovisats. Detta borde ha redovisats i budgetpropositionen och icke undanhållits.

Slutligen vill jag göra en kommentar till herr Johanssons näst sista inlägg genom att säga att det väl självklart nu var nödvändigt att gå in i NJA och ge de stora resurser som behövdes för att klara upprustning och sysselsättning i NJA. Sedan får det självklart ankomma på bedömningen i framtiden hur detta projekt vidare skall utvecklas.

Herr NYQUIST (s):

Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för en replik till herr Björck i Nässjö. Han talade om att man vid lämplig tidpunkt borde ha givit projektet en mera moderat inriktning. Jag vet inte riktigt vad han kan avse med det. Möjligen skulle det vara vad som sades just i den moderata reservationen, att man skulle undersöka möjligheterna att bereda de industrier som hade planerat handelsstålverk tillfälle att teckna aktier i Stålverk 80.

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Stålverk 80

Den bedömningen gjorde man våren 1974. Och herr Björck nämnde oljekrisen, som hade sin upprinnelse vid årsskiftet 1973-1974. Trots den hade alltså moderaterna synpunkten att de privata industrierna skulle ha möjlighet till aktieteckning i Stålverk 80 – det borde i vart fall undersökas.

Herr Lindahl i Hamburgsund har gjort en halv reträtt. Han talade om att projektet hade skötts utan sakkunskap – det sade han generellt och svepande. Sedan har han backat därvidlag och menar att det var marknadsundersökningen detta gällde. Det är naturligtvis en väsentlig skillnad. Detta behöver jag inte svara på; det har Rune Johansson redan gjort.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Med anledning av herr Johanssons i Ljungby svar på den fråga jag ställde vill jag bara konstatera att den borgerliga valsegern verkligen kom i rättan tid. Ett fortsättande av Stålverk 80-projektet, mot bl. a. NJA-styrelsens inställning i den här frågan, tror jag att vi skulle haft all anledning att vara djupt oroliga för, om vi inte hade fått garantier för att projektet hade handlagts på ett helt annat sätt än tidigare.

Får jag sedan säga, herr talman, att det är ändå på det sättet att en regering har ett ansvar, när den framlägger en proposition för riksdagen: att ge riksdagen ett ordentligt beslutsunderlag, där man tar fram såväl positiva som eventuella negativa faktorer, vilka kan påverka riksdagens bedömning av ett ärende. Riksdagen är ju inget exekutivt organ. Vi har begränsade möjligheter, med de arbetsresurser som står till förfogande för oss enskilda ledamöter och för utskotten, att göra alla de undersökningar som behövs för att rätt kunna bedöma inte minst ett projekt av den här storleksordningen. Därvidlag är det regeringen, oavsett partifärg, som har det yttersta ansvaret för att vårt underlag blir tillfredsställande.

Den borgerliga majoriteten i konstitutionsutskottet har understrukt att underlaget var otillfredsställande. Den skrivningen syftar alltså på att vi i den här kammaren från den dåvarande regeringen inte fick det faktaunderlag som vi borde ha haft. Om vi hade fått detta faktaunderlag kanske inställningen också från riksdagens sida, herr talman, redan från början varit något annorlunda.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Herr Nyquist påstod i sitt inledande anförande att det hela hade skötts med intresse och sakkunskap från NJA-ledningens sida. Jag höll med honom då vad det gällde intresset men var litet tvivlande i fråga om sakkunskapen, och det står fast.

Jag har pekat på en detalj: att man inte ens klarade av att göra en ordentlig marknadsundersökning. Det är ju häpnadsväckande att det ansvariga statsrådet var nöjd med den rudimentära undersökning som gjordes.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Stålverk 80 anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Regeringens handläggning av vissa energifrågor.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning av regeringens handläggning av vissa energifrågor har som bakgrund den utomordentligt stora roll som dessa spelar för folkhushållet och därmed för enskildas möjligheter till sysselsättning, trygghet och välfärd. Huvudkritiken är att regeringen ägnar mer kraft åt att brygga över de motsättningar som finns inom den i energifrågorna än åt att trygga tillgången på energi för näringslivet och hushållen. Regeringens huvudambition har varit att kapsla motsättningarna i energifrågorna.

Oenigheten har lett till att det har uppstått osäkerhet om vad regeringen egentligen vill. Villkorslagen skingrar inte den osäkerheten. Från rätts-säkerhetssynpunkt är det givetvis högst otillfredsställande att en lagstiftning är oklar redan vid ikraftträdandet. Till detta kommer de stora ekonomiska värden som här står på spel och den vitala betydelse som energiförsörjningen har för sysselsättning och välbefinnande. Det räcker för mig att som exempel på denna oklarhet peka på att uttrycket "helt säker förvaring" inte nöjaktigt klarlagts i vare sig lagtexten eller motiveringen och att detta även gäller kravet på att reaktorinnehavare skall ha visat "hur och var" en helt säker slutlig förvaring av högaktivt avfall eller ej upparbetat kärnbränsle skall ske.

Situationen blir ännu besvärligare genom att regeringen med stöd av villkorslagen skjuter ifrån sig ansvaret för viktiga beslut av stor betydelse för den framtida energiförsörjningen. Detta är otillständigt. Energiministerns agerande har ytterligare ökat denna oklarhet. Det kan kritiseras även av andra skäl. Av tidsskäl har granskningen fått begränsas till att mot bakgrund av villkorspropositionen avse breven till kraftföretagen i januari 1977, energiministerns franska resa och överläggningarna med Sydkraft AB efter återkomsten.

Under tiden 9–13 januari 1977 sände industriministern brev till olika kraftproducenter, där han förklarade att regeringen fann det lämpligt att nu inleda diskussioner med de berörda kraftföretagen. Det är att märka att förslaget till villkorlag lades på riksdagens bord först den 18 januari i år. Det var på grundval av denna lag energiministern skulle diskutera med kraftföretagen. I breven stod också "utan att föregripa riksdagens behandling av proposition 1976/77:73". Det räcker, enligt min mening, inte med denna reservation. Riksdagen bör ha fattat sitt beslut, innan regeringen ger sig in i diskussioner av denna typ. I breven står det också att regeringen har funnit detta lämpligt. Jag har inte kunnat finna något regeringsbeslut om att dessa diskussioner skulle inledas vid denna tidpunkt, innan riksdagen hade behandlat propositionen.

Så kom energiministerns resa till Frankrike 14–15 februari i år. Han

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

tog själv initiativet till resan. Han besökte Frankrike i ett annat ärende. Inte heller på denna punkt har jag kunnat finna något regeringsbeslut. Han besökte det franska atomenergiorganet CEA (Commissariat d'Energie Atomique). Före resan tog Olof Johansson kontakt med direktör Erik Svenke i Svensk Kärnbränsleförsörjning AB för att informera sig om läget vid de förhandlingar som pågick mellan Svensk Kärnbränsleförsörjning AB och det franska bolaget COGEMA om ett upphandlingsavtal. Såvitt jag kunnat finna begärde inte Erik Svenke att få följa med på besöket i Paris, och energiministern inbjöd honom inte heller till detta. Vid besöket vid CEA samtalade man om möjligheterna för Svensk Kärnbränsleförsörjning AB att få till stånd ett sådant upparbetningsavtal som krävs enligt villkorslagen.

Det finns flera anmärkningsvärda inslag i denna franska resa. Energiministern föregrep riksdagen. Den hade vid denna tidpunkt inte behandlat villkorspropositionen. Energiministern bröt in i förhandlingar som pågick utan att företrädare för det förhandlande svenska organet deltog i samtalet. Det hör också till bilden att den tolkning energiministern gjorde av samtalen inte visade sig stämma med verkligheten. Till detta återkommer jag.

Jag skall inte göra någon större affär av att Olof Johansson förde samtalet inte med någon eller med några franska regeringsmedlemmar utan med representanter för det franska atomenergiorganet. Däremot tycker jag det är egendomligt att energiministern inte tog direktkontakt med det statliga franska bolaget COGEMA, när han nu gav sig in på att föra samtal i energifrågor i Frankrike, innan riksdagen fattat sitt beslut och medan andra förhandlade. Vid samtalet i Paris var visserligen en representant för COGEMA närvarande, men Olof Johansson har inför utskottet förklarat att han inte för egen del uttryckt något önskemål om detta.

När energiministern kom hem hade han redan den 16 februari ett samtal med företrädare för Sydkraft. Vid detta sammanträffande var energiministern mycket skeptisk inför möjligheterna att uppnå ett godtagbart upphandlingsavtal för Barsebäck 2 inom villkorspropositionens stipulerade tidsram. Han förordade att bolaget skulle stoppa reaktorn, som då var under provdrift, i avvaktan på regeringens tillståndsprövning under hösten 1977.

Det är ingen tvekan om att energiministern med hänvisning till intrycken från Frankrike försökte påverka Sydkraft att stoppa Barsebäck 2. Representanter för bolaget har inför utskottet uppgett att de uppfattade det som påtryckningar. Energiministern försökte övertala företrädarna för Sydkraft att det var bäst för dem själva att inte köra igång Barsebäck 2 på allvar. Han förklarade också att han skulle verka för att bolagen skulle få ersättning, men att han inte kunde ge några garantier för detta på regeringens vägnar.

Representanterna för Sydkraft sade nej till energiministerns propåer. I stället för verkställande direktören i företaget, Göran Ekberg, tillsam-

mans med Erik Svenke till Paris den 9 mars och träffade representanter för COGEMA, det företag som svarar för uppbyggnaden. Det tecknades snabbt ett avtal. Det var ett vanligt kommersiellt avtal mellan detta företag och kärnbränslebolaget, och det krävdes inga förutsättningar i form av något bilateralt avtal mellan Sverige och Frankrike för 1970-talet.

Man har att se Olof Johanssons besök i Frankrike och samtalen med Sydkraft mot bakgrunden av den ställning regeringen har intagit till Barsebäck 2. I villkorspropositionen sammanfattade regeringen sin ståndpunkt på följande sätt:

”För reaktorn för vilken ansökan om slutligt godkännande för drift har gjorts före den 8 oktober 1976 (Barsebäck 2) föreslås särskilda föreskrifter gälla. Dessa innebär i huvudsak att reaktorn inte får drivas efter utgången av år 1977 om inte särskilt tillstånd har meddelats till det. För reaktorn föreslås mindre omfattande krav för tillstånd än vad som gäller beträffande övriga reaktorer.”

Det är också, herr talman, allmänt bekant att Barsebäck 2 vållade de hårdaste motsättningarna bland regeringsbildarna. Regeringsbildningen höll på att misslyckas på grund av de skilda ståndpunkterna till Barsebäck 2. Centern hade under hela valrörelsen drivit den ståndpunkten att Barsebäck 2 inte fick startas. Moderater och folkpartister hade en annan uppfattning: Barsebäck skulle få sättas i gång. Det är känt att centern hade mycket svårt att svälja kompromissen om Barsebäck 2. Den betecknades som ”smärtsam”. Skulle man tvingas ta den ansåg flera att en CUF närstående person skulle bli energiminister. Hammerich har beskrivit hur blickarna riktades mot Olof Johansson. Han blev också direkt föreslagen från CUF-håll.

Mot denna bakgrund ter sig vad som hände på våren i år som hjälpnadsväckande och anmärkningsvärt. Det finns två teorier till förklaring.

Den ena är att regeringen hade en inställning till Barsebäck i villkorspropositionen, men verkade för en annan bakom kulisserna. I propositionen tillåter man Barsebäck 2 att starta, men man skulle verka för att detta inte hände. Jag betraktar en sådan ståndpunkt från regeringens sida som så fantastisk att jag inte kan tro på den, så mycket mera som moderaternas och folkpartisternas ståndpunkt inte pekar i den riktningen.

Den andra teorin är att energiministern drev sin egen politik i fråga om Barsebäck. Den var dubbeltydig. Han hade en ståndpunkt i den proposition han kontrasignerat. Han hade en annan när han besökte företrädare för Sydkraft. Vad han och andra inte uppnått under regeringsförhandlingarna och heller inte rymdes i villkorspropositionen eller i det beslut riksdagen fattade med anledning av denna skulle han uppnå genom påverkan. En sådan påverkan skulle ske genom att energiministern först gjorde ett besök i Frankrike utan företrädare för de svenska kraftproducenterna och sedan genom att han gav råd till Sydkraft och ställde i utsikt ersättning från regeringen för de förluster bolaget skulle lida. Detta är ministerstyre. Man kan möjligen säga att energiministern ville

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

bolaget väl och hindra det från förluster, eftersom han ansåg det vara mycket svårt för det att få ett avtal till hösten. Bolaget bedömde det inte på detta sätt. Dess företrädare har inför utskottet förklarat att det alla gånger innebar en fördel att låta Barsebäck 2 vara i drift. Regeringen skulle fatta beslutet om att driften skulle upphöra, hävdade de, inte bolaget. Även om man uppfattar Olof Johanssons uttalande den 16 februari som ett välment råd gäller dock att det utdelades under pågående behandling i riksdagen av villkorspropositionen och att rådet inte stämmer överens med denna. Såvitt jag har kunnat finna har energiministern inte täckning för sitt råd i något regeringsbeslut. Den 14 och 15 var han i Paris, den 16 hade han samtalet med Sydskraft.

Det är inte endast vi socialdemokrater som i detta sammanhang talar om ministerstyre. Sydsvenska Dagbladet gjorde det redan den 9 mars. Som bekant betecknar sig denna tidning som oberoende liberal. Den hade nämnda dag en ledare med rubriken Grön våg på avvägar: Centerextremismen. Även om den i hastigheten talar om industriministern så används namnet Olof Johansson, och det är ingen tvekan om att det är om honom ledaren handlar. Tidningen förklarar att han allt som oftast ger sig ut på sina privata extraturer:

”En sådan extratur var hans uppdykande hos det upparbetningsföretag i Frankrike, som det statliga svenska kärnbränsleförsörjningsföretaget förhandlar med. Hans egna intressen av att på omvägar sätta käppar i hjulen för de svenska kärnkraftverken framkom tydligt nog av hans negativa besked efter Parisbesöket som omedelbart dementerades från det svenska kärnbränsleföretagets sida.

Försök till självrådigt ministerstyre av det slaget lär inte kunna undgå att bli föremål för konstitutionsutskottets uppmärksamhet.”

Så långt Sydsvenska Dagbladet.

Frågan har kommit upp inom konstitutionsutskottet, men utskottets majoritet försöker komma från anklagelsen för ministerstyre på tre vägar.

För det första pekar man på att regeringen inrättar en särskild post som energiminister. Enligt utskottsmajoriteten har regeringen därmed markerat en avsikt att fästa den största vikt vid energipolitiken. Den som följde förhandlingarna i höstas och som nu har läst Kai Hammerichs bok tänker säkert främst på andra sammanhang. Men i detta fall är det intressanta att inrättandet av en särskild energiministerpost inte förändrar förutsättningarna för ministerstyre. En regering skall handla kollektivt även om det finns en minister för något speciellt ändamål. Energiministern är inte regeringen på sitt område, lika litet som socialministern, handelsministern eller något annat statsråd är det på sitt område. Besluten skall fattas kollektivt i regeringssammanträden, med de undantag som utskottet har redovisat i en särskild promemoria i årets granskningsbetänkande. Av samtalet med Olof Johansson under utskottssammanträdet fick jag ett intryck av att han uppfattade sig som regering på sitt speciella område. Detta stämmer inte med svensk grundlag.

För det andra talar man om behovet av ömsesidig information, och

man nämner i det sammanhanget att kärnkraftsproducenterna själva begärt att få till stånd en överläggning med företrädare för regeringen. Det sista vill jag inte förneka. Men vilka behov hade regeringen, och även kraftproducenterna, att få denna information under tiden som ärendet behandlades i riksdagen? Villkorspropositionen var avlämnad, och den information regeringen behövde för att kunna lägga propositionen utgår jag ifrån att den skaffat sig i den utsträckning den själv bedömde som erforderlig. När det gäller den framtida energipolitiken borde man ha avvaktat riksdagsbeslutet innan man gick ut och skaffade sig information. Först då kunde man informera kärnkraftsproducenterna om vad villkorslagen innebar. Men framför allt kan man konstatera att energiministern inte nöjde sig med att ta emot information, utan att han gav bestämda råd åt Sydkraft.

Den tredje utvägen är en hänvisning till att regeringen överväger alternativa handlingslinjer. Utskottet skriver: "Att olika alternativa handlingslinjer övervägs i dessa sammanhang ligger enligt utskottets mening i linje med regeringens politik i övrigt på detta område". Vad som är den konkreta innebörden i detta har jag svårt att uppfatta. Lades inte regeringens politik fast genom villkorspropositionen? Sökte regeringen verkligen hitta alternativa handlingslinjer medan villkorspropositionen behandlades i näringsutskottet? Det var ju under denna tid samtalen fördes och energiministern gjorde sin franska resa och hade sin överläggning med Sydkraft.

Att energiministern i samtalen med Sydkraft förde en annan energipolitisk linje än den som finns i villkorspropositionen har jag tidigare visat. Att regeringen i sin helhet var på jakt efter olika handlingslinjer var emellertid för mig en nyhet. Men det måste väl vara så, eftersom majoriteten inom utskottet skriver som den gör. Det blir då ett ytterligare bidrag till den förvirring och osäkerhet som kännetecknar regeringens energipolitik. Utskottsmajoritetens förklaring upphäver dock inte det förhållandet att det förekommit ministerstyre.

Det försvar som majoriteten inom utskottet bygger upp håller sålunda inte. Kvar står att energiministern åsidosatt riksdagen och framför allt gjort sig skyldig till ministerstyre.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen.

Herr KINDBOM (c):

Herr talman! I och med regeringsskiftet i höstas ändrades inriktningen för energipolitiken. Ett särskilt statsråd utnämndes för handläggning av frågorna. Däremot har vi aldrig sagt att detta har med ministerstyrelse att göra.

En väsentlig del av regeringsdeklarationen behandlar energipolitiken. I fem punkter kan denna sammanfattas enligt följande:

1. Energipolitik som tryggar energiförsörjning och sysselsättning och ger handlingsfrihet för framtiden.

2. Program för effektivare energianvändning.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

3. Energiforskning inriktad på teknik för utnyttjande av förnybara energikällor.

4. Villkor för att ta nya kärnreaktorer i drift.

5. 1978 års energipolitiska beslut skall förberedas av en särskild kommission. Som en av sina uppgifter har kommissionen att upprätta en beredskapsplan för kärnkraftens avveckling, om säkerhetsfrågorna inte kan lösas.

För kammaren behöver jag inte upprepa de åtgärder som hittills vidtagits av regeringen och de beslut som har fattats av riksdagen.

Vid årets granskning av regeringens verksamhet har energifrågorna ägnats speciell uppmärksamhet av oppositionen. Bl. a. har frågan om ministerstyrelse från energiministerns sida tagits upp.

I den socialdemokratiska reservationen tas först upp "lagen om särskilt tillstånd att tillföra kärnreaktorer kärnbränsle m. m." Indirekt ifrågasätts om lagen behövs. Det görs även gällande att lagen är oklar och att centrala politiska beslut läggs hos kraftföretagen.

Hur man kan hävda det sistnämnda är omöjligt att förstå, eftersom tillstånden kommer att meddelas av regeringen. Kraftföretagens uppgift är att inför regeringen presentera det underlag som lagen föreskriver.

Lagen är inte obehövlig som en del i helheten i den nya regeringens energi- och kärnkraftspolitik. Den var det tydligen med den gamla regeringens syn på säkerhetsfrågorna. Låt mig bara erinra om riksdagens beslut med anledning av näringsutskottets betänkande 1976/77:23, där följande skrevs med anledning av den socialdemokratiska motionens uttalande, att villkorslagen skulle vara överflödiga:

"Utskottet kan inte finna att motionärerna, som de påstår, i lagrådets yttrande har stöd för denna uppfattning. Lagrådet anför visserligen att den föreslagna lagen i vad angår villkorsreglerna innefattar en mycket speciell reglering, som har ganska begränsad räckvidd från rättslig synpunkt. Men ersättningsreglerna har, säger lagrådet, från sådan synpunkt större betydelse. Dessa – som går utöver atomenergilagens nuvarande innehåll – skulle enligt lagrådet svårligen kunna arbetas in i atomenergilagerna. Om ersättningsbestämmelserna under alla omständigheter måste placeras i en särskild lag kan detta, anser lagrådet vidare, sägas vara ett starkt skäl för att även villkorsreglerna skall hänföras dit. Lagrådet godtar uttryckligen förslaget att de nya reglerna skall meddelas i en särskild lag.

Utskottet vill understryka det betydelsefulla i att ersättningsreglerna blir lagfästa. Men även bortsett från dessa regler finner utskottet att de nya bestämmelserna är motiverade, när nu ytterligare krav skall ställas på nytillkommande kärnreaktorer jämfört med dem som redan är i drift. För alla de aktuella reaktorerna har, som redovisas i propositionen (s. 7), enligt atomenergilagerna meddelats tillstånd för vederbörande kraftföretag att uppföra, inneha och driva kärnreaktor, och dessa tillstånd har i huvudsak samma utformning. Av grundläggande betydelse i detta sammanhang är att tillstånden inte har förbundits med villkor som tar sikte

på hanteringen av det använda kärnbränslet.”

Konstitutionsutskottets möjlighet att granska tillämpningen av riksdagens beslut kvarstår ju och torde behöva anstå till dess beslut fattats med stöd av den nämnda lagen.

Beträffande frågan om påstådd ministerstyrelse pekas på två fall: ett besök i Paris och överläggningarna med Sydkraft. Den definition som Hilding Johansson gav av ministerstyrelse får stå för hans räkning. Den är i alla fall för mig en ny bedömning av begreppet.

Energiministerns besök i Paris var föranlett av att han i egenskap av ledare för den officiella svenska delegationen deltog i europeiska rymdorganisationens styrelsemöte. I samband med denna resa förmedlade svenska ambassaden i Paris ett sammanträffande med det franska atomenergiorganet. Innan industriministern reste till Frankrike var det enligt egen utsago inför utskottet oklart om han skulle hinna med besöket hos den franska myndigheten. Ambassaden i Paris arbetade dock med möjligheten, och efter det sammanträffande som kom till stånd har en rapport i vanlig ordning upprättats och finns hos UD. Konstitutionsutskottet, som fått del av detta dokument, vet att energiministern fick svar på de frågor han ställde om uppdragsprocesserna, om behovet av avtal mellan företag och stater osv.

Det kan alltså fastslås att det inte var fråga om några förhandlingar. Dessa försiggick ju mellan de ansvariga företagen i de båda länderna. Här kan man direkt motsäga Hilding Johansson på denna punkt i hans anförande, där han säger att energiministern bröt in i förhandlingarna och att en kontakt med COGEMA som han förordade verkligen hade inneburit en inblandning i förhandlingarna. Den franska myndighetens uppfattning som energiministern efterhörde i dessa frågor torde vara i högsta grad intressant för regeringens bedömning av de ansökningar som senare skall inkomma.

Att besöket i Frankrike inte utgjorde något hinder för företagen att längre fram teckna avtal har senare konstaterats, då ett avtal på företagsbas träffats. Det bröt alltså inte förhandlingarna som tidigare har sagts. Huruvida detta avtal kommer att kräva mellanstatliga avtal kan jag inte uttala mig om, men energiministerns besök hos den franska myndigheten var ju ägnat att skaffa underlag för att säkrare kunna bedöma dessa frågor. Hade energiministern däremot varit passiv i sin uppgift att bereda dessa frågor, kunde ju den situationen ha inträffat att företagen haft sina avtal och att man senare konstaterat att det även fordrats ett mellanstatligt avtal, eller att det krävts sådan koppling mellan de s. k. 70-tals- och 80-talsavtalen, att utfästelse krävts från svensk sida. I en sådan situation hade det funnits anledning att framföra kritik om kraftföretaget, i detta fall Sydkraft, inte fått något beslut från regeringens sida och tidsfristen för Barsebäck 2 löpt ut utan avgörande.

Vad slutligen gäller Barsebäck 2 och överläggningarna med kraftföretagen kan konstateras att kraftföretagen själva först tog kontakt med energiministern för överläggningar. Skulle detta också vara att betrakta

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

som ministerstyrelse och något alldeles nytt i vår moderna politiska historia? Nej. Vad gäller den senare inbjudan i regeringens namn till kraftföretagen så står denna helt i överensstämmelse med regeringsdeklarationen, vilket också uttryckligen sägs i brevet. Jag citerar ur regeringsdeklarationen: "Regeringen avser att snarast ta initiativ till förhandlingar i hithörande frågor med bl. a. Svensk Kärnbränsleförsörjning AB och de berörda kraftföretagen."

Energiministern har genom inbjudan till de inledande samtalen alltså handlat i enlighet med vad regeringen står bakom genom regeringsdeklarationen. Varken i den socialdemokratiska reservationen eller i Hilding Johanssons anförande har man kunnat peka på ett enda ärende där beslut fattats av energiministern. Såvitt jag kan förstå borde det vara den första grunden för ministerstyrelse – att beslut har fattats och icke att kontakter tas i rent förberedande och beredande syfte.

Sammanfattningsvis konstaterar alltså utskottet att ministerstyrelse inte bör förekomma i vårt parlamentariska system, att inte heller något framkommit som ger anledning till kritik mot energiministern och att vad som vidtagits ligger i linje med regeringens deklarerade uppfattning.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr UNCKEL (m):

Herr talman! Konstitutionsutskottets uppgift i det sammanhang som vi nu diskuterar är att granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Denna granskning skall ske med utgångspunkt i de ramar för regeringsmakten som grundlagen anger. Granskningen är alltså konstitutionellt präglad och avser inte att i sak bedöma innehållet i regeringens göranden och låtanden i övrigt.

De ärenden som kammaren redan diskuterat i den debatt vi nu för är uppenbart av den karaktär som avses med konstitutionsutskottets granskningsuppgift. Frågan om regeringens handläggning av energifrågorna förefaller mig emellertid vara av delvis annan karaktär. Som herr Kindbom just har påvisat är den konstitutionella grunden för den kritik socialdemokraterna i konstitutionsutskottet vill rikta mot statsrådet Johansson dåligt underbyggd från de utgångspunkter som i detta sammanhang är relevanta. Energiministerns besök hos det franska atomenergikommissariatet syftade till att vidga hans och regeringens möjligheter att rätt bedöma förutsättningarna för de avtal om upparbetning av utbränt kärnbränsle som såväl regeringsförklaringen som villkorlagen kräver. I överläggningarna med kraftproducenterna har energiministern velat få konsekvenserna av olika handlingsalternativ på kärnkraftsområdet belysta.

Att dylika informationsvidgande åtgärder skulle kunna tänkas stå i strid med de krav grundlagarna uppställer för regeringsutövningen förefaller långsökt. Konstitutionsutskottet kan inte rimligen ha anledning att invända mot att ansvarigt statsråd genom besök och andra kontakter söker skaffa sig ett så fullödigt beslutsunderlag som över huvud taget

är möjligt – oavsett, herr Johansson i Trollhättan, vad Sydsvenska Dagbladet anför i en ledare. Nästa års energipolitiska avgöranden kommer oavsett inriktning att få den största betydelse för vårt lands möjligheter att trygga sysselsättning och välfärd inom ramen för en energiförsörjning som tar hänsyn till kraven på säkerhet och omvårdnaden om miljön. Den otillståndighet om vilken socialdemokraterna talar i sin reservation skulle vara mindre malplacerad om det för energipolitiken ansvariga statsrådet underlåtit att skaffa sig det nödvändiga underlaget.

Herr talman! Den nya regeringen förbereder just nu det energipolitiska beslut riksdagen skall fatta 1978 – inte 1977 – ett beslut som förutsattes redan 1975, då riksdagen senast tog ställning till energipolitiken i dess hela vidd. En fortlöpande översyn av energipolitiken ansågs angelägen mot bakgrund av de snabba förändringar och den stora osäkerhet som präglar väsentliga delar av energiproduktionen. Att den omprövning om vilken riksdagen då var överens måste innebära någon osäkerhet är ofrånkomligt. Varje omprövning värd namnet leder till sådana konsekvenser. Vi tvingas leva med osäkerheten vare sig vi vill det eller inte, under förutsättning att vi står fast vid vad riksdagen uttalade 1975.

Låt mig i detta sammanhang ta upp en av de synpunkter som herr Johansson i Trollhättan framförde i sitt tidigare anförande, då han påpekade att villkorlagen inte anger vilken energipolitik som regeringen vill föra. Det gör den inte av den enkla anledningen att det aldrig någonsin har varit villkorlagens syfte. Villkorlagen är en del av ett större sammanhang, och detta sammanhang i dess helhet kommer riksdagen att få möjlighet att ta ställning till när man går till beslut 1978 om energipolitiken i stort.

Sannolikt har förberedelserna inför nästa års energipolitiska beslut blivit mera omfattande till följd av regeringsskiftet än vad de skulle ha blivit om socialdemokraterna alltjämt innehaft regeringsansvaret. Handlingsfriheten prioriteras högt. Olika handlingslinjer ställs mot varandra för att utröna vilken mix av olika energikällor som är möjlig och mest angelägen ur svensk synvinkel. Dessa noggranna förberedelser kan socialdemokraterna måhända beklaga, men de har knappast anledning att göra det inom ramen för en granskning av regeringsärendena i konstitutionsutskottets regi. Politikens innehåll ligger inte inom konstitutionsutskottets granskningsuppgift. Den kritik socialdemokraterna i sin reservation riktar mot energipolitiken i stort och i synnerhet mot den villkorsslag som riksdagen i vår har antagit förefaller mera att höra hemma i en allmänpolitisk bedömning av regeringens energipolitik än i ett sammanhang där de konstitutionella grunderna för regeringspolitiken tas upp till granskning. Herr Johansson i Trollhättan erkände dessutom att det var den senare infallsvinkeln som socialdemokraterna i konstitutionsutskottet hade valt, när han i debattens inledning påpekade att socialdemokraternas huvudkritik gentemot statsrådet Johansson är att regeringen ägnar mera kraft åt att överbrygga motsättningar än åt att trygga energiförsörjningen.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

För det första – och det vet herr Johansson i Trollhättan – är detta uttalande inte sant, och för det andra innebär det ett avslöjande av vad socialdemokratin ytterst velat utnyttja konstitutionsutskottets granskningsarbete till i det här sammanhanget.

Inför nästa års energipolitiska beslut finns det förvisso anledning att föra en bred debatt i avsikt att belysa konsekvenserna av olika handlingsalternativ för den framtida energiförsörjningen. Om den debatten vinner någonting på att föras i högt tonläge låter jag vara osagt. Vad som däremot är uppenbart är att det inte tjänar något vettigt syfte att föra den i irrelevanta konstitutionella termer.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Det är rätt naturligt att vi från socialdemokratiskt håll med särskilt intresse granskat regeringens energipolitik. Energipolitiken är en central och mycket viktig politisk fråga. Den är viktig för våra möjligheter att uppnå ett ökat välbefinnande, en vidgad jämlikhet, en fortsatt stark ekonomi och ett konkurrenskraftigt näringsliv.

De borgerliga värjer sig i dag för en debatt, som Per Unckel sade, om politikens innehåll. De vill till varje pris begränsa debatten till de konstitutionella aspekterna på regeringens arbete, och jag förstår dem. För den nya regeringens supporters måste i dag, efter åtta månader av borgerligt styre, varje allmänpolitisk debatt utgöra ett lidande. Men jag skall inte strö ytterligare salt i sårerna genom att inte hålla mig till ämnet. Det räcker gott att utgå från den omfattande kritik som vi socialdemokrater riktar mot vad vi här kallar Fälldinparlamentarismen inom ramen för KU-granskningen av statsrådets tjänsteutövning. Den kritiken riktar sig dels mot regeringen i dess helhet för en grov misskötsel av energipolitiken, dels mot energiministern personligen för hans partipolitiska agerande bakom ryggen på det kollektiv han tillhör.

Under valrörelsen gjorde centerpartiet med nuvarande statsministern i spetsen en mängd uttalanden om kärnkraftens användning i framtiden och om möjligheterna att spara energi. Dessa uttalanden uppfattades av många som orealistiska och de pekade på åtgärder som inte är genomförbara om vi även framdeles vill värna om sysselsättning och välbefinnande. Moderaterna och folkpartiet låg lågt i valrörelsen. De ville väl inte i onödan försämra det borgerliga regeringsalternativets trovärdighet. Men alla som var insatta i energifrågorna visste att dessa partier inte var eniga med centerpartiet om löftena att kärnkraften kunde stoppas och att marschen in i kärnkraftssamhället skulle upphöra utan men för vår ekonomi. De borgerliga partierna var helt enkelt totalt osams i denna fråga lika väl som i många andra.

Vad har vi då fått uppleva under de åtta månader som gått sedan regeringsskiftet? Om vi får tro på den borgerliga majoriteten i konstitutionsutskottet har vi fått en ändrad inriktning av energipolitiken. Vad innebär då denna? Tydligt inte någon inskränkning i utbyggnaden av kärnkraften. I fallet Barsebäck 2 nådde statsministern inte riktigt fram,

dvs. reaktorn startades som planerat. Byggandet av aggregaten 7-10 har fortsatt, aggregat 11 byggs vidare – om än i långsammare takt. Vad som händer med aggregat 12 är väl inte riktigt klart, men allt tyder på att det byggs vidare, men utan statsgarantier.

Vad är det då som har hänt? Jo, de borgerliga i utskottet framhåller värdet av att vi har fått en särskild energiminister. Det borde rimligen ha inneburit en ökad satsning på planmässighet och klarhet i energifrågan. Tillkomsten av energiministerposten borde ha inneburit en ökad satsning på att förklara för människorna vad en ny energipolitik innebär. Det borde ha skapat förutsättningar för den anpassning av investeringsplaner och annat som måste bli nödvändig om man enligt de centerpartistiska utfästelserna i valrörelsen skall kunna skrota alla kärnreaktorer före 1985 och inte bygga vidare på dem som nu är under arbete.

Men inget av detta har energiministern åstadkommit. Nej, tvärtom! Såvitt jag kan förstå ligger den nya inriktningen av energipolitiken på ett annat plan. Det nya ligger i att ingen får reda på vad som skall ske i framtiden. I stället för att planmässigt verkställa 1975 års energipolitiska beslut – som moderaterna och folkpartiet var med om – med sikte på ett nytt beslut under 1978 skall regeringen låta kärnkraftsutbyggnaden fortsätta men bakom en tät dimridå av motstridiga uttalanden, som skall vara ägnade att dölja centerns reträtt i dessa frågor. I det spelet spelar moderaterna och folkpartiet med. Det framgick senast av herr Unckels anförande. Energiministern får enligt deras uppfattning gärna resa omkring bakom ryggen på kärnkraftsintressenterna, exempelvis till Paris, mitt i en känslig förhandlingssituation. Han får komma hem och trycka på Sydkraft för att få dem att avstå från att starta Barsebäck 2. Han får kalla till överläggningar i regeringens namn utan regeringsbeslut. Allt detta ställer sig moderater och folkpartister i KU bakom, trots att alla dessa åtgärder går stick i stäv med vad regeringen kollektivt beslutat. Enligt villkorspropositionen skulle t. ex. Barsebäck 2 få starta. Ansvaret för att uppnå uppbyggnadsavtal skulle ligga på kraftbolagen. Dessa har startat ett stort resurskrävande program för att klara säkerhetsfrågorna och villkoren i villkorslagen. Men det är så Fälldinparlamentarismen fungerar. Det viktiga är inte att skapa klarhet om framtiden för landets energiförsörjning. Det viktiga är att till varje pris dölja att regeringen är djupt oenig i denna den kanske allra viktigaste framtidsfrågan för folkhushållet.

Det är som vi säger i vår reservation – och det vidhåller jag – något helt nytt att enskilda statsråd reser land och rike runt och gör uttalanden som är oförenliga med regeringspolitiken i övrigt. Hilding Johansson har berört de konstitutionella aspekterna på detta. Låt mig bara konstatera att den nya energipolitiken har till främsta syfte att dölja att centerns vallöften övergivits. Vi har inte fått en saklig och långsiktig energipolitik. Som Olof Palme framhållit i en interpellation till statsministern har regeringen genom att på alla sätt försöka dölja centerns reträtter i energipolitiken skapat en ovisshet inför framtiden som blivit ett hot mot

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

energiförsörjning och ekonomi. Denna onödiga ovisshet om framtiden har redan lett till stora ekonomiska förluster, till otrygghet och förlorad arbetsglädje för många arbetare och tjänstemän och till osäkerhet i näringslivet om den framtida energiförsörjningen.

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning gäller regeringsärendenas handläggning och den administrativa praxis som tillämpas i kanslihuset. Det borde ha funnits all anledning för moderaterna och folkpartisterna i konstitutionsutskottet att ansluta sig till vår kritik mot energiministern. Det har man avstått från. Därigenom har man sanktionerat en praxis som innebär att regeringen kollektivt fattar vissa beslut, ibland som i fallet med villkorspropositionen så oklara att de inte går att tolka – det är den kritik konstitutionsutskottet riktar mot villkorspropositionen, herr Kindbom – och att det ansvariga statsrådet därefter fortsätter att bedriva partipolitik som om inget hänt. Det är, herr talman, från parlamentarisk synpunkt ett otäckt perspektiv att tänka sig att detta kan bli regel i framtiden.

Jag menar att en regering som inte kan komma överens ens i avgörande politiska frågor bör ställa sina platser till förfogande. Oklarheten får inte läggas som grådaskigt kamouflage över splittringen. Detta är särskilt olyckligt i ett för nationen så viktigt sammanhang som energipolitiken. I det här fallet ligger det dessutom till på det sättet – det påpekade Olof Palme i den ekonomiska debatten förra veckan – att det är kedjorna från den borgerliga regeringens interna kompromisser som binder riksdagen och hindrar den från att fullfölja en klar och konsekvent politik, som det faktiskt finns majoritet för i denna kammare.

Jag yrkar med detta bifall till hemställan i reservationen.

Herr SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har varit och är fortfarande mycket kritiskt mot regeringens handläggning av energifrågorna. Det är vi utifrån en annan position än socialdemokraterna, som ju tillsammans med ett av de nuvarande regeringspartierna, moderaterna, har drivit igenom det energipolitiska beslut som regeringen nu är i full färd med att genomföra trots att centerpartiet, eller åtminstone vissa centerpartister, fåfängt sprattlar emot. Det är således fullt klart vad regeringen vill och inte alls oklart som socialdemokratiska talare har påstått. Den vill genomföra det energipolitiska beslutet från 1975, och det är ungefär detsamma som socialdemokraterna vill göra.

I själva sakfrågan – hur energipolitiken skall utformas, vilken fördelning som skall göras på olika energislag och, vilket är det viktigaste i det här sammanhanget, hur många kärnkraftverk som skall byggas – föreligger det en stor överensstämmelse mellan socialdemokratin och regeringens majoritet. Det har ju också flera gånger framhållits från socialdemokratiskt håll att den nuvarande regeringen fullföljer den förra regeringens kärnkraftsprogram om än under vissa krumbukter. Vad man vänder sig emot, och det med rätta, är det dubbelspel som har bedrivits

av framför allt centern i den här frågan.

Detta är bakgrunden till den oenighet som finns mellan borgerliga och socialdemokratiska ledamöter i konstitutionsutskottet när det gäller energipolitiken och energiministerns handläggning av vissa frågor i sammanhanget. Det är viktigt att slå fast att det inte är sakfrågan som är avgörande – vi skulle ha fått i stort sett samma energipolitik med en socialdemokratisk regering – utan det är skillnaden mellan vad som har sagts och vad som har gjorts som man från socialdemokratiskt håll vill anmärka på.

Det vill man göra genom att rikta en anmärkning mot energiministern för påstått ministerstyre. Detta skulle ha bestått i att han i samband med en resa till Paris i annat ärende har sammanträffat med representanter för det franska atomenergiorganet och haft vissa överläggningar med det. Vidare anklagas han för att ha inbjudit representanter för svenska kraftföretag i regeringens namn utan att något formellt beslut fanns samt att vid dessa överläggningar ha försökt påverka företagen i viss riktning.

Vänsterpartiet kommunisterna finner det emellertid inte särskilt anmärkningsvärt att en minister tar initiativ inom sitt ansvarsområde. Så har också socialdemokratiska regeringsmedlemmar gjort tidigare. Inte heller är det särskilt märkvärdigt att vederbörande försöker att så långt det är möjligt påverka besluten, inte fatta dem. Det sker också inom alla regeringar. Vi kommer därför att avstå i omröstningen under avsnittet 11.

Vänsterpartiet kommunisternas kritik av regeringens energipolitik ligger på ett annat plan och riktar sig också i viss mån mot socialdemokratin. Den kritiken vänder sig mot hur resurserna i samhället används, mot hur energi förslösas för kortsiktiga vinstintressens skull och mot den rovdrift av våra gemensamma tillgångar som detta innebär. Men detta har inte med enskilda regeringsmedlemmars agerande att göra, vilket ju den här debatten skall handla om.

Herr UNCKEL (m):

Herr talman! Får jag bara till herr Svensson i Eskilstuna säga att jag är beredd att när som helst ta en debatt om energipolitiken med herr Svensson utom när kammaren diskuterar rent konstitutionella frågor – det kan inte rimligtvis vara rätta tillfället att diskutera energipolitikens innehåll i sak.

Får jag vidare påpeka för herr Svensson att jag i mitt anförande hänvisade till att riksdagen av regeringen har beställt en omprövning av energipolitiken till 1978. Av vad herr Svensson sade om att det är nödvändigt att föra en helt klar och entydig energipolitik tycks man kunna dra slutsatsen att en sådan omprövning över huvud taget aldrig skulle ha kommit till stånd om socialdemokratin hade suttit kvar med regeringsansvaret. Men vi var ju ändå överens om 1975, herr Svensson, att den typen av omprövning skulle komma under alla omständigheter. Och

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

den typen av omprövning måste alltid innebära en osäkerhet.

I fråga om de konstitutionella aspekterna av det ärende vi nu diskuterar återstår ytterst litet av sådant som skulle kunna föranleda en anmärkning av något slag. Jag vidhåller min uppfattning att vad socialdemokratin nu uppenbarligen försöker göra är att använda konstitutionen till något helt annat än det konstitutionen faktiskt är avsedd för. Och jag tycker det är synd att de gör så i en debatt av sådan vikt som denna.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker naturligtvis att det är frestande att avstå från att störa denna Sörgårdsidyll som målas upp av det borgerliga regerings- äktenskapet. Man blir nästan rörd när man hör herr Unckel tala här.

Men även med risk för att trampa på ömma tår måste jag återföra debatten till verkligheten, och den handlar om en intressant konstitutionell händelse som inträffat.

Vi har nu fått den första trepartiregeringen sedan det demokratiska genombrottet. Från socialdemokratis sida varnade vi redan före valet för att ge de här splittrade partierna ansvaret för regeringspolitiken. Nu har vi fått bevis – även om jag retar herr Fiskesjö som vill förbjuda oss att citera ur en viss bok – genom Kaj Hammerich för vad som hänt med kompromissernas koalition.

Vi får successivt uppleva resultatet, men först i efterhand får vi läsa om hur partiledarna tränade vredesutbrott inför sina medarbetare som förberedelse inför mötena med övriga regeringsbildare. Och vi får i efterhand klart för oss hur hårt det satt åt i förhandlingarna om Barsebäck 2 skulle få startas och hur det gick till när folkpartiets familjepolitik kompromissades bort.

Även om vi visste att de borgerliga var djupt ocniga om det mesta får vi nu uppleva saker som vi inte väntat oss. Att det blev tre bevaknings- och kontrollkanslier i stället för ett samordningskansli är uppseendeväckande. Är det någon regering som behöver samordningsinstanser så är det ju vår nuvarande.

Jag vill säga till herr Unckel: Att moderaterna och folkpartiet efter de hårda förhandlingarna om Barsebäck 2 nu i efterhand är beredda att sanktionera energiministerns försök att få Barsebäck stoppat är överraskande. Det är också överraskande att en regering som i flera sammanhang kritiserat den socialdemokratiska för slarvig lagstiftning har mage att presentera en så otillfredsställande produkt som villkorspropositionen är. Det går inte att tolka den på väsentliga punkter, och det kan man också påpeka från konstitutionella utgångspunkter.

Jag tycker också det är egendomligt att den borgerliga gruppen är beredd att kritisera Rune Johansson då han gjort en målmedveten och helhjärtad satsning på sysselsättningen i Norrbotten men ställer sig bakom energiministerns försök att sabotera den framtida energiförsörjningen. Riksdagen stod bakom satsningen på Norrbotten, däremot kan jag aldrig förstå att regeringen har stått bakom energiministerns agerande. Det måste nog

kännas besvärande för herr Unckel att uttala sig om hur väldigt tillfredsställande det är att ha fått en särskild energiminister.

Herr UNCKEL (m) kort genmäle:

Herr talman! I sitt idoga letande efter en konstitutionell infallsvinkel på energipolitiken har nu herr Svensson i Eskilstuna via barnomsorgen lyckats ta sig in på regeringsskiftet i sig.

Att regeringsskiftet i sig är en konstitutionell händelse är vi överens om, herr Svensson, men det intressanta med regeringsskiftet har vi redan klarat av i den debatt som föregick denna. Den politiska bedömningen får vi nog båda överlåta åt väljarna att göra vid valet 1979.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Vad som nu anförts av herrar Johansson i Trollhättan och Svensson i Eskilstuna bestyrker det jag förutsatte när vi började den här debatten, nämligen att det i huvudsak skulle bli fråga om politiska deklarationer från den socialdemokratiska oppositionens sida. Vi har i den fråga som nu behandlas fått höra mycket engagerade inlägg från ett par av de främsta kärnkraftsentusiasterna i riksdagen. Jag vill naturligtvis inte förmena dem som hyser obegränsad och oreserverad tilltro till kärnkraften som den framtida energikällan att ge uttryck för detta. Jag tycker bara att det är litet konstigt att det kommer i en debatt om granskningen av regeringens arbete.

I övrigt kan konstateras att man på den socialdemokratiska sidan är väldigt olycklig med sina definitioner. I den debatt som förts har varken Hilding Johansson eller Olle Svensson förmått att klarlägga vad de menar med ministerstyrelse. Om jag förstått de båda talarna rätt, så innebär ministerstyrelse att ett statsråd har samtal med en utländsk myndighet eller med en inhemsk bolagsstyrelse. Jag noterar detta med förvåning. Hilding Johansson och Olle Svensson kommer onekligen att förbrylla framtida författningshistoriker.

I den debatt som vi hade tidigare i dag gjorde Hilding Johansson hårda utfall mot regeringen och anklagade den för att fördärva parlamentarismen. Olle Svensson var inne på samma tema. Jag bad då Hilding Johansson exemplifiera på vad sätt parlamentarismen hade fördärvats av den nya regeringen. Som svar på detta hänvisade herr Johansson bl. a. till vad han skulle komma att säga i debatten om handläggningen av energipolitiken.

Eftersom jag är intresserad av den problematiken, lyssnade jag uppmärksamt till vad han hade att säga. Någon exemplifiering av på vilket sätt parlamentarismen fördärvats fick jag dock inte. Jag börjar numera helt allvarligt mer och mer luta åt att varken Hilding Johansson eller Olle Svensson vet vad som menas med parlamentarism. Tydligen blandar de samman, bland mycket annat, t. ex. ministerstyrelse och parlamentarism. Det har ju varit ett slags ledtema i den senaste biten av diskussionen.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Det är nästan genant att behöva påpeka att parlamentarismen som princip ju inte säger någonting om regeringens arbetsformer. Det kan noteras att i parlamentarismens ursprungsland England har man av tradition en långtgående ministerstyrelse. En lång rad andra länder med ministerstyrelse är inrangerade i den stora gruppen parlamentariskt styrda stater.

Med hänsyn till att det kan vara av intresse att vid en framtida debatt om dessa saker veta var de olika sidorna står rent definitionsmässigt, skulle jag nu vilja be Hilding Johansson och Olle Svensson eller en av dem att ge den nya socialdemokratiska definitionen av begreppet parlamentarism.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är lätt att svara på den frågan. Svaret har flera gånger formulerats här, men herr Fiskesjö har vägrat att lyssna på oss. Vi har sagt att regeringen bör uppträda som en enhet utåt. Den kan få föra sina diskussioner innan den fattar beslut, men sedan den fattat ett beslut skall den ta ett kollektivt ansvar för sina handlingar. Det är från den utgångspunkten vi har kritiserat energiministerns inbrott när det gällde Barsebäck 2.

Det är enligt min mening egendomligt att moderaterna är så undfallande gentemot centern. Jag tycker nämligen att om regeringen bestämmer sig för en viss inriktning av energipolitiken bör man fullfölja denna, och då bör energiministern ha ansvaret för det.

Vad säger nu herr Unckel till sina väljare i Finspång, där vi har STALLAVAL, som är mycket beroende av den virriga energipolitik som förts? Jag är säker på att man från det privata näringslivets sida är villig att instämma i våra uttalanden om att man har fått en ryckig energipolitik. 1975 års beslut förutsatte en omprövning 1978, men det var klara riktlinjer för vad som skulle hända under den perioden. Nu är det bara oklarhet.

Jag tycker att det av moderaterna och folkpartiet ändå måste upplevas som ett smärtsamt offer på koalitionsregeringens altare att i det här majoritetsbetänkandet berömma den nya inriktningen av energipolitiken. Man säger ju att man finner det mycket tillfredsställande att den nya regeringen organiserat sitt arbete på ett sätt som medger att energifrågorna kan ägnas större uppmärksamhet. Den här panegyriken som vi nu kan läsa, undertecknad av både moderater och folkpartister, måste fastna i halsen på många av de ledamöter som i voteringen trycker på ja-knappen och instämmer i att det har bekommit Sverige väl att vi har fått en minister med så ambitiös politisk energi som Olof Johansson att lägga dimridåer över centerns reträtter i kärnkraftsfrågan.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara stillsamt upplysa Olle Svensson om att de beslut i energifrågorna som hittills har träffats av regeringen och riksdagen har fattats under fullständig enighet inom den majoritet som bär upp

regeringen. Propositionerna har lagts av en enig regering, och majoriteten i riksdagen vid besluten har bestått av de tre samverkande partierna.

Sedan noterar jag med tacksamhet att åtminstone Olle Svensson är beredd att gå så långt att han tillåter statsråd att före besluten diskutera och ha litet olika meningar. Det är en generositet värd att notera.

För att för min del avrunda debatten om parlamentarismen skulle jag bara vilja ge den gamla traditionella och vedertagna definitionen av parlamentarism. Parlamentarismen innebär att det finns ett direkt beroendeförhållande mellan regering och riksdag. Regeringens tillvaro bestäms av opinionen i riksdagen. Så enkelt är det. Om regeringen inte längre har stöd av riksdagen, skall den avgå. För att göra det möjligt för riksdagen att tvinga en regering att avgå, har vi infört en särskild ordning i vårt land, s. k. misstroendeförklaring. Det är detta som är parlamentarism. Däremot utsäger den parlamentariska principen ingenting om hur regeringen internt skall ordna sina arbetsförhållanden.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

* Herr SVENSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är förvånad över att herr Fiskesjö fortfarande begär bevis från vår sida med anledning av den kritik vi riktar mot energiministern. Bevisen finns ju i betänkandet.

Det är riktigt att regeringens beslut fattades kollektivt, men innehållet i vår kritik sammanfattas på s. 48 i betänkandet. Jag citerar:

”Enligt utskottets mening är energiministerns agerande i dessa frågor i flera avseenden uppseendeväckande. Besöket i Frankrike – mitt uppe i en känslig förhandlingssituation – ägde rum utan tillfredsställande kontakter med det förhandlande svenska bolaget och berörda kärnkraftsproducenter. Vid samtalen med Sydkraft försökte energiministern genom påståenden vilka av representanter för bolaget uppfattades som påtryckningar om svårigheter som uppenbarligen inte förelåg att få bolaget att avbryta driften av Barsebäck 2. Detta skedde trots att regeringens utåt deklarerade ståndpunkt både enligt regeringsdeklarationen och villkorspropositionen var att Barsebäck 2 fick startas och drivas i avvaktan på en prövning under hösten 1977.”

Nej, herr Fiskesjö, Olof Johansson agerade inte å regeringens vägnar, han agerade å centerpartiets vägnar. Det är intressant att notera med vilken undersåtlighet denna nya praxis godkänns av folkpartiet och moderaterna.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Såvitt jag förstår vidgade Olle Svensson i sitt senaste inlägg definitionen av parlamentarismen. För att en regering skall kunna besluta, skall den tydligen även ha olika bolags godkännande.

Herr KINDBOM (c):

Herr talman! Jag vill kommentera några av de frågor som har tagits upp i debatten. Det gäller bl. a. frågan om påtryckningar på Sydkraft att inte driva reaktorn.

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Från utskottsutfrågningarna föreligger, såvitt jag förstår, samstämmiga uppgifter från energiministern och Sydkraft om vad som förekom, nämligen att energiministern var beredd att låta regeringen pröva ekonomisk ersättning för att Sydkraft inte skulle starta provdriften. Den ersättningen skulle då utgå till dess oklarheterna om uppdragsavtalen hade skingrats. Avsikten var, som tidigare sagts, att minska de ekonomiska åtaganden som staten eventuellt annars hade måst göra. Eftersom Sydkraft var ointresserat fick frågan bero. Man kan då knappast tala om påtryckningar, eftersom saken har diskuterats vid de överläggningar som åtminstone vid ett par tillfällen förekommit mellan energiministern och kraftföretaget.

En sak i Hilding Johanssons anförande tycker jag man bör klara ut, och det gäller hans citat ur Sydsvenska Dagbladet. Citatet innehöll en beskrivning av hur energiministern besökt uppdragsföretaget. Hilding Johansson gjorde själv ingen reservation, varför jag gärna vill framhålla, och det har sagts tidigare i dag, att besöket inte gällde uppdragsföretaget utan den franska myndigheten.

Det är naturligt, säger Olle Svensson, att socialdemokraterna granskar energipolitiken. Då vill jag fråga: Från vilka utgångspunkter? Jag vill gärna citera Hilding Johanssons inledningsanförande vid dechargedebatten föregående år, då han sade: "Konstitutionsutskottet skall granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. För den allmänna politiska kontrollen svarar emellertid riksdagen i dess helhet." Jag tycker att man kan instämma i Hilding Johanssons synpunkter från förra året. Men det är märkligt att Olle Svensson med sin långa erfarenhet av arbetet i konstitutionsutskottet nu så totalt har fallit utom ramen när det gäller konstitutionsutskottets granskningsuppgifter.

Slutligen, herr talman, sade jag i mitt tidigare inlägg att man varken i den socialdemokratiska reservationen eller i anförandena har kunnat peka på ett enda ärende där beslut otillbörligt har fattats av energiministern. Jag vidhåller det påståendet också när det gäller denna senare del av debatten.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det är självfallet inte min mening att gå in i en debatt om energipolitiken i dess helhet. Jag vill bara konstatera att jag inte vet vad som gör att Bertil Fiskesjö vill få mig att framstå som en av de största kärnkraftsanhängarna här i kammaren. Man lär påstå från centerpartihåll att jag är det – jag har läst insändare som tyder på det – men jag trodde inte att det skulle påstås här i riksdagen.

Sedan ber jag att få instämma med Bengt Kindbom i att det nu gäller handläggningen av de här ärendena. Men när man skall tala om denna handläggning måste man också belysa konsekvenserna av den ena och den andra handläggningen. Jag står alltså helt fast vid min ståndpunkt från i fjol.

Bertil Fiskesjö tog upp begreppen parlamentarism och ministerstyre,

och han ansåg att vi inte kunde definiera dem på ett tillfredsställande sätt. Nej, vår definition stämmer väl inte med den som är Bertil Fiskesjös. Frågan om den därmed är tillfredsställande eller otillfredsställande överlämnar jag åt andra att avgöra.

Jag skulle för min del vilja peka på tre inslag inom parlamentarismen: För det första skall det – och här är Bertil Fiskesjö och jag tydligen helt överens – finnas en harmoni mellan regeringen och riksdagen. För det andra är det regeringen och inte statschefen som svarar för regeringsbesluten, och på den punkten kanske vi också kan vara överens. För det tredje skall regeringen uppträda och handla som en enhet.

Under förparlamentarisk tid hade statsråden sitt ansvar inför kungen. De skulle var för sig ge kungen sitt råd, och de var alltså ansvariga för dessa råd och ingenting annat.

Jag har tidigare anfört exempel på att den regering som nu sitter brister på den här punkten, och jag skall inte upprepa den debatten. Men jag kommer in på begreppet ministerstyre från en helt annan utgångspunkt. Låt mig utan omsvep ge Bertil Fiskesjö rätt i att det förekommer länder med parlamentariskt system där man tillåter ministerstyre. Men det gör vi inte i Sverige! Grundlagen lägger helt enkelt hinder i vägen för ministerstyre. Grundlagen gör också riksdagen till den lagstiftande makten.

I mitt huvudanförande visade jag att energiministern hade gjort sig skyldig till ministerstyre genom sin resa till Frankrike förbunden med det råd han gav till Sydkraft. Från Sydkrafts sida uppfattade man uppenbarligen detta som en påtryckning. Det var kanske inte energiministerns avsikt, men han måste ju ändå ha haft någon avsikt med det råd han gav till Sydkraft. Det baserade han på vad han ansåg sig ha vunnit erfarenhet av i Frankrike. Det visade sig vara felaktigt.

Nu säger Bengt Kindbom att avtalet ändå kunde träffas. Detta är riktigt, men det var inte tack vare energiministern, utan det berodde på att representanterna för Sydkraft sökte egna kontakter och på det sättet fick klara ut det. Den ståndpunkt som energiministern utvecklade inför Sydkraft stämmer inte med den ståndpunkt som utvecklas i propositionen beträffande Barsebäck 2. Kan det finnas någon mer utvecklad och typisk form av ministerstyre än detta, när ett statsråd hävdar en mening i form av ett råd till ett företag och det står en annan mening i en proposition som han har kontrasygnerat å regeringens vägnar?

Jag skall gärna klara upp en detalj, beroende på att jag tidigare inte ansåg mig behöva gå in på alla frågor. Jag gjorde ingen reservation mot vissa påståenden i ledaren i Sydsvenska Dagbladet, det är riktigt. Jag utgick nämligen från att alla som lyssnade var så initierade att de begrep att det var ett misstag av ledarskribenten på den punkten. Han gjorde ju också ett misstag när han kallade energiministern för industriministern. Men det lär ju också ha förekommit här i debatten i hastigheten, och det skall vi inte fästa oss så särskilt mycket vid. Jag står alltså fast vid den mening jag tidigare utvecklade, och den debatt som har förts har inte tagit bort de intryck jag har på denna punkt.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Herr KINDBOM (c):

Herr talman! Jag konstaterar att inte heller detta inlägg ger belägg för att ministerstyre har utövats, nämligen på det sättet att energiministern utan uttryckligt bemyndigande från regeringen har fattat några avgörande beslut i denna fråga.

Beträffande den andra delen om avtalet noterar jag att de diskussioner som energiministern har fört med det franska atomenergiorganet har rört frågan huruvida det fordras mellanstatliga avtal eller inte, beträffande det avtal som alltså är träffat.

Det har också sagts i debatten att det är ett avtal på företagsbasis. Jag kan inte bedöma huruvida det sedan kommer att fordras även mellanstatliga avtal i enlighet med de diskussioner som energiministern har fört.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det är inte jag, Hilding Johansson, som har infört begreppet parlamentarism i denna debatt, det är ni som har gjort det. Ni gör det i reservationen som vi har behandlat tidigare i dag och ni har gjort det upprepade gånger i denna debatt. Här har använts begreppet Fälldinparlamentarism som om det skulle vara någon speciell form av parlamentarism. Det har då använts i nedsättande bemärkelse och man har försökt att på den vägen – som man gör i den allmänna socialdemokratiska agitationen numera – misstänkliggöra den sittande regeringen utan att det finns någon som helst saklig grund för detta.

Sedan sade Hilding Johansson att han hade sin definition och jag har min. Den definition vad gäller parlamentarism som jag återgav är den allmänt vedertagna, och nu noterar jag att Hilding Johansson i sitt senare inlägg har nyktrat till. Om man tar upp de punkter som Hilding Johansson angav i sin definition av parlamentarism skulle jag vilja fråga på vilka punkter den nya regeringen har fördärvat parlamentarismen.

Hilding Johansson säger vidare att vad han i samband med energipolitiken har talat om inte har varit parlamentarismen som sådan, utan det har varit frågan om ministerstyre. Ja, men poängen i mitt anförande och anledningen till att jag grep in i slutet av denna debatt var just att Hilding Johansson tidigare lovade att i energidebatten återkomma och visa på vilket sätt den nya regeringen hade fördärvat parlamentarismen, och då ser han ministerstyre som ett bevis på det pågående fördärvet.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det lönar föga mödan att ge det ena exemplet efter det andra. Men om herr Bertil Fiskesjö och andra går tillbaka till mitt huvudanförande kan de där konstatera att det fanns två olika punkter i det som jag tog upp ur parlamentarisk synpunkt, nämligen för det första att riksdagen åsidosattes och för det andra att det förekom ministerstyre. Det betraktar jag som en urholkning av den svenska typen av parlamentarism.

Herr Fiskesjö trodde sig kunna konstatera att jag hade "nyktrat till" på den punkten, men jag kan inte se att jag på något sätt varit i ett onyktert tillstånd när jag diskuterat frågan. Min nykterhet har varit lika stor hela tiden, även definitionsmässigt. Om sedan begreppet Fälldinparlamentarism kommer att bli ett varaktigt inslag – med eller utan den beteckningen – får framtidens historiker och statsvetenskapsmän avgöra. Jag anser att det håller på att växa fram en ny typ av parlamentarism, som jag i brist på bättre ord betecknar som Fälldinparlamentarism och som jag fortsättningsvis kommer att kalla så.

När det sedan gäller frågan huruvida energiministern gjort sig skyldig till ministerstyre eller inte konstaterar herr Kindbom nu att han anser att allt vad energiministern gjort har haft sin förankring i regeringsbeslut. Jag skall inte rekapitulera min tidigare framställning, men jag vill fråga: Var fanns det regeringsbeslut som skulle ha fattats mellan den 15 och 16 februari i år och som gjorde att Olof Johansson kunde, på grundval av ett sådant beslut, ge Sydkraft rådet att inte starta Barsebäck 2? Jag har förgäves letat efter något beslut om detta. Även av tidsskäl torde det ha varit svårt att klara detta inom en regering, eftersom Olof Johansson kom hem den 15 februari och samtalet med Sydkraft var utsatt till att äga rum den 16 februari.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammarerna att uppskjuta den fortsatta överläggningen om detta betänkande samt behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 6 Herr andre vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle

dels näringsutskottets betänkande nr 41, arbetsmarknadsutskottets betänkanden nr 30 och 29 samt näringsutskottets betänkanden nr 42 och 43 i nu angiven ordning uppläsa närmast efter konstitutionsutskottets betänkande nr 44,

dels försvarsutskottets betänkanden nr 13–15 sättas sist.

§ 7 Anmälades och bordlades

Motion

1976/77:1671 av fru Anér

med anledning av propositionen 1976/77:149 om arbetsmiljölagen m. m.

Nr 137

Tisdagen den
24 maj 1977

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens
handläggning av
vissa energifrågor*

Tisdagen den
24 maj 1977

*Meddelande om
frågor*

§ 8. Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 24 maj

1976/77:473 av fru *Johansson* i Uddevalla (s) till herr kommunikationsministern om viss väganslutning till Rävlanda:

Rävlanda fick enligt uppgift under den tid det tillhörde Älvsborgs län vägdirektörens i Vänersborg löfte att Rävlanda skulle få anslutning via ett s. k. Grandalsmot till den kommande motorvägen mellan Göteborg och Borås. Vägen är under byggnad till Härryda och den nya storflygplatsen. Rävlanda överfördes till Härryda kommun vid den senaste kommunsammanläggningen och kom därvid att tillhöra Göteborgs och Bohus län. Vägdirektören i Göteborg anser en anslutning onödig. En sådan skulle emellertid förkorta vägen för rävländaborna med ca 8 km till arbetsplatser, sjukhus och annat i Göteborg och Mölndal.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga:

Anser kommunikationsministern det rimligt att vägverket uppfyller det löfte som gavs av vägdirektören i det län Rävlanda tidigare tillhörde?

1976/77:474 av fru *Johansson* i Uddevalla (s) till herr kommunikationsministern om bibehållande av Hällevadsholms postanstalt:

I samband med den stora omorganisationen inom postverket drogs poststationen i Hällevadsholm in och blev Dingle 2. Detta väckte stark opposition inom Hällevadsholm, och vid samtal med förre kommunikationsministern sade denne sig vara villig att ompröva indragningen.

Efter en motion av sex kommunfullmäktigeledamöter beslöt Munkedals kommun enhälligt att gå in med begäran om att Hällevadsholm åter skulle bli postanstalt. En petition med 900 namnunderskrifter medsändes. Ärendet gick sedan på remiss och ligger väl nu hos departementet.

I dag utgår all utbärning från Dingle, och all hämtning sker också där, om man inte kan vara hemma och passa brevbäraren.

Med anledning av det anförda vill jag fråga herr kommunikationsministern:

Är kommunikationsministern villig att ompröva indragningen av Hällevadsholms postanstalt?

1976/77:475 av herr *Häll* (s) till herr arbetsmarknadsministern om systerföretag i Pajala:

Arbetsmarknadssituationen i Pajala har vid skilda tillfällen diskuterats i riksdagen.

Beslutet att inte bryta malm i Kaunisvaara har kraftigt förvärrat situationen.

Tisdagen den
24 maj 1977

*Meddelande om
frågor*

LKAB har tidigare rekryterat en stor del av sin arbetskraft från Tornedalen och Pajala kommun. LKAB:s nu kraftigt minskade behov av arbetskraft och det förhållandet att även skogsbruket i området visar ett minskat arbetskraftsbehov hotar att ställa de arbetssökande utan varje chans till arbete.

Till detta kommer att ett flertal, främst byggnadsarbetare, som hade arbete i Luleå under expansionsperioden nu vänder hem till arbetslöshet.

Snabba åtgärder är således nödvändiga. Med anledning härav vill jag till herr arbetsmarknadsministern ställa följande fråga:

Har statsrådet uppmärksammat de allvarliga försämringar som skett när det gäller sysselsättningsläget i Pajala kommun, och vilka initiativ avser statsrådet ta för att ge de många arbetslösa sysselsättning?

1976/77:476 av herr *Svarthberg* (s) till herr arbetsmarknadsministern om åtgärder för att trygga sysselsättningen på Bohus-Malmön:

Kullgrens Enka planerar att avveckla sina stenhuggerier på Bohus-Malmön och Rixö samt i Krokstrand. Varslet gäller ett 50-tal anställda, varav ca 40 på Bohus-Malmön i Sotenäs kommun. Om varslet verkställs innebär det en dödsdom för Bohus-Malmön, som i dag har ca 470 invånare och helt saknar alternativa sysselsättningsmöjligheter. Även för Sotenäs kommun, som har en negativ befolkningsutveckling och en vikande arbetsmarknad, skulle en nedläggning av stenindustrin få svåra följder.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga herr arbetsmarknadsministern:

Vad tänker regeringen göra för att rädda Bohus-Malmön?

1976/77:477 av fru *Sandéhn* (s) till herr kommunikationsministern om ifrågasatt indragning av SJ:s trafikområde i Ystad:

Skall SJ:s trafikområde i Ystad rationaliseras bort? Detta är en fråga som har oroat inte minst de anställda inom SJ i Ystad, som också har vissa farhågor för att trafikområdesindragningen är ett första led i en planerlig utarmning av järnvägstrafiken i sydöstra Skåne.

Med tanke på den förestående uppbyggnaden av färjetrafiken och utbyggnaden av bangården är det av stor betydelse med närkontakter med trafikområdesledningen i Ystad. Även från kommunens sida vore det olyckligt med en eventuell indragning av trafikområdet.

Med anledning av det anförda vill jag till herr kommunikationsministern ställa följande fråga:

Vilka åtgärder tänker kommunikationsministern vidta med anledning av att farhågor framförts om en eventuell sammanslagning av Malmö, Trelleborgs och Ystads trafikområden med huvudort Malmö?

Nr 137

· § 9 Kammaren åtskildes kl. 18.08.

Tisdagen den
24 maj 1977

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert